

L. PENNING
NOVEMBERSTORM

UITGEVERSMIJ.
E.J. BOSCH Jbz. - BAARN

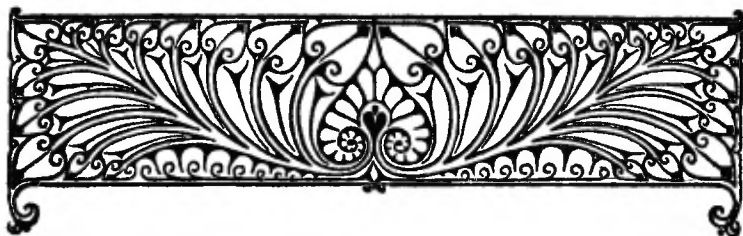
NOVEMBERSTORM

DOOR

L. PENNING

UITGEVERSMAATSCHAPPIJ E. J. BOSCH J^{BZN.}
BAARN.

I.

De gevonden Brief.

De wereldoorlog had nu reeds vier jaren gewoed, en trouw was onze zeewacht op haar post geweest, om de onzijdigheid van Nederland te handhaven. Weer of geen weer, onze torpedobooten trokken er op uit, bij gedoofde kustlichten en weggenomen betonning, om onze kusten te verkennen. Altoos in de weer! In de stikdonkere nachten, als de stormen loeiden, schoven ze langs de mijnen en de velden des doods heen.

Ze kenden geen rust. Aldoor hadden zij gevechtsklaar te zijn. Er moesten mijnen gelegd, om de oorlogvoerenden te keeren, terwijl de mijnen van die oorlogvoerenden onschadelijk moesten worden gemaakt.

Er moest immers ruimte zijn voor onze handelsvloten en visschersschuiten. De levensmiddelen werden krap; er liepen onrustbarende geruchten, dat de regeering over veertien dagen de distributie van levensmiddelen zou moeten staken; de honger verrees als een dreigend spook. En om dat schrikkelijk gevaar te bekampen en opdat het Neder-

landsche volk niet zou sterven van den honger, was onze kustmarine in de weer: dag en nacht. Er werd echter weinig gerept over de marine, terwijl in deze zwaar bewogen tijden veel over ons leger werd gesproken. De algemeene mobilisatie had trouwens diep ingegrepen in het maatschappelijk leven; de krijgstrompetten schalden; al wat weerbaar was, bevond zich onder de wapenen — nóóit ofte nimmer had Nederland zulk een talrijk leger op de been gebracht!

Dit leger had ook voortreffelijk werk verricht. Het had de grenzen beschermd, en het vermoeden was sterk, dat de snelle mobilisatie een groote factor was geweest bij de beslissing van den Duitschen generalen staf, om onze grenzen te eerbiedigen.

Alle eer dus aan ons leger!

Maar over onze marine werd weinig gerept.

„Onze vloot,” zei men: „nu ja, maar wat is 't voor een vloot.”

Het was minderwaardig materiaal — dat was waar. Maar de mannen, die er opvoeren, waren kloeke mannen, vol durf en moed, en wat er te kort schoot aan materiaal, vulden zij aan door zeemanschap, beleid en trouwe plichtsbetrachting.

Het was een harde, bittere strijd tegen die monsters van mijnen, de onderzeesche voetangels, en eenige maanden geleden vloog onze torpedoboot G 11 op het Storte Melk in de lucht. Er kwamen al meer van die gruwelijke mijnen aandrijven, en de „Frans Naerebout” en de „Lutine” ontvingen de opdracht, mijnen te vegen. De „Frans Naerebout” vloog in de lucht, en van de negentien opvarenden vonden er tien hun graf in de golven.

De oorlogvoerende volken spraken roemend van hun helden. Wij hadden ze ook. Helden der zee! Die hun leven gaven, om het leven van het Nederlandsche volk te behouden!

In dit visschersdorp wist men ook van rampen te verhalen. De visscherij wierp groote winsten af — o zeker! En men vertelde, dat de visschersreederijen reuzenwinsten maakten. Doch waar de visch zat, loerde de verraderlijke mijn; de schuiten werden benard door de drijvende velden des doods, en aan de gevangen visch kleefde menschenbloed.

De vorige week was een visschersschuit in de lucht gevlogen, en een week vroeger twee van die schuiten op éénzelfden dag. Er werden diepe, onherstelbare wonden geslagen aan het familieleven; hier werd een vader, ginds een broeder of een zoon gemist; soms werden er twee, drie leden in één familie betreurd. Daarom heerschte er een groote rouw in het dorp, en in de naburige dorpen eveneens. En men noemde de Noordzee de moordzee. . . .

Vóór een paar jaren was er nog iets anders geschied. Het schip van den waanzin was gerapporteerd; een visschersschuit, waarvan de bemanning door den waanzin was aangetast.

Men noemde het godsdienstwaanzin, maar de rechte naam was dweeperswaanzin, en één man, die bijzondere goddelijke openbaringen verklaarde gehad te hebben, stak de geheele bemanning aan. Hij overtuigde hen, dat hij een profeet was en hun overtuiging versterkte hem in zijn noodlottige dwaling. Binnen de enge wanden van dit schip vormde zich een eigen kring met een eigen gedachtenwereld, vol krankzinnige ideeën, en de frissche wind der gemeenschap ontbrak, om dien vergiftigden dampkring te zuiveren.

Zoo dreef die rampzalige schuit daarheen: met afgekapten mast, onbestuurd, terwijl aan boord moord en doodslag plaats had, totdat een Noorsch schip aan die monsterachtigheden een einde maakte.

De kranten stonden er destijds vol van: tusschen de oor-

logsberichten in, en er ging een kille huivering over de Nederlandsche duinen toen het ontzettend treurspel bekend werd.

Toch werd de visscherij voortgezet. Men trotseerde de mijnen, de duikbooten, den dood, om de visch machtig te worden, en al was de vangst gering, de prijs van de visch maakte alles weer goed.

* * *

Maakte de vischprijs alles weer goed?

Ach neen, zoo was het niet. Waar de vader heenging, om op die gevaarvolle tochten het dagelijksch brood te verdienen, en thuis liefhebbende harten de dagen, de uren telden, dat hij terug kon zijn, en de vader weg bleef, om nooit weder te keeren — daar waren verslagen harten en bittere tranen.

De familie Looijen had het ervaren. Vier weken geleden was het geschied. Simon Looijen was gezond vertrokken; op zijn levendige, blijmoedige manier had hij van allen afscheid genomen en gezegd: „Tot wederziens, als het God belieft; het zal maar een kort reisje zijn.”

Als het God belieft — zoo is het. De mensch wikt en God beschikt. En drie dagen later kwam het telegram, dat de logger, waarop Looijen voer, op een mijn was geloopen, en slechts twee schepelingen waren gered. Zelfs het lijk van den wakkeren visscher Simon Looijen was nog niet teruggevonden.

Vrouw Looijen trok het kleed der weduwe aan. Er waren tal van weduwen in het dorp, en nu was zij het ook. Het was de sombere schaduw van den wereldoorlog, die boven het visschersdorp hing.

* * *

Roel Looijen staat bij den ouden, verweerden lessenaar, waarin vader zijn papieren en kwitanties placht weg te bergen. Er is een vordering ingekomen, en Roel meent, dat zijn vader die vordering heeft betaald. Maar hij kan zich vergissen, en daarom zoekt hij onder de kwitanties. Als de vordering betaald is, zal er ook wel een kwijting zijn; zijn vader lette steeds zeer nauwkeurig op het opbergen der kwitanties.

In eens valt zijn oog met ontroering op een blauwen briefomslag. Het is de hand van zijn vader; hij herkent ze op het eerste gezicht.

„Aan mijne dierbare vrouw en mijne geliefde kinderen,” zoo luidt het opschrift. En daaronder leest hij: „Te openen, als ik niet meer in het land der levenden ben.”

Zwijgend, in stijgende ontroering, houdt de jonge man den brief in de hand. Het is, alsof zijn vader naast hem staat en dat vriendelijk vaderoog hem toeroept: „Lees nu, Roeltje!”

Hij opent den omslag en leest. En als de brief uit is, roept hij naar 't achterhuis: „Daatje, waar is Moeder?”

Ze zijn vier kinderen in 't geheel. De beide oudste meisjes zijn reeds gehuwd en wonen dicht bij de Duitsche grenzen. En Daatje is iets jonger dan Roel.

„Moeder is even naar de familie Jansen,” zegt het meisje, binnentredend. En de ongewone ontsteltenis op Roel's ge-laet lezend, vraagt ze: „Wat is het? Heeft de post een brief gebracht? Is Vader's lijk gevonden?”

Men moet het bij ervaring hebben, om het te beseffen, hoe de pijn door de ziel schrijnt, als des avonds de deur op het nachtslot wordt gedaan, terwijl het lijk van een dierbaar familielid ver weg, op de onstuimige zee, daarheen drijft.

Daatje had de allereerste dagen, nadat de logger door een mijn was vernield, nog in stilte gehoopt, dat haar vader

op de een of andere wonderbare wijze was gered, en des avonds liet zij de buitendeur van het nachtslot, opdat haar vader niet zou behoeven te wachten aan den drempel, als hij terugkwam. Zij vroeg allen visschers, die terugkeerden van de zee, of zij niets hadden vernomen van haar vader, en die ruige visschers zagen haar dan hoofdschuddend aan, met droeven blik.

Toen stierf haar hope langzaam weg en zij sloot de buitendeur des avonds weer op het nachtslot.

Maar dat sluiten was ook vreeselijk. De vader buiten; een speelbal der woeste golven — die gedachte was als een ruwe hand, die in de rauwe wond greep.

„Is Vader's lijk gevonden?” vroeg ze.

Ze had er zoo vurig om gebeden.

„Ik heb Vader's afscheidsbrief,” kwam het nokkend uit Roel's keel. „Kom hier bij mij zitten, Zuster, en we zullen samen den brief lezen!”

Het waren vier zijdjes vol, en de innigste liefde had deze woorden ingegeven. Het trouwe vaderhart! Hij had aan alles gedacht: ook aan de mogelijkheid, dat hij in de Noordzee een graf zou vinden, en hoe bedroefd zijn vrouw, zijn kinderen zouden zijn, als de treurmare van zijn dood hen bereiken zou.

Die droefheid had zijn sterk hart week gemaakt, en nu kwam hij tot hen: over den ruischenden afgrond der zee heen, waar de groote visschen hun woningen hebben, om hun bedroefde zielen te troosten. Dit was zijn afscheid. Zoo groot was zijn liefde.

Hij wees er hen op, dat dit leven, zooals het heilig Doopsformulier het zoo treffend uitdrukt, toch niets anders is dan een gestadige dood, en met teedere ontferming wees hij hen op den lichtenden vuurtoren van Gods genade.

„Hebt uwe moeder lief, mijne kinderen," zoo stond er te lezen; „en hebt elkander lief!"

Daatje sloeg in een warme ontroering den arm om Roel's schouder.

„Wij zullen elkander altijd liefhebben — nietwaar, Roel?"

„Altijd," zeide hij: „ge zijt mijn lief zusterke!"

En zooals zij daar aan de tafel zaten, Vader's laatste afscheidswaarden voor zich, en het meisje den arm om Roel's schouder geslagen, toonden zij een beeld van die broederlijke en zusterlijke liefde, die genade vindt bij God en menschen.

De huisdeur werd geopend en moeder trad binnen. Er lag een trek van droeve berusting op haar gelaat, maar uit hare oogen sprak de levensmoed, die gedronken wordt uit de fontein des heils.

Haar gelaat verbleekte, toen zij het opschrift las, en haar lippen beefden. Toen lazen zij met hun drieën den brief, en het was, alsof vader in hun midden was teruggekeerd.

„Wij zullen u altijd hartelijk liefhebben, Moedertje," zei Daatje en zij kuste haar moeder in een diepe bewogenheid haars harten.

Toen zag de moeder haar beide kinderen aan. Het waren zijn kinderen; en zij was de moeder. Daar lag de nauwe band, door God gelegd.

Zij was er van verzekerd, dat Roel haar helpen en steunen zou. Hij leek in al zijn manieren zoo sprekend op Vader. En het meisje was haar rechterhand.

Neen, zij was niet eenzaam en verlaten. De liefde harer kinderen vervulde met een zachten glans de eenvoudige woning, en haar man was het land der eeuwige ruste ingegaan — dat was haar zoete troost.

Het werd duister; het werd nacht.

„Gaaf nu naar bed, kinderen!“ zei Moeder, en ze gingen, want al waren ze volwassen, ze gehoorzaamden Moeder.

Zij bleef echter zitten bij het lamplicht, met den brief voor zich. En er lag nog een andere brief voor haar, geel van ouderdom, de allereerste, dien hij haar had geschreven. Toen waren ze verloofd. En tusschen die twee brieven, als tusschen twee uiterste polen, lag haar huwelijk. Licht en schaduw had het opgeleverd; storm en zonneshijn. Maar het anker der liefde had altoos gehouden.

Nu weende zij; het was de weduwe, die haar huwelijks-geluk beweeude. Want het huwelijk was in spijt der vele tegenspoeden toch een gelukkig huwelijk geweest. En nu eerst zag zij het groote geluk, dat zij had verloren. En daarom weende zij: in stilte, alleen.

Doch zij was niet alleen. Ze voelde een zachten druk op haar schouders, en Roel stond voor haar.

„Wordt het u zoo zwaar, Moeder? Willen wij samen bidden?“

„Dat is goed, Roel.“

En hij bad voor zijn moeder. Hardop. Voor den eersten keer.

Het was der weduwe, alsof zij het gebed van haar man weer hoorde. Er was een voorbidder weggenomen en een andere voorbidder was weer door God besteld. Toen droogde zij haar tranen, en haar ziel was getroost.

II.

De gulden Schakel gebroken.

„Daatje!“ riep een jonge, frissche stem.

Het was Sander Jansen.

Het meisje wandelde langs het strand der zee, en er ging een stille verheuging over haar gelaat, toen zij de stem

hoorde, want zij kende die stem, en hare ziel had die stem lief.

De dorpsmensen hadden 't al lang vermoed, dat Sander en Daatje elkander zeer genegen waren, misschien nog voor het jonge paar er zelf erg in had. Maar zij hadden 't toch ook ontdekt; het had hun harten met blijdschap vervuld, en ze waren met elkander verloofd.

De eerste tijd der verloving was geweest als een lange, lachende zomerdag. Er was geen wolkje te bespeuren aan hun blijden hemel; de wederzijdsche ouders waren verheugd geweest over het geluk hunner kinderen; en de liefde, die de beide jonge menschen samenbond, was oprecht.

Roel, die met Sander samenwerkte op de fabriek, had wel een paar keeren aan zijn zuster gevraagd, of zij niets bijzonders had opgemerkt bij haren verloofde, maar zij had er om gelachen. Roel was een beetje al te zwaartillend in zijn opvattingen, meende zij, en Sander had trouwens geen aanleiding gegeven om onrustige vermoedens te wekken.

Roel kende Sander niet zoo goed als zij — dat zou 't wel zijn. Sander kon met zoo'n innige overtuiging spreken. Wat kon hij toornen tegen de onrechtvaardigheden in de maatschappij! Altoos nam hij het voor de verdrukten op; dan fonkelden zijn oogen en steeg hem 't bloed naar de wangen.

Het meisje zei dan wel eens: „Wind je niet op, Sander!“ maar de toorn gaf aan zijn gelaat toch iets bewonderenswaardigs. Zij had er hem te liever om; hij was haar held, dien zij liefhad.

Doch somwijlen scheen hij haar te ver te gaan. Dan kwam er een vaag besef bij haar op, dat de vore, die zijn ploeg trok, schatten loswoelde, die haar dierbaar waren. Zij zei het hem dan ook onmiddellijk, vlak weg, want hare liefde

was even oprecht als diep. Dan luisterde hij met groote aandacht en aldoor werden zij het weer eens.

Het was maar een misverstand geweest. Beiden bevonden zich in den zwaren kruitdamp der wereldbotsingen; dan was het soms moeilijk, het rechte woord te vinden, en daaruit ontstond dan het misverstand. Doch hun liefde waakte; het verkeerde woord werd snel recht gezet, en het meisje was vol vertrouwen voor de toekomst.

Doch later, op een triestigen dag, dat zij samen een familielid bezochten in een naburig dorp, had Daatje toch een besliste verandering in Sander's gedachtengang bespeurd. Hij had denkbeelden geuit, die haar vreemd in de ooren hadden geklonken. Toch had zij aandachtig toegeluisterd, want ze zag hoog tegen Sander op, zijn gezichtskring reikte immers veel verder dan de hare; ze waren wel beiden uit hetzelfde dorp, maar zij bleef in haar eenvoudigen, beperkten kring, terwijl Sander gaarne alles onderzocht en in de groote stad, waar de fabriek stond, ruim baan vond voor zijn onderzoeklievend geest.

Helaas! de brug, die haar handen hadden willen bouwen om de klove te overspannen, had niet ver genoeg gereikt. Zij kon aan dat gesprek niet denken zonder pijn; en die pijn werd veroorzaakt door den angel, die was achtergebleven.

Roel kreeg nu wel gelijk met zijn bewering, dat het gezelschap van Heters, die op dezelfde metaalfabriek werkte, een noodlottigen invloed op Sander uitoefende. Want die Heters was een Communist, en Dieuwertje, een vriendin van Daatje, zei, dat hij om God noch gebod gaf.

Sander had er den eersten keer, toen zijne verloofde daarover had gerept, smakelijk om gelachen en den tweeden keer vuur gevat.

Gaf Heters om God noch gebod? Hij was edeler van in-

borst dan vele Christenen, die den kemel doorzwelgden en de mug uitzogen.

Zoo sprak Sander. En hij had zijn kameraad met vuur verdedigd.

Ach, Daatje kon tegen Sander niet op. Hij wist het zoo te zeggen — over welk een vurige welsprekendheid beschikte hij!

Maar zij had nu toch meer willen weten van de beginse-len, die de volken beroerden. Zij was een eenvoudig kind des volks, doch had van God toch ook haar gezond verstand gekregen. De liefde, die sterk is, stelde haar in staat, om de groote lijnen na te speuren, en wat zij niet begreep, hielderde Roel voor haar op.

Er was geen twijfel meer aan — Sander stond op het hellende vlak. Maar zij zou hem redden, omdat zij hem liefhad. En zij had veel voor Sander gebeden.

* * *

Nu hoorde zij zijn stem, aan het strand der zee. En het deed haar goed aan het hart. Er was geen koelheid, geen verwijdering in die stem. Het kon ook niet — had hij niet tienmaal en honderdmaal verzekerd, in de innigste bewoordingen, dat Daatje een onmisbare schakel vormde in de keten van zijn geluk?

Dat meende hij. Er was geen twijfel aan. Dat klare, heldere oog haatte de veinzerij.

„Is het lijk van je Vader nog niet gevonden?”

Even betrok haar sprekend gelaat, maar de teederheid in zijn stem vertolkte haar zijn hartelijk medeleven, en dat verkwikte haar ziel. Zij zouden vreugde en droefheid samen deelen; de vreugde werd er grooter door en de droefheid kleiner. Zoo had Sander het vroeger betoogd, en nu bewees hij het weer.

Als er één persoon was geweest, die mede had geleefd in het zoo smartelijke verlies, dan was het Sander geweest. Nimmer zou zij het vergeten. En nu vertelde zij aan Sander van Vader's laatsten brief, die in den lessenaar was gevonden.

Zwijgend wandelden zij naast elkander langs het strand. Het was wijd en breed, want het was laag water en de zandbank, waarboven in het vloedgetij de branding schuimde, was thans slechts door een klein, smal watergeultje van het strand gescheiden. Sander reikte aan het meisje de hand en zij overschreden de scheiding. En hun voet drukte de zandplaat, die zich in onberispelijke, maagdelijke glooiing voor hen uitstreckte.

Daatje was ernstig gestemd. „Wij mogen gelooven, dat Vader binnen is,” zeide zij.

Sander antwoordde niet. Het was een vergelegen land, waarheen Simon Looijen was gereisd, en nog nooit was iemand teruggekeerd, om te vertellen, hoe het daar uitzag.

Zoo dacht Sander erover, maar hij hield zijn gedachten achter, om het geliefde meisje niet noodeloos te grieven.

„Een welgegrond vooruitzicht op de eeuwige zaligheid is het voortreffelijkste, Sander.”

De jonge man keek haar even van ter zijde aan.

„Hoe bedoel je dat?”

„Ik bedoel de wetenschap, dat Jezus voor onze zonden is gestorven.”

Sander vond, dat Daatje nog nooit zoo beslist had gesproken. Maar hij kon het plaatsen; zij was nog onder den verschen indruk van Vader's laatsten brief.

„Zie eens,” zei hij: „hoe schoon! De zon daalt in smetteloozen glans!”

Het was een majestueus gezicht. De zon had haar schitterenden loop bijna volbracht. De zee blonk; de bruine

zeilen der kleine garnaalschuiten in de verte glansden; aan den gezichteinder schoot een groot stoomschip voorbij. En toen Daatje in haar zwart rouwgewaad haar gelaat ophief in de scheidende stralen der avondzon, werd het voor Sander's oog als verheerlijkt, en werd hij opnieuw getroffen door de bevalligheid der lijnen en door de teederheid, die een wijding gaf aan de vastberadenheid van haar trekken.

Maar nu kwam er ook een onstuimig verlangen op in zijn ziel, dat beiden hand in hand, alle hinderpalen overwinnend en sterk door hun liefde zouden voortschrijden naar het land der vrijheid en der gerechtigheid.

O, het bedwelmde hem schier. Vrijheid, gelijkheid en broederschap, het gevleugelde drietal, zou de wereld na een strijd op leven en dood heil brengen en geluk. Het volk voelde op zijn hoofd, op zijn kloppend hart het wreede raderwerk van den ouden tijd, maar het had thans den hefboom der overwinning gegrepen, en de ziel des volks, die dreigde te bezwijken, zou niet sterven, maar leven. Het morgenrood der rechtvaardigheid rees aan de kimmen, en hoe heerlijk zou het zijn, als beider harten in een teedere omhelzing dien dageraad, waarnaar de volken, in de duisternis gezeten, zoo veel eeuwen met smachtend verlangen hadden uitgezien, het welkom zouden toejubelen!

Zijn voeten stonden op anderen grond dan de voeten van dit meisje — o, hij wist het wel. Zij noemde den Bijbel Gods onfeilbaar Woord, en hij zou het een afschuwelijke heilig-schennis vinden, om te tornen aan haar vroom geloof. Hij dacht er niet aan. En al was hij het station van dat geloof reeds voorbij, en verder voorbij dan hij zelf vermoedde, wat deed het er toe? Was Enka het niet geweest, die gezegd had, dat men geloovig Christen en tevens Sociaal-Democraat kan zijn? De Christenen behoorden, volgens Enka, tot de slagorden van Saul, om David, den zoon van Isaï, te be-

lagen. En deze David, die Goliath had verslagen, was volgens Enka de belichaming der socialistische idee.

Peinzend staarden beiden eenige oogenblikken naar de wijde zee, opvlammend in het wegzinkend zonnelicht. De horizon trok zijn scherpen, majestueusen boog; in de wijde verte werd de rookpluim van een stoomschip gezien.

Op dit oogenblik, terwijl niets anders werd gehoord dan het melodieuze geruisch der zachte branding en ver weg het gelach van stoeiende kinderen op de helling der duinen, ging er een angstig vermoeden door beider harten. Het was een besef van onvrijheid, die den wil belemmerde; daarin wortelde dat vermoeden. En het meisje, dat de lippen opende om te spreken, slikte haar woorden weer in.

Maar nu legde zij de hand op Sander's schouder, en dat gebaar, die aanraking gaf haar het evenwicht terug. Zoo wilde zij altoos, het lange leven door, op hem leunen en steunen, en op hem vertrouwend, zouden zij nimmermeer van elkander afdwalen.

„Gij gelooft toch ook in een eeuwig leven?” vroeg zij.

Sander was zeer verbaasd over die vraag, maar er was voor die verbazing weinig reden, want de vraag knoopte hij vast aan Daatje's beroering over de eeuwige zaligheid.

„Hoe komt ge toch aan die vraag?” vroeg hij. Doch aanstonds liet hij er op volgen: „Gewis! ik geloof aan een eeuwig leven.”

„Maar wat verstaat ge daaronder?” vroeg ze met bevende lippen.

Sander maakte een bijna heftige beweging; de hand, die op zijn schouder had geleund, gleeed er af. En met iets hard in zijn toon, dat zij nog nooit te voren had opgemerkt, vroeg hij: „Heb je met den Dominee over mij gesproken?”

Het was een krenkende vraag, en Daatje voelde zich gekwetst en beleedigd.

„Den Dominee? Hoe kom je op die idee?”

„Och, zoo maar.”

Doch hij wilde haar wel uitleggen, wat hij onder het eeuwige leven verstond. Hij liet haar geheel vrij in hare overtuiging en mocht voor zich dan toch ook wel het recht opeischen, er een eigen overtuiging op na te houden? Godsdienst was immers toch privaatzak. Eigenlijk had zijn verloofde er wel eenig recht op, haar vraag te stellen, en het werd tijd, klaren wijn te schenken.

Nu werd zijn stem weer milder.

„Luister, Daatje,” zei hij: „en ik zal je zeggen, hoe ik er over denk. En ik hoop, dat het onze liefde niet zal schaden.”

„Ik hoop het ook,” zeide zij.

„O Sander!” barstte ze ineens uit: „als onze wegen maar niet voor eeuwig uiteen gaan!”

Het klonk als een hartstochtelijke kreet: vol angst en droefheid boven het gedruisch der branding uit.

Sander lachte, om haar te kalmeeren.

„Ge zijt nog een onwetend kind,” zeide hij. „Onze liefde zal over alles triumfeeren — zult ge nu luisteren?”

„Ik zal luisteren,” antwoordde zij met een kloppend hart.

Sander haalde diep adem.

„Wij gaan een keer sterven,” zeide hij. „Nu nog niet — we hopen samen oud te worden, heel oud. En dan slapen we in; dat is de onverbiddelijke wet der natuur. Er is geen ontwaken meer; het is de dood. Dood is immers dood. Maar wij leven voort in ons nageslacht, want de menschheid is eeuwig. Ook zullen onze gedachten, onze idealen voortleven in de volgende geslachten.”

Met de oogen opgesperd van angst keek Daatje den spreker aan.

„Staat het zóó met je?” vroeg ze op langzamen toon.

hare stem beefde, en zij had al haar zelfbeheersching noodig, om niet in snikken uit te barsten.

Nu scheurde de blinddoek. Zij had aldoor gehoopt, hem op het rechte pad te leiden, maar hij was afgedoold, de man harer liefde, naar de doolpaden, waar de duisternis heerschte en dwaallichten flikkerden.

Sander werd zelf geschokt door haar ontroering.

„Meisje,” zei hij: „je ziet spoken op den middag.” En hij trachtte haar te troosten met vele vriendelijke woorden.

„Godsdienst is privaatzaak,” zei hij: „en al verschillen we op verschillende punten, we kunnen tezamen met onze bescheiden kracht toch arbeiden aan het nieuwe gebouw der Maatschappij.”

„Godsdienst kan nooit privaatzaak zijn, Sander.”

„Waarom niet?”

„Omdat het christelijk geloof moet werken als een zuurdeesem, het volk tot heil, Gode tot eer.”

„Dat heb je zeker van Roel?”

Daatje zag hem aan met vasten blik; haar binnenste riep tot God.

„Dat heb ik van mijn Heiland. Hij heeft het beeld van den zuurdeesem het eerst gebruikt. En in Zijn Evangelie zijn de geneeskrachtige kruiden te vinden, die de kranke Maatschappij kunnen genezen.”

Sander zag het meisje met verbazing en niet zonder bewondering aan.

„Heb jij de maatschappelijke vraagstukken bestudeerd?” vroeg hij.

„In lange nachten.”

„Waarvoor toch?”

„Om jou te redden.”

En nu weende zij.

„Mijn liefste schat!” zeide hij geroerd, en nu hadden ze

elkander weergevonden op het pad des vredes en der liefde.

Zoo scheen het tenminste, maar het was niet zoo.

„Weet gij wel wat de Heiland zegt, Sander? Wat gij wilt dat anderen u doen, doet gij hun desgelijks!”

„Juist, juist!” antwoordde hij met stille geestdrift: „dat schrijven wij in onze banier. We staan dicht bij elkander, mijn kind!”

„Maar gij hebt den Heiland niet noodig om je plannen te verwerkelijken.”

Sander schudde het hoofd.

„We willen Zijn gebod opvolgen, en dan zijn wij er.”

„Maar zonder Hem vermogen wij niets. En ge rekt niet met de zonde, noch met de zelfzucht, die de harten vergiftigt.”

„Kijk mij eens aan, liefstel!” zeide hij met zachte stem.

Toen hief ze de bedroefde oogen tot hem op. Hun gestalten wierpen stille, lange schaduwen over de zandplaat.

„Ge zijt eenzijdig ingelicht, Daatje. Ge moest eens de menschlievende beginselen van de groote Fransche Revolutie onderzoeken.”

De beginselen der Fransche Revolutie. . . .

Zij had er van gelezen, maar in haar eenvoud kon zij het niet weergeven. Die beginselen spraken altoos van de menschelijke, maar nooit van de Goddelijke rechten. Deze Revolutie tastte de eeuwige vastigheden aan; de zekerheid des geloofs werd losgewrikt en de band met God en Zijn Woord verbroken — de afval van God werd een systeem, een stelsel.

Dit alles voelde het meisje en beseftte ze, al kon ze het niet onder klare bewoordingen brengen. De Fransche Revolutie tooide zich met schoone veeren, maar de adder schuilde onder het gras. Als de souvereiniteit Gods wegvalt, dan worden godsdienst en zeden en alle eigendom en zelfs het

leven afhankelijk van den volkswil, van de helft plus één. Maar die meerderheid is ook weer schuivend oeverzand, terwijl het uitloopt op de schrikwekkende tyrannie van een kleine, brutale partij, die met machinegeweren en handgranaten regeert.

Zoo had Roel het haar dezer dagen nog uiteengezet, en zij was doordrongen van de waarheid er van.

„Wil ik je wat zeggen, Sander? De beginselen der Revolutie loopen uit op de kreet: „Geen God en geen Meester!“”

De jonge man begon korzelig te worden.

„Och, gij begrijpt het niet.”

„Ik begrijp het helaas maar al te goed.”

„Het is het beste, over die dingen maar niet meer te spreken,” zeide hij kortaf.

En de harde trek werd zichtbaar op zijn gelaat.

„Maar ik mag er toch niet over zwijgen,” riep zij in waren angst. „Het raakt het eeuwige, Sander. En als Jezus om des lieven vredes wil achteruit gezet moet worden, dan... dan...”

„Nu — wat dan?”

Sander's stem klonk ruw en scherp.

„Dan wil ik dien vrede niet.”

„Ik dacht, dat ik voor jou het hoogste was.”

Het meisje zag hem lang aan. Toen zeide zij op langzamen toon, op elk woord drukkend: „De Heiland is voor mij het hoogste.”

„Dat had je me wel eerder kunnen zeggen.”

„Misschien heb ik er reeds te lang mee getalmd, maar het is nog niet te laat.”

Sander greep haar hand; de liefde kwam boven met kracht en zijn gelaat weerspiegelde zijn oprechtheid.

„Laten wij zoo niet scheiden, liefste! We halen een spons over het gesprokene en beginnen een schoone lei.”

„Dat kan niet," zei zij droevig, en hij ontstelde van die woorden.

„Waarom niet, mijn liefste schat?"

„Ik kan Christus niet verloochenen."

Dat was het dan; daar liep de lijn der tegenstelling: scherp als de horizon der zee. Zij zag het met een bloedend hart, maar Jezus had het voorspeld, dat het zoo zou komen, en nu werd Zijn Woord weer vervuld.

Christus was voor haar geen afgetrokken denkbeeld, maar de hoogste, de diepste, de innigste werkelijkheid. Hij stond naast haar in dit droeve oogenblik, wachtend op hetgeen zij zeggen zou. En Hij zeide tot haar: „Die Mij belijden zal voor de menschen, dien zal Ik ook belijden voor Mijnen Vader, Die in de hemelen is, maar zoo wie Mij verloochend zal hebben voor de menschen, dien zal Ik ook verloochenen voor Mijnen Vader, Die in de hemelen is."

Het ging om de besliste daad. Hij vroeg het gansche hart. En nooit te voren had dit meisje zoo diep het rechtmatige van Zijn eisch gevoeld — het was de Man met de doornenkroon! de Lijder van Golgotha! haar Heiland en Zaligmaker!

En zij zeide: „Ik kan Christus niet verloochenen."

Toen de jonge man haar aankeek, waren haar oogen vol droefheid, maar nochtans straalde er een klaar en helder licht uit — hetzelfde licht, dat uit de oogen der heilige martelaren straalde, als zij in de Romeinsche arena voor de hongerige leeuwen uit Nubië werden geworpen. . . .

Sander zweeg eenige oogenblikken. Hij wendde het ge-
laat naar de zee.

„De vloed komt opzetten," zei hij met een koel gebaar: „het wordt tijd de plaat te verlaten."

De zandplaat was reeds ingekrompen, sommige uitloopers der golven bereikten al de voeten van het jonge paar. En de

kleine watergeul, die de bank scheidde van het strand, was in een bruisenden stroom veranderd.

Hij zocht naar een ondiepe plek, maar vond ze niet. Toen zeide hij met de oude teederheid: „Ik draag je door den vloed, mijn kind!”

En hij droeg haar met zijn sterke armen door den vloed.

„Kijk,” zeide hij: „zoo draag ik je ook door den stroom, die ons scheidt!”

„Het kan niet,” zeide zij met ontroerd gemoed: „tenzij gij verandert van beginsel.”

Toen brak het teedere snarenspeel der liefde in Sander's gemoed.

„Ik verander nooit,” zeide hij op onverbiddelijken toon.

„Dan scheiden onze wegen, Sander.”

Hij sloeg de verzenen tegen de prikkels.

„Dat moet dan maar zoo zijn!”

De nevelen der vervreemding vielen zwaar tusschen hen in. Hij wierp het hoofd trotsch in den nek, en Daatje's gelaat was zoo wit geworden als den gekalkten muur. Zij snakte naar adem; hare voeten wogen haar als lood. Zoo scheidten zij.

* * *

„Wat is er gebeurd?” vroeg de moeder bezorgd, toen zij het ontstelde gelaat van haar dochter voor zich zag.

„'t Is af!”

In dat korte antwoord trok zich al de diepe smart van het meisje samen.

„Met Sander?”

„Ja,” zei ze. En haar stem verstikte in haar tranen.

Zij sloeg den arm om moeder's schouder en snikte haar jonge smart uit aan het trouwe moederhart.

Even later trad Roel binnen.

„Ik had het wel vermoed,” zeide hij op ernstigen toon: „de botsing moest een keer komen — vroeger of later. Ge hebt de goede keuze gedaan, Zuster, en het zal je nimmer berouwen.”

Hij troostte haar, en allengs verminderde het hartstochtelijke van haar smart. Zij had veel verloren, maar toch meer behouden. Op den achtergrond van haar smart, overstromd door haar tranen, lag een stille vrede. Zij had een gevoel, alsof haar levensscheepke met gebroken mast en gescheurde zeilen de haven was binnengevallen. Het was een veilige haven; het was het vredig tehuis; en de moederliefde en de broederliefde omringden haar.

Den volgenden dag vertelde men in 't dorp, dat de verkeering tusschen Sander Jansen en Daatje Looijen uit was. Menschen, die hen in de verte op de zandplaat hadden gezien, zeiden, dat ze hooge woorden hadden gehad met elkander, maar het rechte wist men niet. De baker echter, die op den hoek woonde, zei, dat het om 't geloof was.

Het was een praatje van drie dagen, zooals zulks gemeenlijk in de dorpen gaat. Toen was er weer ander nieuws, en om de verbroken verloving werd niet meer gedacht.

III.

Het Lied van den Arbeid.

Roel stond daar, in zijn grof linnen werkpak, met opgestroopte mouwen in de werkplaats: voor het vuur, dat met een verterende hitte in den ontzaglijken oven vlamde. En hij wachtte op zijn beurt, om er een witgloeiend ijzer uit te halen, dat snel, met een vaardigen zwaai, op het aambeeld werd gelegd, waar het door den slag van een geweldigen reuzenhamer, die de gloedvonken deed stuiven en den grond deed sidderen, werd geplet.

Roel was groot en slank, met een innemend gelaat en een paar heldere oogen in het hoofd, die kalm en rustig het werk opnamen.

Blijde werklust straalde uit die oogen; ze kenden geen arbeidsschuwheid, en als de bedrijfsleider hem aan 't werk zag, had hij er zelf schik van.

Maar dezen keer keek de bedrijfsleider niet vroolijk. Hij bleef even bij Roel staan en zeide: „Het is gewenscht, dat we hedenavond overwerken.“

Er lag geprikkeldheid in den toon, en Roel begreep de oorzaak wel. Er zou hedenavond een groote vergadering, door de moderne vakbeweging belegd, worden gehouden; honderden arbeiders wilden er heen, en het overwerk was daarom bij velen in slechte aarde gevallen. De leider had een stillen tegenstand geproefd; veler oogen hadden hem mokkend aangekeken, terwijl Sander als hun tolk het den bedrijfsleider vierkant in het gezicht had gezegd, dat hij er feestelijk voor bedankte, hedenavond overwerk te doen. Hij had de groote boor driftig neergeworpen, en zoo hard geroepen, dat velen die uitdagende woorden hadden verstaan. Dat was de reden van de geprikkeldheid in de stem van meneer Bastiaanse.

Maar Roel had geen bezwaar in 't overwerk.

„Als het noodzakelijk is, nu, dan doen we 't, Meneer, en daarmee uit!“

Hij vond vreugde in den arbeid, en een gevoel van blij welbehagen doortintelde hem, terwijl zijn oogen rondgingen onder de geweldige overkapping, die deze reusachtige werkplaats overspande.

Ginds stonden de groote stoomketels. Vroolijk flikkerden de smidsvuren; de cirkelzagen spuwden vonken; de schaaft ploegde regelmatige gleuven in het hardste ijzer.

Hoe economisch was alles ingericht! Niets, dat nog van

dienst kon zijn, ging verloren. Het zaagsel werd door reuzenbuizen naar de stookplaatsen geblazen, en zelfs in den winter behoefde er geen brandstof van buiten te worden aangevoerd. Er was overvloed van afval.

De electricische centrale was een pronkstuk van netheid en zindelijkheid; de schakelborden waren van marmer, en in snelle, rustelooze vaart bewogen zich de geweldige vliegwielen.

In de houtzagerij was het een zwaar gesuis als van den storm in de toppen van het woud. De cirkelzaag dreef door het zware eikenhout, alsof men papier snijdt met de schaar. En de slijpmachine, een wonder van constructie, sleep daar in een hoek, op zijn eentje, zonder dat er een mensch hielp, met een onovertreffbare nauwkeurigheid en een onweerstaanbare kracht de zwaarste stukken metaal.

Daar was de schaverij met haar gecompliceerde machines; er werden groote bruggen gemaakt, want Nederland met zijn talrijke kanalen, rivieren en vaarten eischt voor zijn wegen vele bruggen, en de bouten werden — het zou voor den vreemdeling de moeite waard zijn, het te beschouwen — door saamgeperste lucht geklonken.

Het was een klein leger, dat hier werkte: een onderdeel van het millioenenleger, dat de nijverheid dient. En zooals in het groote leger zoo was er ook in dit kleine leger voor ieder zijn vaste plaats. Bovenaan stond de directeur; dan volgde de bedrijfsleider. Men had de meesterknechts, de geschoolde arbeiders en de ongeschoolde arbeiders. Bij die ongeschoolden waren evengoed rangen, want de halfgeschoolde hoopte eerlang een volleerd vakman te zijn, terwijl een arme jongen van veertien jaar, die zoo pas van de school gekomen, den vorigen Maandag op de werkplaats gekomen was, in de allerlaagste rij zijn plaats had gevonden.

Het hinderde niet. Roel had er ook gestaan en met vasten

tred was hij voortgeschreden. En zoo het God beliefdde, zou hij over een paar jaar meesterknecht zijn.

Met een droevig hart had Roel Maandagmorgen zijn moeder verlaten, maar het werk riep, en de maatschappij eischte onverbiddelijk, dat hij zijn plaats weer zou innemen.

Ook daarin kwam weer des Heeren goedheid uit. Om de geliefde dooden mocht men de levenden niet vergeten, en toen Roel met betraande oogen zijn oude plaats innam in de fabriek, had God er voor gezorgd, dat een trouwe metgezel hem opwachtte. Het was een stoere man met een ernstig gelaat en in een sober gewaad gehuld. Hij was arm in beloven, maar rijk in geven.

Roel kende hem van vroeger. Als hij teleurstellingen had, dan troostte die makker; als het zweet hem op het voorhoofd parelde, dan zei die makker: „Het brood, in het zweet des aanschijns gegeten, smaakt het kostelijkst.”

Roel herkende hem onmiddellijk, en zijn tranen droogden op, toen hij in die koele oogen staarde. Ze waren echter niet zoo koel; dat scheen maar zoo; zij waren als de frissche zeebries, die op een heeten zomerdag over het strand waart.

„Ik ken u, arbeidslust,” zeide Roel tot den gezel: „ge zult me welkom zijn!”

En aanstonds sloeg hij de hand aan den arbeid. Want de arbeid had hem getroost in het leed, dat zijn jonge hart had getroffen, en was zijn vreugde geweest, als zijn voet wandelde op de zonnige hoogte der bergen. De liefde tot den arbeid had zijn hoofd helder gehouden, zijn spieren gehard en zijn hart sterk gemaakt.

Er ging toch een wondere beking uit van deze plaats. De arbeiders waren als nijvere bijen, van welke ieder zijn eigen taak had, maar zij werkten allen aan hetzelfde gebouw, en in de naburige fabriek was dezelfde drang te bespeuren, en overal, waar zoo'n hooge schoorsteen oprees,

werd aan de gemeenschappelijke, grootsche taak gewerkt, en ook overal, onder die groote, hooge, overkapte ruimte en boven die windsnel zich bewegende vliegwielen en die stampende reuzenhamers suisde het lied van den arbeid, van den scheppingsdrang, die onuitroeibaar in 's menschen hart is neergelegd. . . .

Daar gaat een zaaier uit om te zaaien, en hij zaait zijn arbeid op hoop van hoogereren zegen. En die arbeid ontkiemt, en straks komt de vrucht: dertig- en zestig- en honderdvoudige vrucht.

O zeker! daar worden vele teleurstellingen ontmoet, en vele hinderpalen moeten worden overwonnen. De arbeider is als de landman, die zijn zaad uitzaait in den herfst. Er kunnen mist en nevel hangen; een kille, vochtige wind kan over de velden gaan; hagelbuien kunnen op hem neerkletteren en de regen kan zijn gewaad doorvochtigen. Maar niets kan hem weerhouden om te zaaien, want wie niet zaait, zal niet oogsten, en met regelmatigen pas schrijdt hij over den akker heen, zijn kostelijk zaad uitstrooiend.

Zijn arbeid wordt ongemeen verlicht, want hij denkt aan de toekomst en aan de golvende zee van koren, als de Heere Zijn dauw en Zijn regen en Zijn zonneschijn bij beurte heeft gegeven.

Ze werken allen: de wolken, de zon, het gansche heelal. De mier in den zandhoop en de koningsarend in de hooge luchten: zij werken. Al wat leeft, werkt, en zoo het niet werkt, verdorren de wortelen van zijn leven. Uit den eikel rijst de sterke eik, die in den zomer zijn schaduw uitspreidt over den vermoeiden wandelaar; het water moet stroomen, om niet tot een verpesten poel te worden, en het blijde lied van den arbeid doorruischt de ongemeten ruimten van de aarde tot aan het verste sterrenbeeld!

Dit alles overwoog Roel, toen hij het werkpak in de kleedzaal uittrok, en het verhitte gelaat, bedekt met roet en stof, onder de watersproei hield.

Hij werd aan de mouw getrokken en het gelaat omkeerende, zag hij Sander staan.

Zoowel Sander als Daatje hadden hun eigen smartelijk leed te dragen gehad, en het was geen van beiden licht gevallen. Misschien viel het Daatje nog wel het bitterst, maar daar stond tegenover, dat zij een onzichtbaren, geestelijken steun ontving, dien Sander moest derven. Zij had gedacht aan de zware vervolgingen, waaraan de trouwste belijders hadden bloot gestaan, en als de dienstmaagd des Heeren bracht zij nu ook haar offer: hare aardsche liefde. Zij deed het zonder de wimpers te bewegen, om Christus' wil.

Hoeh nooit is er een mensch geweest, die in trouwe toewijding een offer bracht om Jezus' wil, of het is hem tien- en hondervoudig vergolden: in zoete verkwikking en hemelschen troost. Zij zag de smart van aangezicht tot aangezicht elken dag, maar elke dag had ook zijn koelen balsem voor de brandende wond. Met dat gewonde hart zette zij zich neder aan de voeten van den grooten Meester, en zij vond er rust en vrede.

Sander zocht den troost in andere richting: in de afleiding en op de bedriegelijke, glibberige wegen der revolutionaire beweging. Hij scheen thans de harde teleurstelling overwonnen te hebben, al zou hij dat zonnige meisjesgelaat met die vaste, sprekende trekken nooit uit zijn herinnering kunnen verbannen, en er lag een zegevierende voldoening in zijn oogen, toen hij zeide: „Er komt vanavond niets van overwerk, Roel.”

De verhouding met Roel was steeds kameraadschappelijk gebleven. Beiden wisten ze, wat ze aan elkander hadden; Sander was lid van een moderne en Roel van een christe-

lijke vakorganisatie. Vele gesprekken hadden ze met elkander gevoerd over de brandende kwesties van den dag, en Roel was dan niet gewoon, zijn beginsel onder stoelen en banken te steken. Meer dan eens was het tot hooge woorden gekomen, maar Heters had een keer tot Sander gezegd: „'t Is boter aan de galg gesmeerd, al dat geredeneer met Roel Looijen. De vent is door de wol geverfd; een zwarte clericaal is hij, en al je propaganda is aan hem doelloos verkwist.”

Sander moest Heters gelijk geven, en had zich voorgenomen, de geschilpunten met Roel in het vervolg niet meer aan te roeren. Maar dat voornemen leed meer dan eens schipbreuk; de tijd was te ontzaglijk; het waren geweldige, onzichtbare machten, die onder het dagelijksch gebeuren woelden en gisten.

„We zijn met ons drieën naar den directeur geweest,” zei Sander: „en hadden 't zoo maar voor elkander. De magere meneer Bastiaanse zal er zich wel half dood om ergeren.”

Roel droogde het gezicht af aan den geruiten, bonten handdoek, die aan den kapstok hing.

„Wie gingen er met je mee?” vroeg hij op bedaarden toon.

„Diederik en Heters.”

Roel keek den spreker toch even verwonderd aan.

„Wil Diederik dan vanavond ook naar de vergadering?”

„Dat is nog al logisch,” hernam Sander met een uitdagend gebaar.

Doch die logica ontsnapte toch aan Roel. Dat Heters naar de samenkomst wilde, lag voor de hand; daar was het vischwater, waar hij den communistischen hengel kon uitwerpen — nóóit in zijn leven had Roel een felleren propagandist voor de revolutionaire ideeën ontmoet. Maar Diederik, de kalme Diederik, die des Zondags met vrouw en kinderen

twee keeren naar de kerk ging en zelfs de weekbeurten in den winter slechts bij uitzondering verzuimde —, dat deze man hand- en spandiensten deed voor de Revolutie, verbaasde Roel toch niet weinig.

„'t Is de nieuwe tijd!” zei Sander triumfantelijk.

„Zeg liever, dat Diederik een zwak oogenblik heeft gehad — ik ben benieuwd, wat Dieuwertje, zijn vrouw, er van zeggen zal.”

„Die vindt het natuurlijk goed.”

„Dat zit nog.”

„Wat blief? Het gaat om loonsverhooging, man, en dat beslist alles.”

En met verheffing van stem ging Sander voort: „Jij gaat ook nog een keer met de moderne organisaties mee.”

„'t Is niet te hopen.”

„Ik zeg het je. Als jou en jouw geestverwanten de oogen opengaan, verdwijnt de antithese, en krijgen we een eenheidsfront tegen het kapitalisme.”

En een heete gloed overtoog Sander's gelaat, toen hij er aan toevoegde: „De tijd is voorbij, dat de kapitalisten zich rustig kunnen vet mesten met het bloed en het zweet hunner werklieden. Op de puinhoopen dezer vermolmde Maatschappij reiken wij elkander de broederhand.”

Het was de Revolutie, die kwam opzetten; het was de vierde stand, die oprees uit zijn rust, om met de naakte vuist zijn rechten op te eischen. Alvast zou de loonactie in verscherpten vorm worden hervat — de vlam laaide er doorheen van het hartstochtelijke lied:

„Wij willen den strijd lust, de kracht
 Uit ons hart voelen springen als vonken;
 Wij willen vervuld zijn en dronken
 Van vreugd om de komende macht!”

„Waar het kapitalisme ons heenvoert, zien we in dezen oorlog, Roel.”

Sander had er niet over willen spreken met zijn kameeraad. Het was nutteloos kruut verschieten. Doch het was er al uit, voordat hij er erg in had; het borrelde met onweerstaanbare kracht en gloeiende geestdrift op uit zijn jonge hart.

Nu echter was het genoeg. Geen woord meer! Hij groette met de hand en ging zijns weegs.

IV.

Op Straat.

Toen Roel Looijen het fabrieksterrein verliet, lag er een smartelijke trek op zijn gelaat. Wanneer de sociaal-democratie met hare zware aanklachten kwam, dan lag er in die aanklachten een element van waarheid. Het kapitalisme, in bond met het imperialisme, hadden den dampkring vergiftigd, en daaraan denkend, verstomde voor Roel's oor het blijde lied van den arbeid. Hij hoorde iets anders: de stervenskreten van de honderdduizenden jonge mannen: de bloem der naties, van de groote slagvelden, van de verstarde fronten. Die vreeselijke oorlog had reeds vier jaren geduurd: te land en te water. Hij had de grenzen van Europa overschreden, en er scheen geen einde aan te kunnen komen.

Doch Heters had verklaard, dat het einde nu dicht bij was.

„Nu komt het einde,” had hij gisteravond, te midden van een schaar menschen, die zich voor het raam van een dagbladbureau verdrongen, om de laatste telegrammen te lezen, gezegd: „ik zweer jullie, dat nu het einde komt. De Revolutie heeft er in Rusland een einde aan gemaakt, en zij

zal spoedig aan de krankzinnigheid van dezen heelen oorlog een einde maken. De volken zijn het moe, om voor de heeren kapitalisten hun laatste mannen naar de slachtbank te voeren."

De menschen hadden hem zwijgend, met open monden aangehoord, terwijl hij met een breed handgebaar uitweidde, hoe honderd jaren geleden de Russen waren gekomen, om Europa van de Napoleontische tyrannie te verlossen, en hoe de nazaten van die dappere vrijheidshelden over den Weichsel en de Oder zouden trekken, om de vermolmdde tronen van Hohenzollern en Habsburg omver te bonzen, en in West-Europa een tegenhanger te scheppen van den heilstaat, die in Rusland was gevestigd.

De Revolutie het einde van den oorlog — die gedachte scheen gemeengoed te zullen worden. Ook in burgerlijke kringen vond ze ingang. Roel had gisteravond den vertegenwoordiger eener verzekeringsbank gesproken; het gesprek was op den oorlog gekomen, en de schouders ophalend, had de agent gezegd: „Het is niet anders — de Revolutie zal er een eind aan moeten maken."

* * *

Roel sloeg een breede straat in, bezoomd door schaduwrijke kastanjeboomen. Vroolijk speelden de kinderen, en de dalende zon wierp een gulden weerschijn over het loover van het geboomte. Het was een wonderschoone zomeravond.

Zoo bereikte hij de brug, maar ze was opgehaald, en Roel vernam, dat ze in reparatie was. Het was niet zoo erg; het gemeentebestuur had voor het publiek een pont in dienst gesteld. Zij lag aan den overkant — even wachten!

Maar het wachten duurde tamelijk lang, tenminste voor dit publiek. Het was besmet door de haastbacil, die de geheele menschheid heeft aangetast. Onze voorouders wan-

delden naar het graf, dat hun bestemming zou zijn; wij doen 't anders — wij hollen er heen.

De stemming werd er niet beter op, toen het gerucht zich verbreidde, dat de pont reeds een averij had opgelopen in haar kortstondigen dienst. Men hoorde het geklop van hamers; het zou wel zoo zijn.

Een dikke vischvrouw, die hijgend kwam aanloopen, riep verontwaardigd: „Wat is dat nu? De brug kapot en de pont kapot? Nu breekt me warempel de klomp — dat kan toch niet bestaan.“

„Zeg, vrind,“ zei ze tot een stevigen metselaarsgezel: „hoe lang moet dat gemorrel aan den overkant nog duren?“

„Misschien wel een half jaar,“ zei hij doodbedaard.

Gelukkig! er kwam uitkomst. De breuk was blijkbaar hersteld, en de pont naderde.

„Geen rijwielen gaan mee, heeren!“ riep een politie-agent. Hij stond op zijn post, den helm op het hoofd, kloek en stevig, zich wel bewust van zijn verantwoordelijkheid voor den goeden gang van zaken.

„Ruimte!“ riep de politieman: „en de fietsen op zij! Ze belemmeren den doortocht!“

Een rijwiel bleef tegen een boom staan, op een hinderlijke plek.

„Neem weg!“

De waarschuwing baatte niet; het rijwiel bleef koppig op zijn plek.

Toen nam de agent het rijwiel en rolde het weg. Het verloor zijn evenwicht, en viel kletterend op straat.

Nu was er de eigenaar wel; hij begon te razen en te vloeken. Maar toen de agent zijn notitieboekje voor den dag haalde, bedaarde hij snel.

Roel stapte in de pont. Op het bord stond te lezen: „25 personen.“ En er waren stellig al 40 personen op.

„Hein, moet je ook nog mee?“ riep de metselaarsgezel. „We kunnen je niet gebruiken, man, want met jou gaan we gewis naar den kelder.“

Hein was een kolossus van een man; men vertelde, dat de bruggen doorbogen, als hij er over liep. Hij bleef een oogenblik staan — was hij van plan mee te varen? De gevolgen zouden niet te berekenen zijn geweest.

Maar hij deed het niet. Hij wierp een blik van onbeschrijfelijke minachting op het brooze vaarttuigje, en ging voorbij, onder den schaterlach van de pontpassagiers.

Zij waren, nu de pont er maar was, weer vroolijk en opgewekt. Men merkt die vroolijke opgewektheid trouwens telkens op bij het Nederlandsche publiek — vooral op zonnige dagen. De smart, de droefheid schuilt tusschen de enge, benauwende muren; daar buiten kunnen de longen ruimer ademhalen, en ons volk is goedlachs. Iedere volksleider, die er maar takt van heeft, de rechte snaren te treffen, weet zulks bij ervaring.

De pont zette van wal.

Neen, zoo ver was het nog niet, want een kolenschuit naderde, en de beide varensgezellen, die ze voortboomden, schreeuwden uit alle macht. Zij eischten blijkbaar, dat de pont zou blijven liggen tot hun schuit voorbij was.

Maar de beide veerlieden waren geen onnoozele lieden, die zich alles lieten commandeeren. Zij sloegen den houten klauw vastberaden om het staaldraad, terwijl zich, tot groot vermaak der passagiers, een levendig debat ontwikkelde tusschen de kolenschuiters en de veerlui.

De kolenschuiters schenen bovenmenselijke pogingen te doen, om de pont in den grond te boren, en toen die toelieg mislukte, schreeuwden ze: „Jullie kunt op je falie krijgen!“ hetgeen door de veerlui met even hartelijke en on-dubbelzinnige toeroepen werd beantwoord.

De pont bereikte zonder ongelukken den overkant en Roel passeerde de halte van de tram. Juist hield er de tram stil.

Er stapte een oude mijnheer uit, voorts een straatventer met een houten been, en toen zoowaar Dieuwertje, bepakt en beladen, terwijl een paar meisjes met frissche gezichten haar volgden.

„Moeder, daar is Roel!”

„Ik zie 't wel, Riek — dag, Roel! Ben je al vrij? Ik dacht, dat er overwerk was vanavond?”

„Er komt niets van, Dieuwertje.”

Op haar gezond, blozend gelaat teekende zich eenige verwondering af.

„Waarom niet?”

„Er is een groote propaganda-vergadering vanavond.”

„Dat komt wel weer uit den rooden hoek?”

„Ik denk het.”

„M'n man wil er toch niet heen? Zeg het maar frisch van de lever, hoor!”

Roel had geen zin, het te zeggen.

„Vraag 't hem zelf!”

De vrouw nam den korf, volgeladen met boodschappen, in den eenen arm, en met de andere hand droeg zij een zak met groenten.

„Diederik zal wel wijzer zijn en thuis blijven,” zei ze op nadrukkelijken toon. „De Socialisten beloven veel en geven niets. Ze beoefenen het spreekwoord: „Veel beloven en weinig geven doet den gek in vreugde leven.” Maar ik hoop niet zoo mal te zijn — vooruit, Riek! Klaartje, vooruit!”

En Dieuwertje stapte, in spijt van den zwaren last, recht-op, met kloeken tred, naar huis: een der buitenwijken van de stad.

„Kom je niet eens opstoppen, Roel? We hebben je in

langen tijd niet gezien. Kom vanavond, man — 't is zoo'n prachtig weer!"

„Goed," zei Roel: „ik hoop vanavond te komen."

De ontmoeting met deze flinke huisvrouw had Roel toch goed gedaan. Zij was een arbeidersvrouw, maar morde niet en mokte niet met haar lot. Zij pakte aan, waar ze kon, en een fiere vastberadenheid lag op haar gelaat.

„Zulke moeders keeren den revolutievloed!" zei hij zacht bij zichzelf, en zijn gezicht verhelderde.

Maar het verduisterde weer, toen hem het werkvolk van een andere groote fabriek tegenkwam. Er lag iets afgemetens in hun gelaatstrekken, iets als een stille, moeilijk te bedwingen wrok. Zij dachten meer dan zij zeiden, maar sommigen spraken luid en druk. Zij beweerden, dat het groote, historische oogenblik nu spoedig zou aanbreken, en Roel wist wel, wat zij daarmede bedoelden.

Ze stieten elkander aan, toen meneer Hangaard hen tegenkwam: met een grooten buldog naast zich. Men noemde hem een O. W.-er. Reeds vóór den oorlog zat hij er warmpjes in, en de sprake ging, dat hij door vermetele speculaties en door vele geoorloofde en nog meer ongeoorloofde handgrepen zijn vermogen had vertienvoudigd. Hij wandelde daar heen in den triumpf van zijn rijkdom, nauwelijks lettend op die dichte groepen arbeiders.

Hij was de man van vraag en aanbod. Sociale rechtvaardigheid tegenover den minderen man was voor hem een dwaas begrip, hij huldigde de koude zelfzucht als het veiligste kompas, en verfoeide in zijn hart de christelijke organisaties even sterk als de andere. Hij huldigde beginselen, die hadden geheerscht in een tijd, waarop het ontzaglijk woord van den apostel Jacobus in toepassing was: „Ziet, het loon der werklieden, die uwe landen gemaaid hebben, welke van u verkort is, roept; en het geschrei dergenen, die ge-

oogst hebben, is gekomen tot in de ooren van den Heere Sabaôth."

Eensklaps liep de groote bulldog recht op een kleinen, tengeren werkman, in een gehavende plunje aan.

„Hannes, pas op!" riepen zijn kameraden.

Hannes was een der drukste sprekers geweest. Had de hond er iets onrustbarends in gezien? een bedreiging voor zijn heer? Of had de schamele plunje hem geprikkeld?

Hannes' gelaat was nog bleeker geworden, dan het gemeenlijk was. Hij trok het mes uit de lederen scheede, en zag meneer Hangaard aan met een woedenden blik.

„Als dat vuile beest van jou mij aanraakt," riep hij: „dan steek ik hem het mes in 't lijf."

„Tyras doet geen mensch kwaad," antwoordde meneer: „geen menschl 't Is nog een jonge hond, ietwat speelschl Kom hier, Tyras!"

De hond gehoorzaamde onmiddellijk.

Maar de jonge werkman met zijn hartstochtelijk bloed was nog niet voldaan. Hij wendde zich tot een politie-agent, die juist passeerde.

„Agent, zou u er niet voor kunnen zorgen, dat het gemeene krenge, dat daar bij dien deftigen meneer loopt, gemuilkorfd wordt?"

„Waarvoor? Die hond doet toch geen kwaad?"

„'t Scheelde weinig, of hij had de tanden in mijn been gezet."

„Een schromelijke overdrijving," zei meneer Hangaard, die het voor zijn hond opnam.

„Het vuile beest kan de kleine kinderen de stuipen op het lijf jagen. Die meneer heeft zelf gezegd, dat het beest wat speelsch is."

De kameraden trokken wakker partij voor Hannes, en een lange, opgeschoten jongen riep op smalenden toon: „'t

Is een schandaal, dat zoo'n hond niet gemuilkorfd behoeft te worden, omdat zijn baas een rijke meneer is."

De politie-agent verbeet zich inwendig.

„Ik heb wel wat anders te doen dan naar dat gekakel te luisteren," zei hij, met een hoofd als vuur, en spoedde zich naar de volgende brug, waar een versperring was ontstaan, omdat twee groentewagens van dezen kant naast elkander en een hooiwagen, van den anderen kant komend, tegelijk de brug wilden passeeren. Er was geen onderling overleg geweest; niemand had tien seconden willen offeren voor zijn naaste, en daardoor was een versperring ontstaan, die tienmaal zooveel tijd eischte, om ze weer op te heffen.

Meneer Hangaard was intusschen doorgewandeld, terwijl Hannes hem achterna schreeuwde: „De eerlijkste lieden wonen in de kleinste huisjes, rriijkaard!"

V.

De Tegenstelling.

„Hei daar!" riep een stem.

Het was Sander, die Roel achterop was gekomen. Sander droeg een rooden tulp in het knoopsgat.

„Was jij er bij, Roel, dat die agent zich er met een Jantje van Leiden afmaakte? Was dat groote beest van een armen tobberd geweest, dan zou het niet los mogen loopen, maar 't is een rijke man, die meneer Hangaard. Hoe hij aan dat geld is gekomen, zullen we maar laten rusten."

Er lag een bittere verachting in die woorden.

„Enkelen zijn schatrijk geworden," vervolgde hij: „en de meesten verarmd; het is een door en door bedorven maatschappij."

Roel keek den spreker aan met doordringende oogen.

„Waarom is ze bedorven, Sander?"

De Socialist was met het antwoord vlug gereed.

„Omdat het stelsel niet deugt; dat heb ik jou wel honderdmaal gezegd.“

En hij stampvoette driftig op den grond.

„Wat blief? Deugt het stelsel niet? M'n lieve man, ge zult er met het vernuftigste stelsel niet komen, als het hart van den mensch niet verandert.“

„Vrome leuterpraat!“ zei Sander.

Doch daarmee was hij van Roel nog niet af.

„Zie je die brug daar? Die brug vertegenwoordigt een deugdelijk stelsel. Alevel zou de hooiwagen, die er nu afrijdt, vijf minuten eerder kunnen zijn gepasseerd; zulks herhaalt zich op dat punt elken dag, en het berokkent een groot tijdverlies. Zal men daarom de brug afbreken en een nieuwe bouwen? 't Zou niet baten, want het zit hem niet in de brug, maar in de menschen, die er elkander moeten passeeren.“

„Wat een redeneering!“ zei Sander.

Meer zeide hij niet. Hij keek Roel nauwelijks aan, en met een vluchtigen groet verdween hij in een wolk van stof, die door den wind werd opgejaagd. Hij besefte terdege goed, welken kant Roel uit wilde, en had hij nog even gewacht, dan was er een heele preek gekomen over 's menschen bedorvenheid, en van zijn val in het Paradijs en al die oude legenden meer, waarmee geen land te bezeilen was, en die nu hopelijk spoedig voor goed in een museum van oudheden zouden worden opgeborgen.

De mensch was dikwijls slecht; dat erkende Sander volmondig. Maar waardoor was hij slecht geworden? Door de omstandigheden; door de ongelukkige verhoudingen; hij had zoo lang de slavenketenen gedragen, totdat hij, de edele vrijgeborene, zich een slaaf had gevoeld. Hij werd een dief, omdat hij anders gebrek zou lijden, en hij werd een leuge-

naar, omdat men in deze verleugende maatschappij slechts door list en bedrog zijn doel kon bereiken. De edele bloem was verkommerd en een gifplant geworden, dewijl zij in den duistersten hoek van den maatschappijliken kelder was weggeschoven, maar men zou eens zien, welke wonderen er zouden plaats grijpen, als zij naar boven werd gebracht: in het licht der blijde zon, en de dauw des hemels haar kelk bevochtigde!

Nog even geduld oefenen. Nog even op de tanden bijten. En dan zou 't komen; dan zou het verloren Paradijs terug worden gevonden; dan zou na zooveel eeuwen bitter leed en namelooze smart het nieuwe hoofdstuk der menschheid worden opgeslagen en de historische ure zou slaan met een kracht, dat de Christelijke en de Katholieke vakorganisaties uit haar doodslaap zouden verrijzen. . . .

Het daagde reeds in het Oosten. De zon, die het leven wekt, gaat er op, en die andere weldadige zon, de levenwekkende revolutiezon, was er ook opgegaan. Zoo zou de heilstaat, waarnaar de versmachtende volken zooveel eeuwen reikhalzend hadden uitgezien, eindelijk toch komen.

Zou hij komen door bloedig geweld?

Sander voelde een rilling door zijn leden gaan, als hij daaraan dacht. Heters, de Communist, sprak er zeer lichtvaardig over, maar Sander gruwde van het geweld. Hij stelde zich voor, dat de regeering des lands, verschrikt door den klimmenden vloed der Revolutie, de teugels van het bewind, al was het met innerlijken weerzin, aan de arbeidersklasse ter hand zou stellen.

Daarom geen geweld. Tenminste niet dan in de uiterste noodzakelijkheid.

De jonge man bleef staan. Peinzend richtte zich zijn oog naar de verte, waar de huizen eindigden en de weilanden begonnen. En zijn blik zocht den verren horizon, waar de

zon majestueus wegzonk in een gloed van vloeiend purper.

Er kwam een rimpel tusschen zijn oogen; hij perste de lippen op elkander.

Liefst geen geweld! Maar met het begeerlijke doel, het onuitgesproken verlangen van vele geslachten vlak voor zich zou het verraad zijn aan de menschheid, om nog te aarzelen. Beter een kortstondig geweld dan nieuwe eeuwen van bitter lijden. De roode vaan op de barricade — zij zou den triumf der Revolutie uitwapperen!

* * *

Sander keerde terug op zijn schreden, want hij was te ver gewandeld: in den ban van het schitterend visioen, dat zich voor zijn oogen had ontrold. Nu sloeg hij de lange straat links in.

Aan 't begin der straat bevond zich een pomp, waar een werkman zijn dorst stond te lesschen, en die pomp was voor Sander het zinnebeeld van een andere fontein, die het frische, genezende en levenwekkende water der Revolutie zou doen opborrelen.

„Hoe smaakt het water, maat?”

„Koel en frisch,” antwoordde de man: „het lescht den dorst.”

Sander herkende hem; hij had den man herhaalde malen op een socialistische vergadering gezien.

„En voor den anderen dorst, die reeds vele eeuwen ons geslacht heeft geteisterd, zal er ook spoedig koel, frisch water zijn.”

De man liet den blikken nap, die aan het dunne ijzeren kettinkje was verbonden, vallen, want zijn dorst was geslecht. Hij begreep Sander's bedoeling onmiddellijk, want zijn geest bewoog zich in diezelfde geestelijke atmosfeer.

„Ik verdien een hongerloon plus een zuur gezicht van mijn patroon. Daar moet nu maar eens een eind aan komen.”

Hij zag de roode tulp, die op Sander's borst prijkte.

„Gaat ge vanavond ook naar de vergadering?”

„Zonder mankeeren,” antwoordde Sander.

„Ik verwacht een stampvolle zaal — nu, tot straks!”

En de werkman spoedde zich naar huis, om zich om te kleeden, en bijtijds in de vergadering te zijn. Die het eerste kwam, had de mooiste plaats.

Het deed het hart van Sander goed, dat deze partijgenoot een stampvolle zaal verwachtte, maar hij vond het minder prettig, dat een tiental huizen verder de godsdienstonderwijzer Thomassen met een arme, behoeftige vrouw stond te spreken.

Sander kende hem heel goed; zij waren afkomstig uit hetzelfde dorp, en Sander's vader had aan Thomassen een brief geschreven, toen Sander zich naar de groote stad-fabriek begaf, om zijn zoon in 't oog te houden.

De godsdienstonderwijzer, een man van ruim middelbaren leeftijd, had dan ook niet gerust, voordat hij Sander had bereikt, en hij had het gedaan gekregen, dat Sander eenige malen de vergadering eener Christelijke Jonge-Mannen-Vereeniging had bijgewoond. Op die vergaderingen, onder leiding van meneer Thomassen, was een gedeelte van den avond gewijd geweest aan een vrije bespreking van den Heidelberger Catechismus, maar Sander was al spoedig tot de ontdekking gekomen, dat hij aan dien Catechismus geen behoefte meer had en evenmin aan den eenigen troost in leven en in sterven. Het ging niet om troost maar om vreugd. . . .

Die achterlijke Christenmensen boden geen verweer; zij lieten zich in een hoek trappen, en kropen dan als afgeranselde kinderen bij elkander, om elkander te troosten op het hiernamaals. De wissel op de eeuwigheid! Maar hij was het eens met Bebel, die eens in den Duitschen Rijksdag

had gezegd: „Geef ons de aarde, en wij gunnen den hemel aan de engelen en aan de spreeuwen!”

„Nee, geen Heidelberger Catechismus meer! De roode Catechismus — die leverde betere spijs! Geen christenmartelaar maar een revolutie-held, om deze schoone aarde te veroveren voor de strijdende arbeidersklassen — dat was het ideaal.

Thomassen had zijn afvalligen catechisant reeds in 't oog gekregen, maar hij zou geen kans krijgen, om Sander aan te spreken.

De jonge man stak de breede straat dwars over en deed, alsof hij den stadszendeling niet had opgemerkt. Hij wist het al van buiten, wat Thomassen zou zeggen. Zalvende vermaningen natuurlijk. En de eerste vraag zou weer zijn geweest: „Nu beste jongen — lees je nog in den Bijbel?”

Hij had alle respect voor Thomassen: den man met dat stevige voorhoofd en die doordringende oogen. En de man werd nooit boos — nóóit!

Hij meende, wat hij zeide — daar was geen twijfel aan. Maar de man bezat een tergende langdradigheid en besefte het niet, dat de kapitalisten hem nu en dan een fooi in de hand stopten, omdat hij met zijn ijveren voor den godsdienst en zijn dwaas beweren, ook de kwade heeren gehoorzaam te zijn, de brandkasten der rijken beter bewaakte dan honderd politie-agenten konden doen.

Weer dacht Sander aan de christelijke en katholieke arbeiders-organisaties. Hoe jammerlijk lieten zij zich nog door de dominee's en de geestelijken hypnotiseeren! Zij hadden in hun aderen nog het mufte bloed der slavernij, geërfd van de voorvaderen, die met een ijzeren band om den hals, den naam van den leenheer er in gegraveerd, de kasteelen en de burchten van hun wreede verdrukkers hadden gebouwd.

Sander hief het hoofd met een ruk fier op, en de geestdrift

tintelde op in zijn heldere oogen. Er zou verandering komen. Het licht van de stralende zon der Revolutie was immers niet te keeren. De duisternis der doffe berusting zou wijken voor dat zegevierend licht, en de dag zou aanbreken, dat deze menschen, die thans kruipend de broodkruimels opzamelden, die van den sociaal-democratischen disch vielen, zich zouden schamen, de vruchten te plukken van den zwaren arbeid der revolutionairen, zonder er zelve een zweetdruppel voor te hebben gelaten. Dan zou het welbegrepen eigenbelang de vooze muren eener spitsvondig uitgedachte antithese neerhalen, en overwinnend heenschrijdend over de puinhoopen, zouden ze de Sociaal-Democraten toeroepen: „Hier zijn wij, uwe broeders, om het groote werk te voltooien!”

O zeker! nõg was het een zorgelijke tijd. Een grijze, tastbare mist hing over de maatschappij en een bangè achterdocht vervulde veler gemoed. Doch Sander werd het licht om het hart, en hij zag uit den mist de vage lijnen opdoemen van dat groote, trotsche schip, met de Roode Vaan in top, dat hen zou overbrengen naar het Beloofde Land der vrijheid.

* * *

Sander stak een plein over. Het was er zwart van menschen. Het verkeer werd er door belemmerd en een juwelier, die zich met het oog op zijn rijke etalage angstig had gemaakt, had naar het politie-bureau getelefoneerd.

Toen waren politie-agenten gekomen, om de orde te handhaven. Zij wandelden op en neer, met kalme passen, de menigte vermanend, door te loopen.

Het was in Sander's oog een tegenstrijdigheid, want die agenten behoorden immers ook tot het groote leger der vrijheid. Wat het hart der menigte bewoog kon hun ziel niet onbewogen laten, zij waren voor het oog nog de gewillige

dienaren eener kapitalistische maatschappij, maar het was een gezichtsbedrog. Zij waren voor vijf en twintig procent rood, hadden de sociaal-democratische leiders immers verzekerd, en Sander geloofde het gaarne.

Er waren kinderen onder die menigte. Ze juichten: „Vrijheid blijheid!” en een propagandist riep met dreunende stem van een hooge stoep: „Proletariërs aller landen — vereenigt ul!”

„Hoe gaat het, Dirkoom?”

Den godsdienstleeraar was Sander ontloopen, maar bij den ouden, gebrekkigen Dirk Luiting, die daar met een zware kruiwagenvracht kwam aanstropelen, hield hij stil.

Dirkoom had den kruiwagen neergezet. Hij was kortademig, en hijgend van de inspanning, zette hij zich op de burrie van den kruiwagen neer, om even uit te rusten.

„Hoe gaat het, Dirkoom?” vroeg Sander, en zijn stem beefde zacht van ontferming.

„Zoo'n gangetje, Sander. Het asthma heeft me weer te pakken.”

Het was toch verschrikkelijk. Deze oude, gebrekkige man, diep in de zeventig, moest nog elf, twaalf uur werken per dag, om het hoofd boven water te houden. Hij klaagde niet; hij morde niet. Hij bezat een kiesch gemoed en veel eergevoel; en de burens wisten het niet, hoe het er soms neep.

Sander wist het; als door een toeval was hij er achter gekomen, en deze oude werkmán, daar uitgeput en hijgend neerzittend op de burrie van den kruiwagen, worstelend, om achter zijn adem te komen, was een vreeselijke aanklacht tegen deze ellendige maatschappij, waar enkelen in overdaad brasten, terwijl breede lagen des volks zoo bittere ellende leden.

De levensmiddelen waren ontzettend duur en haast niet

te krijgen. Het was slechts voor de rijken weggelegd. En dan die woekerprijzen!

„Ik ken een boer, Dirkoom, die dezer dagen dertig mud tarwe verkocht. Wat denkt ge, dat hij er voor kreeg?”

„Er is slecht naar te raden.”

„Tachtig gulden per mud, man — tachtig gulden! Een last tarwe bracht den boer vier en twintig honderd gulden op. En de man, die de tarwe kocht, moest er ook weer aan verdienen.”

„'t Is wel erg, Sander.”

„Toen kon die boer nog tien mud missen. Dezelfde kooper kwam weer bij hem. Nu moest hij honderd gulden per mud hebben, en de kooper betaalde hem een bankje van duizend gulden voor tien mud tarwe. Hongersnoodprijzen! Diezelfde boer verkocht de melk eerst voor vijf en twintig cent de liter; toen voor dertig cent; en op een morgen zei hij: „Ik zou gek zijn, om de melk voor dertig cent de liter te verkoopen.” En hij verkocht ze voor veertig cent de liter!”

Dirkoom schudde droevig het hoofd.

„Het zijn verschrikkelijke dingen, die ge vertelt, Sander.”

„Ze zijn waar. En als de Revolutie geen eind maakt aan den oorlog, dan zullen over een jaar de menschen in ons land bij hoopen van honger sterven. De rijken hebben geld voor den woekershonger van de boeren, maar de minder bedeelde kan doodhongereren. Zoo zijn de boeren!”

Dirkoom was het er echter niet geheel mee eens.

„Er is kaf en koren, Sander, onder alle standen. Ook onder de boeren. Ik ken er, die geen woekerwinsten nemen.”

„Dat is wat nieuws,” zei Sander met groote verbazing.

„Voor mij niet,” antwoordde de grijsaard met een ongewonen nadruk.

Sander trok de schouders op.

„Nu ja — ééntje kan er misschien onder door loopen, die een uitzondering maakt op de bende.”

„Zeg dat niet! Ik ken ze bij tientallen, die met hun geweten rekenen.”

„Een geweten, waarin een boerenwagen, met twee paarden bespannen, kan omdraaien!”

Er lag een schampere spot in Sander's woorden, maar Dirkoom liet zich niet van de wijs brengen.

„Weet je wel, dat er onder de twaalf discipelen een Judas was? Zult ge de elven veroordeelen, omdat de twaalfde een verrader was?”

Er kwam een prachtauto aantuffen. Het was een zeldzaamheid geworden de laatste jaren, want de benzine was haast niet te krijgen. De eigenaar dezer auto had er intusschen wel raad op geweten; hij zat daar aan het stuurstel in een houding, alsof de geheele straat hem toebehoorde. En de oude Dirkoom schoof den kruiwagen haastig op zij, om niet overreden te worden.

„Het scheelde maar weinig, of ik was aangereden,” zei de grijsaard, en op zijn verrimpeld gelaat was de ontsteltenis te lezen.

„De rollen moesten eens omgekeerd worden!” meende Sander met ingehouden toorn. „Die ellendeling, die parasiet behoorde in den kruiwagen, en jij in de auto.”

De tegenstelling was zoo geweldig, dat de verstroefde hersens van den grijsaard werk hadden, het zich in te denken. Maar nu begreep hij het toch, en hij glimlachte zacht.

„Dan zou 't ook weer wat zijn, Sander.”

„In elk geval beter dan nu.”

„Dat zit nog.”

Sander keek den armen kruiwagenmensch met groote verbazing aan.

„Hoe bedoel je dat?”

„Ik en Doortje, mijn vrouw zijn dicht bij de begeerlijke haven, en of ik nu met een kruiwagen of een auto mijn graf bereik — het geeft niet zooveel. Ik wil met dien grooten mijnheer van de auto nog niet oversteken, want ik ben rijk, Sander, en Doortje is ook rijk, en die mijnheer kan wel doodarm zijn.”

Uit die oude oogen straalde een helder en heerlijk licht, en Sander luisterde met een vriendelijk gebaar. Het was een zoete droom, waarin zich die grijsaard verblijdde, en het zou wreed zijn geweest, dien droom te verstoren. Maar het bleef een droom, en meer niet.

Sander tastte in zijn vest, en haalde er een zilverbon van een gulden uit.

„Hier, Dirkoom, dat is voor jou.”

„Voor mij? Waarvoor? Ge bent niets aan mij verschuldigd.”

En er lag verwondering in zijn stem.

„De maatschappij is het aan jou verschuldigd. En 't is nog maar een druppel van den vollen emmer, die jou eerlijk toekomt — doe mij nu niet het verdriet, die kleinigheid te weigeren!”

Er steeg een zwakke blos van ontroering naar het gelaat van den grijsaard, en zijn aarzeling overwinnend, nam hij den zilverbon aan.

„Ik dank je, Sander! Ik dank je recht hartelijk. Het is mijn Hemelsche Vader, Die het jou in 't hart heeft gegeven. En laat ik je zeggen, dat die gulden net van pas komt.”

Zijn oog rustte met innige teederheid op dien versleten, beduimelden zilverbon.

„Doortje heeft versterkend voedsel nodig, en de oorlog heeft de levensmiddelen zoo duur gemaakt — hartelijk bedankt, Sander!”

„Het zal nog beter komen!” riep Sander met sterke stem,

en hij voelde, hoe het revolutionaire bloed in zijn aderen begon te gisten; „er komt gauw een eind aan je gebrek!”

„Ja, ja, knikte de oude man: „heel gauw! De dood! Het graf!”

„Je zult de zon nog zien schijnen, voordat je in 't graf daalt, Dirkoom.”

Het klonk zoo moedig; zoo vol vertrouwen. Maar de grijsaard begreep hem toch eigenlijk niet goed.

„Zon? zon? Welke zon bedoel je, Sander?”

„De zon der vrijheid.”

De oude man streek nadenkend over het voorhoofd.

„De Zon der gerechtigheid is voor mij opgegaan, Sander, en zij brengt mij de ware vrijheid.”

Nu kreeg hij in eens haast, want hij moest het aan Doortje toch vertellen van dien gulden, en door de innige vereeniging van hun zielen zou hun vreugde groot zijn. Hij drukte Sander de hand, en sjokte met zijn zwaren kruiwagen, zoo vlug als hij kon, onder het licht der gaslantaarnen, die zoo pas waren aangestoken, met een blijmoedig en dankbaar hart huiswaarts.

* * *

Maar Sander was niet blijmoedig gestemd; het sneed hem door de ziel, zooals hij den ouden, afgesloofden werkman onder het licht der lantaren zag voortstompelen, en hij staarde weer in dien gapenden afgrond van ellende. Hij kende die reuzengebouwen van fabrieken, zich uitstrekkend onder den milden avondhemel, waar de arbeiders moesten verkommeren bij dat eentonige werk en die lange werkuren, waar de geestdrift werd gebluscht, en de levensmoed vermoord, bij het gehuil van den stoom en het geratel der machines, en waar de ellende snikte en zuchtte in al de vijf verdiepingen; haren jammer in de stoomfluiten uitgillend de wijde wereld in.

Het waren de kwellingen van het loonstelsel en de vruchten der schreeuwende maatschappelijke ongelijkheid. Jaren lang had hij er over gepeinsd, hoe aan dien nood en jammer een einde kon worden gemaakt, en telkens was hij met het hoofd tegen een onverbiddelijken, wreedten muur gestooten: te hoog, om er over heen te zien.

Die muur was de grauwe werkelijkheid, en achter dien muur lagen de velden van geluk, vrede en waarheid. Er was een reuzenhamer noodig, om er een bres in te slaan, en een reuzenvuist, om dien reuzenhamer te hanteeren, en die onmisbare voorwaarden hadden zijn hart, zoo vol idealen, twijfelmoedig gemaakt.

Doch vóór enkele weken, onder de rede van een jongen, vorigen propagandist had hij, als in een heerlijk vergezicht, den triumpf zijner idealen gezien. Toen was het hem duidelijk geworden, dat de strijdbare bataljons der arbeidersklasse die reuzenvuist bezaten, en zoo zou het wonder van de redding der menschheid tot stand komen.

Deze menschen, die daar als schimmen voortslopen over den zwarten, door sintels geplaveiden weg, begonnen eindelijk op te rijzen uit de sombere berusting hunner vertwijfeling. Er was iets ontwaakt in hun binnenste; toen waren zij woedend geworden, omdat hun geslacht doodhongerde evenals hun voorgeslacht, en in dien machtigen toorn zouden zij de onmacht afschudden en den slagboom ophalen en het juk verbreken. . . .

Sander zag twee kinderen voor een winkelraam staan. Broertje hield het kleinere zusje vast bij de hand, terwijl hij met de vrije hand naar de chocolade-reepen wees, die zoo verlokkelijk naar voren kwamen.

Het waren kinderen, die gebrek en honger leden; hun gelaat, hun magere handen en armen wezen het wel uit.

En hun hongerige oogen waren met een diep, hartstochtelijk verlangen op die verlokkelijke reepen gericht.

„Wil jullie een stuk chocolaad?”

Het zusje stak in groote verlegenheid den vinger in den mond en broertje keek den vreemdeling achterdochtig aan. Zij waren al zoo dikwijls, voor een winkelraam staande, met die heilspellende vraag gepaaid, om toch niets te ontvangen, en in het kinderlijk gemoed had zich reeds onbewust een kiem van wrok vastgezet. Maar toen die vreemde man tot hen zeide: „Gaat maar mee naar den winkel!” kreeg de jongen een kleur van blijdschap en met een kloppend hart, zusje heel stevig aan de hand houdend, volgde hij den vreemden man.

Het was een welgedane winkelier: met dikke, gevulde wangen, met een brood in de hand, die de fiolen van zijn bitterste verontwaardiging uitgoot over een jongen van ongeveer twaalf jaar, die daar in een hoek stond, en op heeterdaad was betrapt, terwijl hij bezig was, dat brood te stelen.

Sander zou er veel voor over hebben gehad, indien Roel dit tooneel had bijgewoond. De jongen, die daar zwijgend met stuggen trots de toornige uitbarstingen van den verwoeden winkelier over zich heen liet gaan, had gestolen, omdat de honger er hem toe had genoopt. Had hij geen honger gehad, dan had hij niet gestolen. En zoo was het al weer bewezen, dat de gruwelijke wantoestanden in de maatschappij de oorzaken waren der misdaden.

Ineens zag de jongen de baan vrij, om de deur te bereiken. Op den drempel keerde hij zich nog eenmaal om, en riep: „Dag, nare woekeraar, die bij elk onsje suiker er je ziel bij in weegt! Je bent een gemeene afzetter — weet je dat wel?”

De jongen sprak op een hoonenden toon, terwijl zijn oogen

flikkerden van een boosaardig vermaak, omdat er geen politie in de buurt was, en hij den winkelier naar hartelust kon uitschelden.

„Wacht, gauwdief!” schreeuwde de winkelier, rood van kwaadheid naar de deur hollend, maar er was geen sprake van, dat hij den jongen kon inhalen, en uit de donkerte der straat klonk het sarrend: „Afzetter! gemeene, vuile afzetter!”

Het was de pijl van den vluchtenden Parth.

„Wat wenscht u, meneer?” vroeg de winkelier.

„Twee chocolade-reepen — van die naast de karafft.”

De handen van den winkelier beefden nog van woede.

„Het wordt erg met de straatjeugd tegenwoordig, meneer — meer dan erg. En je wordt van de kleinen en van de grooten belogen en bestolen. Verleden week hadden we zoo iets als een straatoproer; het canaille wilde de winkels bestormen, en ik sloot wijselijk de blinden voor de ramen, om erger te voorkomen. Men kan zijn koopwaar, voor hoogen prijs ingekocht, toch maar niet op straat smijten, meneer; een kruidenierswinkel is geen philanthropische instelling.”

Hij keek het geld na, dat Sander op de toonbank had gelegd.

„Juist gepast, meneer — dank je. Wil ik u wat zeggen? Sinds wij de werkliedenorganisaties hebben gekregen, is 't verkeerd geloopt, glad verkeerd. Er zit een verkeerde geest onder 't werkvolk, wat ik u verzeker. Zij worden weerbarstig; hebben ze een vinger te pakken, dan nemen ze de heele hand. We hebben een krachtige regeering noodig. Of ze van links is of van rechts, laat me totaliter koud. Zij moet er opslaan, als 't noodig is, en vooral niet te laat. Hoe u er over denkt, weet ik niet, maar mijn opinie is, dat er met dat schooiersvolk korte metten moet worden gemaakt.”

Sander kende die redeneering wel. Dat was de taal van de uitzuigers van het volk. Waarvoor dienden de winkeliers?

Zij waren heelemaal niet noodig, en de socialisatie zou er straks wel een eind aan maken.

Roel had hem een keer gezegd, dat men het historisch geworden niet met een ruwen voettrap omver moet bonzen, en dat de socialisatie, die het particulier initiatief doodt, een groot kerkhof zou maken van de Maatschappij, en dat het volk, indien het over woekerprijzen klaagt, er immers zelf een einde aan kan maken, door eigen verbruiksvereeningen op te richten.

Dat was Roel's standpunt; Sander wist het wel. Roel had er aan toegevoegd, dat de concurrentie gemeenlijk reeds een voldoende rem is tegen woekerprijzen, en dat de stand van den winkelier een goddelijk beroep is, waarin men God en de menschheid kan dienen met een eerlijke consciëntie.

Doch Sander haalde voor die redeneering den neus op, omdat hij door de revolutiekoorts was aangetast, en dezen winkelier vertelde hij inmiddels reeds, dat hij tot dat schooiersvolk behoorde.

„Jij kunt die dingen niet beoordeelen,” zeide hij tot den winkelier: „je hersens zijn getroebleerd door den Mammon. Kom broer! Kom zus!”

„Ook een vuile rooie!” zei de winkelier, toen Sander den winkel verliet, met hartgrondigen nadruk.

Sander had de kinderen bij de hand genomen, en onder 't licht van de groote lantaarn gaf hij hun ieder een chocolade-reep. Er kwam een glans van verrukking in hun oogen. Toen holden ze weg met hun schat naar huis, zoo hard, als ze loopen konden.

Sander keek op zijn horloge.

„'t Wordt hoog tijd,” zei hij in zichzelf: „voor de vergadering!” en hij sloeg een andere straat in.

VI.

Eene wakkere Huisvrouw.

Het huisje van Diederik stond apart: aan een uithoek van een veldweg, die binnen het gebied van een nieuw net van straten was getrokken. Er was reeds een blok huizen gebouwd: vlak vóór den oorlog, maar toen was de bouwerij gestaakt. En vanaf dat nieuwe blok huizen tot aan Diederik's woning lag nog een groot, open terrein weiland. Schapen graasden er, en men hoorde het geloei van koeien.

De woning lag als verscholen tusschen het geboomte; wilde wingerdranken en klimrozen sierden het front van het huis, en op de bank, onder een linde, zat Dieuwertje aan een lap naaiwerk: met een kinderwagentje naast zich, waarin een kleine jongen lag te kraaien van plezier.

„Zoo Roel, ben je gekomen?” zei de huisvrouw; „zie, dat doet me plezier. Kees, haal eens vlug een stoel uit de keuken!”

Kees was den vorigen Maandag elf jaar geworden; 't was een jongen als een wolk, met een door de zon gebruid gelaat.

Roel kende dit huisgezin reeds sedert jaren; ze waren dorpsgenooten geweest. Diederik en Dieuwertje hadden in een grauw, verweerd huisje gewoond, dicht bij de dorpskerk. Maar de menschen waren tegenwoordig niet meer zoo honkvast als vroeger, en toen Diederik een vaste betrekking had kunnen krijgen in de stad, waren ze verhuisd.

De baker van 't dorp wist te vertellen, dat Dieuwertje haren man met blik en veger placht na te loopen, als hij 't huis binnenstapte, en dat ze van den vroegen morgen tot in den laten avond aan 't vaten wasschen, stof afvegen en boenen was. Schoot er nog tijd over, dan las ze haar man de wet voor. Hij had dan ook geen sikkepit te zeggen in huis.

Zoo vertelde de baker tenminste, maar dat mensch overdreef wel een keer, en in dit geval overdreef ze schromelijk, al schulde er in hare beweringen een element van waarheid. Want het wàs waar, dat Dieuwertje kraakhelder was.

Roel keek eens rond. Hij miste Diederik — was de man toch naar de roode vergadering gegaan?

Dieuwertje scheen zijn gedachten te raden. Ze glimlachte. „Mijn man haalt even de geit uit de wei,” zei ze, „kijk, daar komt hij al aan!”

Diederik keek wel even op zijn neus, toen hij 't erf opkwam. 't Was geen wonder. De kameraden hadden hem getart, dat hij 't hart niet zou hebben, naar een vergadering te gaan, als moeder de vrouw hem geen permissie gaf. Hij was dat geplaag moe geworden, en had in arren moede hedennamiddag Heters vergezeld, toen deze den directeur had verzocht, het overwerk uit te stellen.

Diederik had de pet een tikje scheef op het hoofd gezet, toen het directiebureau werd verlaten. Hij had zegevierend rondgekeken, toen een schaar arbeiders ongeduldig had staan te wachten aan de buitendeur, en Heters had gezegd: „Diederik is een kerel. Wie het hart heeft, hem van vrees voor zijn vrouw te betichten, krijgt het met mij aan den stok.”

„Kom je vanavond op onze vergadering?” werd hem gevraagd.

„Natuurlijk!” had hij geantwoord: „wat anders? Ik zou meegaan naar den Directeur, om uitstel van overwerk te krijgen, en alevel niet naar de vergadering gaan, waarvoor dat uitstel is verzocht? Dat is toch te gek, om los te loopen.”

En Diederik was met het vaste voornemen naar huis gegaan om vlug zijn avondbrood te verorberen, en dan naar de naaste halte te gaan, om de eerste tram de beste naar het groote vergaderlokaal te pakken.

Doch hij had buiten den waard gerekend. Met een effen

gezicht had hij verteld, vanavond nog naar de stad te willen.

„Overwerk?” had Dieuwertje gevraagd.

„Er is vanavond geen overwerk.”

„En toch naar de stad? Zou 't je niet beter passen, bij vrouw en kinderen te blijven? Wat heb je daar eigenlijk te doen?”

„Och, zoo maar!”

„Zeg dat niet, man. Ik weet het al: jij wilt naar een vergadering van de rooden.”

En zij had hare lippen streng samengeknepen.

Diederik trachtte een manhafte houding aan te nemen, maar het gelukte hem maar slecht, en hij had de oogen neergeslagen voor haar dreigenden blik.

„Zeg eens, dat het niet waar is!”

Diederik zweeg. Hij stapte met gebogen hoofd de woning binnen, en vreesde reeds voor den spot, die hem morgen van zijn kameraden te wachten stond. Want hij zou 't al weer afleggen tegenover zijn vrouw; dat stond vast. En daarover zat hij toch wel in de war.

Zooals deze twee menschen aan elkaar waren gekomen — ja, dat was wel heel eigenaardig toegegaan. Dieuwertje diende als meid in de stad, en Diederik werkte op de fabriek. Hij had een godsdienstige opvoeding genoten, maar was een zwakkeling, en werd door slechte kameraden verleid tot drank en dobbelspel. Niettemin had hij een open consciëntie, en telkens nam hij zich voor, zich te beteren. Maar hij bleef een kroeglooper; hij begon 't ook des Zondags te doen.

Toen kruiste Dieuwertje zijn levenspad, en zijn moeder, die haar kende, ried Diederik aan, haar tot vrouw te vragen.

Hij deed het. Dieuwertje zette de handen in de heupen, nam hem langzaam op van top tot teen, en het eind van haar kritisch onderzoek was: „Ik moet je niet.”

Doch daarmee was zij niet van hem af, en in dezen slag was hij de overwinnaar.

„Dieuwertje,” zei hij: „als ge geen verkeerung met mij wilt aanknoopen, dan moet jii dat weten. Maar ik zal dieper en dieper zinken. Er is maar één mensch, die mij op het rechte pad kan leiden en houden, en dat ben jij.”

Het was de stem van den drenkeling, voordat de golven boven zijn hoofd toeslaan, en het sterke hart van Dieuwertje werd er door ontroerd. Zij voelde medelijden met den jongen man en vroeg bedenktijd. En het slot was een huwelijk.

De buitenwacht begreep er geen steek van. Het waren wel zulke twee contrasten, als men zelden had gezien. Diederik had iets onbeholpens over zich, en Dieuwertje was van zessen klaar. Hij was traag van begrip, en zij snapte aanstonds alles. En hij een jeneverdrinker!

„Als dat goed gaat, gaat er meer goed,” zeiden de bekenden. Nu ja, tijdens de verloving had Diederik zich onberispelijk gedragen, maar men moest het huwelijk maar eerst afwachten.

Het viel niet tegen; het viel mee. Diederik raakte geen sterken drank meer aan, en Dieuwertje dankte er God voor uit 's harten grond. Zij was een bidster, en daarom kon ze ook danken. Het was een lust der oogen om te zien, als man, vrouw en kinderen des Zondags, in een net gewaad, kerkwaarts gingen, en Diederik placht wel eens te zeggen, dat hij in zijn leven vele domme streken had uitgevoerd, maar in de keuze van een huisvrouw het hoogste lot uit de loterij had getrokken.

* * *

Hij bracht de geit op stal, en zette zich op de bank naast zijn vrouw. Hij was er nu al weer overheen, dat hij niet naar die roode vergadering was gegaan. Waarvoor zou hij er ook

heen gaan? Zijn vrouw zei, dat het apekool was, wat ze daar verkochten, en hij begon 't ook te gelooven.

„Veel geschreeuw en weinig wol, Roel!”

Diederik haalde de houten pijp uit zijn buis en stopte.

„Ook stoppen, Roel?”

„Als je blijft!”

Wat zaten ze daar heerlijk, aan den windvrijen kant, het oog op de groene weiden! Een beeld van zoete rust te midden van den donder van den wereldoorlog. De kinderen stoelden met elkaar achter 't huis; hun blij rumoer en hun schallende stemmen klonken ver heen. Tusschen de donkerende weiden door slingerde een grindweg; er werd een kar gezien, met een paard er voor, dat in bedachtzamen stap naar een naburig dorp reed.

Op een kruispunt der wegen stond een groote boerenhoeve, met een ooievaarsnest, rustend op een wagenwiel, op den nok van 't achterhuis. Een ooievaar daalde neder op het nest; hij stond daar scherp afgelijnd tegen den avondgloed des hemels, en zijn kleppen klonk als het geroep van een schildwacht op zijn stillen post: Alles in orde!

Dieuwertje had den nijveren handenarbeid gestaakt, om plotseling op te rijzen.

„Wel man,” zei ze: „wat laat ik je toch lang op de koffie wachten!”

De toon was zoo geheel anders dan daarstraks, toen zij Diederik rekenschap had afgevraagd van die roode vergadering, en men zou willen vragen, of het wel dezelfde vrouw was. Diederik echter wist het wel. De krasheid en de warmte van haar toon ontsproten uit hetzelfde trouwe hart, en de man schaamde zich, dat hij 't in 't hoofd had kunnen krijgen, de goede ziel vanavond alleen te laten.

Hij keek even achterom; de vrouw was in huis verdwenen, om de koffie te zetten. En een diepen haal uit zijn pijp

doende, zeide hij: „Roel, Roel — ik heb zoo'n patente vrouw!”

Zich vooroverbuigend, om niet luid behoeven te spreken, haalde hij hoog op van hare voortreffelijke deugden.

„Zij is 's morgens altijd de eerste en 's avonds de laatste. En staat ze op, dan kijkt ze 't eerst naar onze kinderen. Zie je dat bloemenperkje met die goudsbloemen en ridder-sporen en reseda? Haar werk, man — haar werk! Den moestuin hebben we samen in orde gemaakt. 't Komt te pas, Roel — 't komt te pas in dezen schaarschen tijd. We eten onze eigen aardappels, en hebben een varken geslacht. Dieuwertje zag 't twee jaren geleden al aankomen. Dat wordt honger lijden,” zei ze: „als de oorlog voortduurt.” En we hebben geen gebrek, omdat mijn vrouw zorgde.”

Dieuwertje kwam met de koffie aan. Kees wierp met de pet naar de vleermuizen, die laag over het erf vlogen; eenige zwaluwen scheerden in sierlijke bochten over het water.

„Komt, kindertjes, nu naar bed!” zei Moeder: „Geeft Vader een nachtoen, en zegt oom Roel g'en nacht!”

„Mag ik nog vijf minuten spelen, Moe?”

„Nee, Riek — 't is nu tijd. De kleintjes zijn al lang naar bed.”

Moeder's wil zegevierde. Er was geen verzet meer. En de kinderen voelden zich gelukkig in hun gehoorzaam zijn.

Op het stramien der vallende schemering borduurde het avondgoud zijn vlammenspel, en de kamperfoelie uit Diede-rik's tuin vervulde de lucht met haar fijnen geur. Groote, witte muggen dansten in dichte drommen onder de sering-boomen, en uit de verte klonk een harmonisch klokkenspel.

De donkerte nam toe; zij rees op uit de diepte, en over-stroomde als een vloed de aarde. Maar er heerschte een liefelijke rust; in de wijde verte jachtte een spoortrein voorbij; toen was 't weer stil.

Kleine glimwormen schitterden in de duisternis, en de witte dauw steeg zacht op uit de klavervelden. Statig rees de maan op boven de knotwilgen; de grindweg leek op een blanke streep, en de spits van den stadstoren, die in fiere lijnen omhoog strevend, als een trouwe wachter hoog boven die vele duizenden daken uitkwam, fonkelde in den maneschijn.

En Roel en Diederik en Dieuwertje spraken over oude tijden.

VII.

Zomergetij.

Terwijl in stille avonden tot diep in ons vaderland de donder van het kanon werd gehoord, en de wereld bezig was, in een nameloos bittere worsteling nieuwe politieke verhoudingen te scheppen, en van den hoogsten toren van het Kremlin te Moskou de Sovjet-vlag wapperde, en de vloed kwam opzetten, om de eeuwenoude wetten, waarop in West-Europa de maatschappelijke orde was gevestigd, omver te spoelen, bleven de wetten, door God gesteld in de wereldorde, onaantastbaar.

De zon weifelde niet, om ter gezetter tijd op en onder te gaan. De wolken gaven regen op haar tijd, als de Oppergebieder het beval, en de maan en de sterren, die het pad van den aartsvader Jakob verlichtten, toen hij vluchtte voor het aangezicht van zijn broeder Ezau, schenen nog heden met denzelfden rustigen glans.

Het was nu zomer. De zon ging vroeg op en laat onder. Het was het schitterende seizoen. Het azuur was diep blauw, en de aarde juichte bij het blinken der sikkel en het vroolijk gezang van den maaier.

Hij zong. Hij had in noesten arbeid den akker omgeploegd en het zaad gestrooid op hoop van den zegen, en God had

de wolken gezegd: Drenkt dien akker met uw regen! en tot de zon: Koester de aren! En nu zong de maaier het blijde lied van den arbeid en van den oogst.

Het was het zomergetij. Het overstroomde de velden met vreugde, en de zon triomfeerde.

Hoe was er naar verlangd in de sombere herfstdagen met hun mist en nevel, en in de korte winterdagen, toen de koude windvlagen uit het Noorden en Oosten de leden verstramden!

Het was heel erg. Vooral de stille, bescheiden armen, die uit een gevoel van kieschheid nooit klaagden, en hun gebrek, hun klimmenden nood angstvallig verborgen, hadden zwaar geleden.

Het was zoo donker. Er waren dagen, dat het zelfs op den middag niet licht werd. Deze armen snakten naar de warmte, naar het zonlicht, maar het was er niet.

Hun horizon werd al enger; er verstarde iets in hun gemoed. En als de oude Dirkoom en zijn Doortje dicht naast elkander zaten bij de kachel, die te weinig warmte uitstroomde, om hun verkleumde ledematen te koesteren, dan vertelden zij elkander met weemoed van die heerlijke Zondagavonden in den zomer, wanneer ze met hun beidjes naar buiten wandelden: naar die wijde, groene velden en golvende korenakkers met die wijde vergezichten, terwijl het beekje langs het voetpad kabbelde, en het vischje van louter dartelheid opsprong boven het water, en zijn zilveren schubben een oogenblik flikkerden in het zomerlicht. En de vogel steeg met een jubellied klapwiekend op naar den hoogen — o, 't was een heerlijkheid geweest!

Doortje vroeg wel eens in een twijfelmoedige stemming, of het wel ooit weer zomer zou worden. Want de lente kwam wel, en soms ging er een zachte adem over de velden, maar de koude verdedigde zich hardnekkig in haar stellingen, en soms deed zij zelfs scherpe uitvallen. Dan was 't weer bitter

koud, alsof 't Januari was, en met innige bezorgdheid zei Doortje dan tot Dirkoom, als hij naar buiten ging: „Trek de overjas aan, man, want het is bitter koud, en ge hebt het op de borst!”

De overjas was reeds dertig jaar oud. Hij was door Doortje gelapt en gestopt, en als een kostbare bezitting steeds met teederheid verzorgd.

Soms had groote vreeze haar oud, liefhebbend hart bevangen, als zij die oude, doodversleten jas bekeek. Maar de grijsaard glimlachte dan.

„Doortje!” zei hij: „hij haalt het wel.”

Hij bedoelde daarmee, dat het graf niet ver meer was, en dan had die overjas haar taak vervuld.

O, Doortje had zooveel aan hem; hij was haar stut en steun, en 't was haar stille verzuchting, dat zij vóór Dirkoom mocht heengaan naar het land der ruste. Hij was haar zoete troost, en hun liefde was nog inniger, nog teederder dan toen zij in den glans der jonkheid elkander hart en hand hadden geschonken.

Hij troostte haar altoos. Toen 't zoo koud bleef in de lente, troostte hij haar ook.

„Nog maar even geduld,” zeide hij: „en dan komt de zomer!”

En hij had het al weer bij 't rechte eind gehad: de zomer was gekomen.

Er ging een zacht ruischen over de landen. Het groen geboomte ruischte en de rijpende korenvelden, die als een zee van zegen goldfen. Het ruischte, zoover het oog reikte; het was het ruischen van het zomergewaad, terwijl de zomer in glans en glorie daarheen schreed over de landen.

De zon werd al geweldiger op haar triomfantelijken tocht. Zij zwaaide haar vlammdenden scepter; God stelde haar tot heerscheres van den dag, en zij heerschte. Er waren dagen,

dat er een vloedgolf van hitte over 't land ging. Dan zochten de rijke menschen de donkerste en koelste kamers op van hun prachthuizen, om een wijkplaats te hebben voor die vloedgolf. En de wandelaar zocht de schaduw der wilgen, aan den rand van 't water.

Zoo volbracht de zon haar taak. Zij koesterde de aar in den halm, en vlamde boven de weiden, en als zij na zulk een dag van geweldigen arbeid wegzonk aan de westerkim, dan omarmde zij met haar laatste stralen den breedden stroom, het trotsche kasteel in zijn omsingeling van grachten en de nederige hut op de verre heide.

Dan riep zij tot de donkerte: „Kom nul!”

En de donkerte kwam en de koele avond . . .

* * *

Dirkoom en Doortje stonden bij het tramhuisje, en het was Zaterdagavond. Smetteloos blauw was de hemel, en de zon daalde langzaam in het Westen.

Ze hadden een oude vriendin vergezeld naar de tram, en nu stonden ze nog even te kijken naar het drukke beweeg.

„Zoo oudjes! ben jullie daar ook?” vroeg Sander Jansen, en even lichtte zijn duister gelaat op.

„Wat een heerlijke dag!” zei de grijsaard.

„Jawel,” antwoordde Sander.

Maar men moet oog hebben voor de schoonheid der natuur, anders ziet men ze niet. En Sander zag ze niet, omdat ontzaglijke berggevaarten tusschen zijn oog en die schoonheid stonden.

De tram luidde reeds af, en met een vluchtigen groet stapte hij haastig in.

Hij keek even rond, en vond nog een open plaats naast Roel Looijen, die in den hoek zat.

„Dat is ook op het nippertje!” zei Roel.

„Ik moest voor de brug wachten.”

Sander en Roel hadden onderwijs ontvangen op dezelfde christelijke school. Des Zaterdagavond plachten ze samen naar huis te gaan, om des Maandagsmorgens, heel in de vroege, zich weer naar hun werk te begeven.

Doch den vorigen Zaterdag had Roel zijn maat gemist; Sander was in de stad gebleven, en Roel dacht al, dat Sander weer zou achterblijven.

Gelukkig, hij was er dan toch! Maar er scheen iets aan hem te schorten. Het anders zoo opgewekte gelaat was bewolkt; Roel kreeg den indruk, dat zijn kameraad met lood in de schoenen naar huis ging.

't Was wel zoo. Den vorigen Zondag was er in de stad een groote propaganda-vergadering gehouden; daarom was Sander niet naar huis gegaan, en morgen zou er weer een belangrijke vergadering worden gehouden. Daarheen, en niet naar huis, trok Sander's hart.

Maar hij was nu wel verplicht naar huis te gaan, want zijn vader had hem geschreven, dat Moeder ziek was, en hij hield van zijn moeder. Zijn vader echter was een streng, kerkelijk man, zooals hij dat noemde, en hun wegen liepen ver uiteen. Het was met een onomstootelijke zekerheid tot Sander's bewustzijn doorgedrongen, dat hun levensbeschouwingen als vuur en water tegenover elkander stonden, en als eerlijk man voelde hij zich verplicht, het aan zijn vader te zeggen.

Nu ja, zijn vader zou het al lang hebben begrepen; de verbreking der verloving had hij denzelfden avond nog vernomen, en de reden kon hem niet onbekend zijn. Alevel had Sander tot nogtoe gezwegen; hij was zelfs, om zijn moeder genoeg te doen, meestal nog één keer des Zondags, als hij thuis was, naar de kerk gegaan, al zat hij er zich verschrikkelijk te vervelen.

Hij mocht het niet langer doen. Het was veinzerij. En hij

zou 't zijn vader zeggen, waar 't op stond. Het was een groote tijd, die dappere harten eischte; hij wilde niet in de achterste gelederen staan, en het heele dorp, die burcht der rechtzinnigheid, mocht het weten, aan welken kant hij stond.

Er zou wel een storm van verontwaardiging opgaan; zij zouden smalend roepen: „Een volgeling van de roode vaan!” maar hij zou er den harden kop tegen inzetten. Want deze stumperds wisten niet beter; zij werden bedrogen door de geestelijke leiders, doch eenmaal zouden hun oogen opengaan en dan zouden zij zich schamen.

Die menigte deerde hem niet. Maar zijn vader, — die stoere, onverzettelijke visscher, — dat was iets anders. Dat deed zijn gelaat betrekken. En hij zag er tegen op, zijn standpunt tegenover zijn vader uiteen te zetten: evenals een vermoeide wandelaar tegen den hoogen, steilen berg, die zijn weg verspert, opziet.

Zoo had Sander zijn eigen gedachten, en Roel had ze ook. Nu hij huiswaarts keerde, begon het smartelijke litteeken weer te gloeien. Hij zou Vader niet ontmoeten; nóóit meer aan deze zijde des grafs! Als Roel thuiskwam van de fabriek, weende Moeder, dat deden de droeve herinneringen. En met vochtige oogen staarde hij door de ruiten naar het zomersche landschap, dat zich vredig uitbreidde in den glans der avondzon.

In de nabijheid zat een geïnterneerde Duitsche onderofficier. Zijn aanwezigheid scheen een vischhandelaar te prikkelen, de man begon met een breed gebaar uit te weiden over de wreedheid van den duikbootoorlog, terwijl de onderofficier het zwijgend aanhoorde.

Maar het hinderde Sander toch, en het socialistisch blad dichtvouwend, waarin hij zat te lezen, zeide hij met een toornig gebaar: „Dat kan die onderofficier toch niet gebete-

ren? Wat blief? Zoo de Engelschen in den knoei zaten, zouden zij hetzelfde doen. Als men ze in een zak gooit, dan weet men niet, wie er boven komt; ze zijn allen met hetzelfde sop overgoten, en het kapitalisme heeft van alles de schuld."

De vischhandelaar had er niet van terug; hij was op zulk een aanval vermoedelijk niet voorbereid. En aan de volgende tramhalte uitstappend, riep hij bij 't scheiden van de markt: „Ge bent zeker een rooie?"

Vrouw Looijen en Daatje stonden reeds te wachten, toen Roel uitstapte. Ze haalden hem elken Zaterdagavond af en al stortregende het, moeder Looijen was er, met het groote regenscherm op.

Voordat de huisvader een graf in de golven had gevonden, was dat afhalen een uitzondering. Beteekende het gebrek aan liefde? O neen, dat niet. Maar de innige teederheid der liefde ontplooidde zich, nu zij door zooveel tranen was gedrenkt. Er werd een dierbaar pand gemist; het hoofd van het gezin; en de kring was nauwer geworden. En nu trachtten zij elkander te troosten door die kleine oplettendheden, die als blanke bloesems geurden aan de planting hunner liefde.

„Weer tranen, Moederke?" zei Roel vol teedere bezorgdheid. Doch zijn eigen oogen waren vol tranen.

Sander stapte ook uit.

„Goeden avond, vrouw Looijen!" zeide hij: „Dag, Daatje!"

Een ondeelbaar oogenblik zagen de vroegere verloofden elkander aan; toen wendden beiden het gelaat af, en een toeschouwer zou iets vijandelijks in hun blik hebben bespeurd. Doch het was slechts het masker, om de wond te bedekken.

VIII.

De Botsing.

Vrouw Jansen zat in den ziekenstoel door het raam te kijken, of haar jongen nog niet op komst was, en zij zei: „Piet, ga jij eens kijken!”

En Piet, een opgeschoten knaap van veertien jaar, ging naar buiten, om te kijken.

„Ik breng Sander al meel!” riep Piet met opgetogen stem, en samen stapten zij het woonvertrek binnen.

„Nog niet beter, Moeder?” vroeg Sander op hartelijken toon.

„'t Schijnt iets van langen adem te worden, mijn jongen.”

„Heeft u den dokter niet gehaald?”

„Hij is al twee keeren geweest; hij zegt, dat ik rust moet hebben.”

Sander zuchtte.

Dat was het immers. Die arme huismoeders waren slavinnen; zij moesten zich van den vroegen morgen tot den laten avond afslaven voor het gezin. Geen rust! geen levensvreugde! En als het afgemartelde lichaam ineenzakte, werd de dokter geroepen.

Het was gelukkig, dat Stijntje, die op Sander volgde, in kon springen. Maar die had toch ook al handen vol werk met een huisgezin van geregeld zeven menschen.

„Hoe gaat het met jou?” vroeg de moeder met een bezorgden blik.

Hij hield zich groot.

„Met mij? Best, Moeder.”

Er kwam een pijnlijke trek op het gelaat der moeder. Het was een rheumatische scheut door 't lichaam, die haar pijn veroorzaakte, en misschien lag de oorzaak ook nog in iets anders.

„Ge bent vorigen Zaterdag weggebleven.”

Sander gaf geen antwoord. Hij had er wel iets op kunnen verzinnen, om zijn wegblijven te verontschuldigen, maar hij wilde met geen leugen zijn moeder paaien. En hedenavond vooral niet; hij was gekomen, om klaren wijn te schenken.

„Ik was nog wel jarig,” zei Stijntje, die den avonddich dekte, en de brodtrommel op tafel zette.

„Glad vergeten,” antwoordde Sander: „nog wel gefeliciteerd, Stijn!”

„Wanneer komt Vader thuis?” vroeg Sander, en er lag eenige onrust in zijn stem.

„Ik had hem al thuis verwacht,” zei Moeder: „hij is naar den scheerwinkel, en zou aanstonds terug komen.”

Er schoof een groote, breede schaduw voor het raam voorbij.

„Daar is Vader al,” riep de kleine Evert; „gelukkig, ik heb honger!”

Toon Jansen was een forsche visschersgestalte: groot, breedgeschouderd, met een breed, blozend gelaat.

„Zoo Sander?” zeide hij: „zien we je ook weer een keer? Welkom, hoor!”

En hij drukte Sander krachtig de hand.

„Stijn, ben je klaar? Dan opschieten — de schoolmeester hield me aan den praaf! Je komt toch ook aan tafel zitten, Moeder?”

Hij hielp haar met het opstaan, en met een ferme handbeweging schoof hij den ziekenstoel aan tafel.

Men kon zien, dat deze vader ontzag had in huis, de oogen der kinderen waren op hem gericht.

Hij keek rond. Allen waren gezeten. Sander zat tegenover Vader en Moeder.

„Eerbiedig!”

Hij ging voor in het gebed, de nooden van het vaderland en van de lijdende menschheid den Heere opdragend. Ook

bad hij voor onze visschers op de onveilige zeeën. Hij was een man, die in den tijd der vervolgingen een martelaar zou zijn geworden voor zijn christelijk geloof, en die in het begin van den Tachtigjarigen Oorlog zijn plaats zou hebben gezocht op het stampende Geuzenschip.

Er werd weinig gesproken aan tafel, en Sander sprak het minste van allen. En het besef, dat hij zich onder dit ouderlijk dak, te midden van deze menschen, aan wie hij door de innigste banden des bloeds was verbonden, een vreemdeling voelde, die er niet meer thuis behoorde, joeg een kille huivering door zijn leden.

Het avondeten was afgelopen. Vader wenkte, en Piet haalde den Bijbel van de kast, terwijl Stijntje het lamplicht ontstak, want het was donker geworden. En de huisvader las met een krachtige stem Psalm 104.

Sander hoorde van het nagebed bitter weinig. Aldoor klonk hem het laatste vers van den voorgelezen Psalm in de ooren: „De zondaars zullen van de aarde verdaan worden, en de goddeloozen zullen niet meer zijn. Loof den Heere, mijne ziel. Hallelujah!”

Wie waren die zondaars? wie waren die goddeloozen? O, hij wist wel, wie daarvoor werden gehouden door de menschen van den Bijbel. Het waren de revolutionairen! de rooden! En zijn vader dacht er precies eender over.

Stijntje ruimde den disch af, en Jansen stak nog een pijpje aan. Toen keek hij Sander aan met een doordringenden blik, die het hart der moeder deed beven. Want zij kende haren man. Het onweer was in snellen aantocht, en het zou losbarsten met ontzettend geweld.

„Sander! Waarom ben jij verleden Zaterdag niet thuisgekomen?”

Sander gaf niet aanstonds antwoord. Zijn vader vroeg hem rekenschap af, alsof hij nog een kleine jongen was,

zonder te verstaan, dat de verhoudingen gewijzigd waren.

„Ik had er mijn redenen voor.”

„En welke waren die redenen?”

Sander aarzelde niet en weifelde niet.

„Er was een optocht van de Sociaal-Democratische Arbeiders-partij, en ik heb aan dien optocht deelgenomen.”

Jansen zag zijn zoon een oogenblik als verbijsterd aan.

„Wat? Hebt ge deelgenomen aan een revolutionairen optocht? En durft ge zulks je vader klakkeloos in 't gezicht zeggen?”

„U vroegt me immers om de redenen,” hernam Sander met stuggen trots.

„O vreeselijk!” barstte de vader uit: „mijn eigen kind op den dag des Heeren in den optocht der goddeloozen!”

„U noemt ze zoo, maar ze zijn de ware volgelingen van Jezus van Nazareth, die door de vromen aan het kruis werd genageld.”

„Tast de vromen niet aan!” riep Jansen met van toorn flikkerende oogen: „het is het uitverkoren volk Gods; de Farizeeërs sloegen Jezus aan het kruis.”

„De meeste vromen zijn huichelaars.”

„En de anderen, die geen huichelaars zijn?”

„Die zijn misleid.”

De borst van Toon Jansen zwoegde; zijn adem ging gejaagd.

„Ge noemdet Jezus van Nazareth.”

„Wij zijn Zijn ware volgelingen, Vader.”

„En is Hij je eenige troost in leven en in sterven?”

„Neen,” antwoordde de zoon: „en 't is ook niet noodig. Onze vuist is onze Heiland.”

Bij die ontzettende woorden sprong Jansen recht op zijn voeten; hij wierp het korte pijpstompje neer, dat het in

scherven viel. Zijn gelaat was verbleekt, en schrikkelijk flikkerden die oogen.

Ach, de moeder kende hem wel. Er was geen trouwer zorgende vader in 't geheele dorp, maar in zijn drift kon hij toomeloos zijn. Stijntje had het woonvertrek verlaten, want het werd er haar te eng, en de zieke moeder zat daar machteloos in haar stoel, het hart saamgenepen door den angst, dat er een ongeluk zou gebeuren.

Maar zij wilde toch iets zeggen, en al zou het olie in het vuur zijn, ze had Gods Woord aan haar zijde.

Zij trok haar man aan de mouw.

„Toon!”

Hij maakte een onwillig gebaar.

„Wat had je?”

„Jezus zegt: Leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hartel!”

Met groote verbazing zag hij zijn vrouw aan. Ontzag en eerbied hadden haar tot heden weerhouden een vermaning tot haar man te richten. Maar nu deed zij 't.

Hij antwoordde niet, maar scheen over haar woorden na te denken. Zwijgend zette hij zich weer neder in den stoel.

Toen riep hij Stijntje. Zijn stem was veranderd.

„Breng de kleinen naar bed, Stijn; 't is hoog tijd!”

Hij werd kalmer, en een droevig lijden kwam in zijn hart op en steeg naar zijn gelaat, naar zijn oogen. Hij had zooveel gehoord en gelezen van den vloed der revolutie, die op kwam zetten, en de volken dol maakte, maar dat hij driest den dorpel van zijn eigen huis zou overstroomen — neen, dat had hij niet kunnen denken. . . .

Dat het met Sander niet in den haak was, sedert verleden jaar al niet, toen hij op die fabriek was gekomen, had Jansen reeds lang vermoed, maar dat zijn kind zoo schaamteloos voor zijn dwaalleer dorst uit te komen — neen, dat had hij

niet vermoed. En als hij daaraan dacht, begon zijn bloed weer te koken.

Wat beeldde die jongen zich wel in, om zulk een hoogen toon aan te slaan? In de verpestende atmosfeer van het fabrieksleven had hij dat vergif ingezogen, en op z'n best was zijn vader een misleide. Die jongen ging op een hoogen troon zitten; hij wist het beter dan zijn vader en zijn moeder — het was de grootheidswaan van den revolutionair!

Het was het kind van geloovige ouders; een kind des verbonds, gedoopt in den Naam van den Drieënigen God, in de gebeden der ouders van jongsaf neergelegd bij het altaar van Gods eeuwige ontfermingen.

Jansen rukte het buis open, want hij had een gevoel alsof hij stikken zou. Op de visschersvloot, te midden van de mijnvelden des doods, was het minder gevaarlijk dan in die groote fabrieken met hun honderden werklieden, waar de revolutiebacil dag aan dag en uur aan uur werd ingeademd, want op de zee kon niets dan het lichaam worden verdorven, maar in die fabrieken werd de ziel vermoord.

Hij stond op.

„Ik ga nog een luchtje scheppen,“ zei hij kortaf. De deur werd onstuimig opengeworpen, en de moeder bleef met een verslagen gemoed achter, terwijl Sander een sigaar aanstak, en zijn socialistisch blad uit den zak haalde, om het uit te lezen. Want in de tram was hij er niet mee klaar gekomen.

Maar hij kwam er weer niet mee gereed; de letters dwarrelden over het blad heen, en al hield hij zich groot, hij voelde zich mistroostig en ellendig.

Toon Jansen ging naar de zee. Als het stormde in zijn ziel, ging hij er heen. Nu stond hij aan het strand; de maan was in heerlijkheid opgegaan, en zijn bonzend hart en zijn gistend bloed werden rustiger. Dat deed de zee; dat deed het zachte, melodieuze lied der branding.

Straks stond op diezelfde plek een grijsaard, en even te voren had er een man gestaan in de kracht van zijn leven. De woning was hun te eng geworden, zooals zij voor Toon Jansen te eng was geworden. En zij hadden geluisterd naar het lied der zee.

Toon luisterde ook, en omdat hij geheel alleen was, verstonde hij hare sprake beter dan anders. En terwijl zijn oog heenzweefde over haren waterspiegel, zacht deinend in den maneschijn, dacht hij aan de eeuwigheid. Want de zee is een beeld der eeuwigheid: even wijd en even onbegrensd. En het zachte maar onweerstaanbare lied der zee zong van haar oorsprong, van haar geboorte.

Voor duizenden jaren is zij geboren. Op den derden van die doorluchte scheppingsdagen, die getuigenis aflegden van Gods almacht, wijsheid en liefde.

Nu is de zee effen. Een zacht golfgeklots. En de schippers noemen 't een kalme zee.

Ook is er eb en vloed; vloed en eb. Dat is heden zoo, en het was gisteren zoo. En de geslachten vóór ons hebben het waargenomen, en de geslachten na ons zullen het waarnemen, tot er geen zee meer zal zijn. Want de zee gehoorzaamt aan de wetten van haren Gebieder, en die wetten zijn onaantastbaar voor het geweld der Revolutie.

Wij staren de zee in het gelaat. O, verwonderlijke afwisseling! Hedenmiddag was de zee groen als smaragd, en hedenmorgen, in den purperen uchtendgloed, was zij als een onmetelijke gouden heirbaan, waarin de visscherspinken vlammeende sporen ploegden. En nu, in den maneschijn, glanst de waterspiegel als gepolijst staal, zoo pas uit des meesters hand gekomen.

De zee spreekt, en wij luisteren. We zijn op de gemeenschap aangelegd, doch er zijn oogenblikken, dat we alleen

moeten zijn. Het zijn die oogenblikken, dat het hart vermoeid is, omdat de tredmolen te zwaar liep.

Dan gaan wij naar de zee, zooals Toon Jansen het deed. Want de zee verruimt het vermoeide hart, en achter ons valt het scherm, dat ons scheidt van onze ellende.

Wij treden een andere wereld binnen. Wijd is de zee, die zich uitstrekt voor het oog, en wijd is de hemel, die zich welft boven de zee. Alles is zoo begeerlijk wijd. We komen uit de engte en bereiken de ruimte, waarnaar we zoo reikhalzend uitzagen.

We zijn dan alleen, doch we zijn niet verlaten. In die eenzaamheid luisteren we; de ziel der zee spreekt tot ons, en we luisteren. Wij gaan in de verkommering van ons bestaan en in het verbroken evenwicht van ons gemoed met een smeekend geopende hand naar de zee, en de zee vult die hand, en het wondere lied, ruischend langs de stranden, herstelt het evenwicht.

* * *

Toon Jansen luistert. En hij zegt: „Een kalme zee!”

Hij heeft de zee wel anders gekend: ontzagwekkend in haar opbruisenden hartstocht, als de stormen losbraken, en de golven schuimend opsteigerden als brieschende paarden, en het hart met angst dacht aan de zeelieden, die de groote wateren bevaren.

„Als Hij spreekt,” zegt de Psalmist: „zoo doet Hij eenen stormwind opstaan, die hare golven omhoog verheft. Zij rijzen op naar den hemel; zij dalen neder tot in de afgronden; hunne ziel versmelt van angst. . . . Doch roepende tot den Heere in de benauwdheid, die zij hadden, zoo voerde Hij hen uit hunne angsten.”

Ziedaar het lot van den Christen! Ook uw lot, Toon Jansen! Een kalme zee en zwaar stormgetij — zij wisselen

elkander af. En in dat noodweer schreeuwt de ziel tot God om hulp, en Hij voert haar uit hare angsten.

Toon denkt aan dat psalmvers. Het gordijn, dat achter hem neerviel, gaat weer omhoog. Zijn jammer stormt op hem aan als een geharnast man, en in zijn vaderangst schreeuwt zijn ziel: „O God mijner vaderen en mijn God — ontferm u over mijn arm, verdoold kind!”

Hij ziet, hoe een schaduw zich over het strand beweegt. Zou het Sander zijn?

Indien het Sander is, dan zal hij den jongen de hand geven en zeggen: „M'n beste jongen! Wij zullen samen het aangezicht des Heeren zoeken!”

Maar het is Sander niet.

„Ben jij het Piet?”

„Ja, Vader. Moeder maakte zich ongerust, omdat ge zoo lang wegbleeft — gaat ge nu mee?”

„Ja, ik ga mee.”

En samen gaan ze huiswaarts.

IX.

Helden der Zee.

Zoo'n droeven Zondag had de familie Jansen nog nooit beleefd; het was de revolutiegeest, die zijn sombere schaduw wierp over het gezin.

Stijntje had tot Sander gezegd: „Verzoen je met Vader; ge hebt vreeselijke woorden gesproken.” En hij had in harden trots geantwoord: „Ik wil niet huichelen; als er minder huichelaars waren, dan zou 't beter gaan in de wereld.”

Het liefhebbende oog der moeder had het ongeluk nog vroeger zien aankomen dan de vader. Hij had, op school gaande, reeds zulke vreemde vragen kunnen doen, die anders in huis nooit werden vernomen. Hij kon zich bij voorbeeld

maar niet voorstellen, dat de ezel van Bileam had kunnen spreken, waarop Stijntje, die niet op haar mondje was gevallen, had geantwoord, dat er heel wat ezels op twee beenen rondliepen, die dezelfde vraag stelden, en daarmee bewezen, dat een ezel wel degelijk spreken kan.

Het moederhart had er nog het meeste onder geleden, en met hope en vreeze was zij zijn pad gevolgd. Maar de hope was kleiner en de vreeze was grooter geworden, en met ontzetting had zij een keer in zijn jaszak een brochure gevonden, getiteld: „de Godspest“: vol godslasterlijke aantijgingen.

Ze had Sander alleen geroepen, en terwijl zij dat schandelijk vod in de hand had, lag er zulk een nameloos, klagend leed in haar trouwe oogen, dat het hem door merg en been was gedrongen.

„Ge kunt op mijn moederhart trappen,“ zeide ze: „maar gij blijft mijn geliefd kind.“

En toen was er een vaag besef door zijn ziel gegaan, dat hij het bij dat vertrapte moederhart zou zoeken in de ure, als al het andere hem zou ontzinken.

„Moeder,“ zeide hij: „ik ben niet aansprakelijk voor alles, wat er gedrukt wordt.“

„Ge draagt het in je zak; ge leest het; ge drinkt het vergif in.“

Toen was hij opgestaan, en had het schunnige pamflet in het vuur geworpen.

„Is 't nu goed, Moeder?“

Ach, de moeder hoopte al weer. En toen hij den volgenden Zondag, aan Moeder's zij, twee keeren kerkwaarts ging, werd hare hope nog versterkt. Want zij besefte het niet, dat hij het in zijne goedhartigheid, slechts om zijner moeder wil, had gedaan.

Later begon zij het in te zien. Het ging langs het nood-

lottige hellende vlak, totdat gisteravond het brooze gebouw harer hope als door een wreeden vuistslag werd verbrijzeld.

Het huisgezin ging naar de kerk; Sander bleef thuis. En in den namiddag ging hij naar een voetbalwedstrijd.

Doch er was weinig publiek. Het weer was plotseling veranderd; de hemel verduisterde, en de barometer holde naar beneden.

„Er is zwaar stormweer op til,” zei Toon Jansen, en het gezin ging vroeg naar bed. En buiten loeide de storm.

* * *

Het was nacht. Nergens blonk meer een schijnsel uit de ramen; het dorp sliep, en tusschen de jagende wolken door werd beurtelings de maan zichtbaar. Dan omspande ze met haar zilveren schijnsel het sluimerende dorp, de stuivende duinen en de wijde, brullende zee.

Een eenzaam man stond, de beenen in de kaplaarzen gestoken, en den zuidwester op, met gekromden rug, om minder wind te vangen, naar de verte te turen, waar de donder der branding werd gehoord.

Plotseling verried zijn verweerd gelaat een groote spanning. Hij rekte den hals.

„Dat is de tweede,” mompelde hij: „drie.... vier.... vijf....”

Hij ijldde van de duinen naar het dorp, en bij 't huis van Toon Jansen gekomen, klopte hij aan 't raam, waar Toon sliep.

„Wie is daar?”

„Floor Huibertse — sta dadelijk op!”

„Wat is 't?”

„Een schip in nood. Ik telde vijf vuurseinen.”

Toon was al uit het bed gesprongen.

„Wat is 't voor 'n schip?” vroeg hij, een lucifer aanschrapend, om de kaars te ontsteken.

„Ik weet 't niet.”

Floor liep al weer door, om andere visschers op te kloppen. En waar hij aanklopte, zag men even later het licht door de ruiten schijnen.

Toon schoot vlug de kleeren aan.

„Wat een noodweer!” klaagde de vrouw: „zoudt ge niet even wachten, totdat die zware bui voorbij is?”

Zij wilde opstaan, om hem te helpen, maar hij dulde het niet.

„Nee, Drika,” zei hij op zachten toon, maar met een klem, die gehoorzaamheid eischte: „dat kan nu niet. Ge bent nog te ziek. En ik heb alles bij de hand.”

„O, 't is erg! 't is erg!” steunde zij.

En zij voelde zich op dit oogenblik om haar machteloosheid diep ongelukkig.

En hoe zou 't gaan? Dreigde er geen levensgevaar? Er waren meer weduwen in het dorp, die haar mannen bij het reddingswerk hadden verloren.

„Moge de Heere zich over ons en over de arme schipbreukelingen ontfermen!” kwam het uit het diepste harer ziel.

„Zonder Zijn wil valt er geen muschje van het dak!” zei Toon op vasten toon.

Hij geloofde. En daarom wist hij, dat ook de haren zijns hoofds waren geteld.

Nu was hij gereed.

„Dag Drika — vaarwel! En zeg de kinderen van mij g'endag!”

Hij blies de kaars uit. De zieke vrouw hoorde zijn zwaren, mannelijken stap bij de deur. En uit de duisternis klonk zijn stem: „Zeg ook Sander van mij g'endag!”

Nu beefde toch even zijn stem, en zijn vrouw verstond dat wel. Hij was er niet zeker van terug te zullen keeren;

bij zoo'n reddingstocht beweegt zich het menschenleven binnen enge grenzen.

De deur ging open en ging dicht. De huisvrouw luisterde, en hoorde stemmen buitenshuis. Maar zij werden afgebroken, verzwolgen door den storm, die de ramen schudde in hun sponningen, en met uitbarstend geweld den sterken toren deed sidderen op zijn grondvesten.

Haar man had gezegd, dat zij maar gerust zou gaan slapen. Als 't meeliep, kon hij immers binnen een paar uur terug zijn. Maar zij kon niet slapen en wilde het evenmin. Slapen, terwijl haar man met den dood worstelde? Hij had aan den dood gedacht; anders zou hij er Sander apart niet bij hebben genoemd. En die gedachte greep haar aan met een hevigheid, dat zij 't in de bedstede niet meer kon uit houden.

Zij tastte naar een stoel; daar knielde zij neder. Zij was geene sterk geloovige als haar man; hij was een eik en zij een wankelend riet, eene door onweder voortgedrevene ziel. Maar aan den Troon der genade ontmoetten zij elkander toch, en nu stortte zij haar overkropt gemoed uit voor den Heere.

Toen zij opstond, brandde de kaars weer, die Jansen had uitgeblazen, en Sander stond voor haar: geheel gekleed. Zij was zeer verbaasd, en vertrouwde nauwelijks haar oogen.

„Wat is dat toch?” zei ze: „ik dacht, dat je slaapt.”

Slapen. . . . Hij had dezen nacht nog geen oog dicht gedaan, en den vorigen nacht had hij ook weinig geslapen. Achter den muur van stuggen trots verborg zich een klagende onrust, en zijn lijden was niet minder zwaar dan dat zijner ouders. Zijn consciëntie sloeg, maar hij wist niet, dat het zijn consciëntie was.

„Ik ga, Moeder.”

„Waarheen?” vroeg ze met ontsteld gelaat.

„Ik wil Vader's plaats innemen,” antwoordde hij op kalmen toon.

„Dat kan niet — o neen, dat kán niet.”

„Waarom niet? Het is niet de eerste keer, dat ik zoo'n tocht mee maak.”

„Blijf hier!” smeekte de moeder.

Toen zag hij haar aan met een langen, smartelijken blik.

„Als er een ongeluk gebeurde, Moeder, wat dan?”

Dat was het. De angst voor het vreeselijke, dat zijn vader niet zou terugkeeren, en dat zij onverzoend waren gescheiden.

Hij had alles gehoord. Ook dien afscheidsgroet van Vader aan Sander. En als de harde trots hem niet had weerhouden, dan zou hij zijn vader in de armen zijn gesneld. Maar hij wilde zijn droevig verzuim herstellen en Vader's plaats innemen in de reddingsboot.

Hij moest zich haasten, om niet te laat te komen, want Floor Huibertse was een voortvarend man.

„Dag, Moeder,” zeide hij: „dag!”

Weer ging de deur open, en weer ging ze dicht. Het licht der kaars bewoog zich in den tocht onrustig heen en weer, en ineens ging ze uit: door een stormvlaag, die het huis op zijn grondvesten schudde. In de duisternis, die haar omringde, zeeg de moeder met een verwezen gelaat neer op een stoel, en zij hoorde, hoe een paar pannen, losgerukt door den wind, kletterend neervielen.

Daarop werd een lichte, vlugge voetstap gehoord; hij kwam van de trap en naderde. Het was Stijntje, die zich den slaap uit de oogen wischte.

„Waar zijt ge, Moeder? Ik kan niets zien. Ik hoorde praten, en daarom stond ik op.”

„Ik zit hier in den stoel. De kaars is uitgewaaid.”

„Waar is Vader?”

„Met de reddingsboot uit. En Sander ging ook mee.”

„Gingen ze samen?”

„Sander ging later, om Vader's plaats in te nemen.”

„We zullen eerst maar eens licht maken,” zei Stijntje op kordaten toon: „waar zijn de lucifers?”

„Het doosje moet op tafel staan.”

Stijntje schrapte een lucifer aan en ontstak de kaars.

„Ziezoo — nu kunnen we elkander toch zien! Ga nu gauw naar bed, Moeder!”

„O nee, kind — ik zou 't in bed niet kunnen uithouden.”

Vrouw Jansen hield de handen voor de ooren.

„Ik kan dien stormwind niet meer aanhooren,” klaagde zij: „het is te vreeselijk — hebt ge dien slag ook gehoord, Stijntje? Wat zou dat geweest zijn?”

„De groote populier om den hoek zal omgewaaid zijn, Moeder. De stam was wormstekig — er is niet veel aan verbeurd.”

„Hoor dat geloei toch eens, kind!”

„'t Heeft wel meer gestormd, Moeder, en 't ging weer over.”

Het was de frissche moed der jeugd, die zoo sprak.

„Weet ge wat, Moeder? Ik kleed me heelemaal aan, en dan zetten we koffie. Als Vader en Sander terugkomen, dan zullen ze dat echt leuk vinden.”

„Als ze terugkomen . . .” zuchtte Moeder.

„Waarom niet?” vroeg het meisje: „Vader heeft al zeven reddingstochten meegemaakt.”

„Al negen,” zei de moeder.

„Al negen, en hij is steeds veilig teruggekomen — waarom zou het bij dezen tocht ook niet zoo kunnen gaan?”

Zij stak de groote petroleumlamp aan, en de jonge moed van haar kind temperde haren angst.

Sander tornde, de sterke tanden op elkander geklemd, tegen den zwaren storm op, om bijtijds de reddingboot, die hij nog op hare gewone ligplaats vermoedde, te bereiken.

Helaas! hij kwam te laat; de boot was er niet meer. Maar nu zag hij ze, te water, vlak bij den kant: bij het licht der maan, die tusschen de onstuimig jagende wolken te voorschijn kwam.

„Hallo!“ riep hij, met de handen als een spreektrumpet voor den mond: „wacht een oogenblik!“

En Floor, die aan het roer zat, commandeerde: „Even wachten!“

„Ben jij 't, Sander?“

„Jawel — ik kom Vader's plaats innemen.“

Er kwam een groote ontroering op in Jansen's hart.

„Dat kan niet, jongen — ga gauw naar huis!“

„Niet naar huis gaan,“ zei Floor: „wij missen net één man, dien we moeilijk kunnen missen — spring vlug in de boot, Sander!“

Floor had er van gehoord, dat Sander een aanhanger was geworden van de Socialisten, van de Godloochenaars, zooals hij ze noemde, maar het waren blijkbaar toch slechts lasterpraatjes geweest.

„Hier is een plek voor je, Sandertje — vlak naast je vader!“

En deze vader en deze zoon, die in hun levensbeschouwingen door een afgrond van elkander waren gescheiden, zaten zwiiggend naast elkander, met de riemen in de sterke handen, in de ranke reddingboot, die tegen de huizenhooge golven opstooft, om daarginds, in die razende branding, menschenlevens te redden.

„'t Schip zit op de derde zandbank, jongens,“ zei Floor: „zie, de lichten gaan uit; het water zal de machinekamer hebben bereikt — doet je best!“

De riemen bogen van de kracht der roeiers. Het was de roemrijke strijd tegen de elementen, om hun den buit te ontrooven. En allen waren helden.

Een vrachtstoomschip was 't. Vermoedelijk was het door een verraderlijke grondzee uit het roer geloopt; zoo was het dwarszee geraakt, en met een vervaarlijken smak op de zandbank geworpen.

In het Oosten vertoonde zich een lichte schemering; het was de morgen. En bij dat licht en den maneschijn zagen de bootsgezellen, hoe het dek van het schip bij de stoompijpen langzaam oprees als een kat, die haar rug kromt. Een krankzinnig gegil van angst klonk boven het stormgeloei uit; het was de stervenscreet der zeven ongelukkigen, die met het voorschip in de diepte verdwenen.

„Dat is gebeurd!” zei Floor, de hand aan het roer: „laten we redden, wat nog te redden is!”

Een onverzettelijke trek werd op zijn gelaat zichtbaar; en kalm en welberaden hield hij de hand aan het roer.

Toon Jansen sprak geen woord; zijn ernstige oogen maten den afstand, die hen nog scheidde van het wrak, waarover de golven in zware stortzeeën heen stoven. En den roeiers liep van de inspanning het zweet tappelings van het gelaat.

Op korten afstand zwalkte een lijk op de golven: het zwemvest aan; het hoofd en de beenen naar beneden. En aan de andere zijde kwam een lijk recht op de reddingboot aandrijven.

„Volhouden!” riep Floor: „volhouden!”

Zijn stem had iets geweldigs verkregen, en zijn gelaat was ontzagwekkend: te midden van den huilenden orkaan. En daar op het dek van het wrak stonden twaalf menschen, dicht bij elkander, die zich in hun doodsangst hadden vastgeklemd aan de verschansing. Zij slaakten een kreet der hoop, want de redders naderden.

Nu was de reddingboot dichtbij; de redders deden een uiterste krachtsinspanning, om langs zij het wrak te komen, maar de poging mislukte, en een droeve smartkreet steeg op.

„We komen terug,” schreeuwde Floor: „we komen terug! Houdt u stevig vast!”

Want hij was bezorgd, dat de schipbreukelingen door de stortzeeën van het dek zouden worden gespoeld.

Door een daad van schitterende zeemanskunst keerde de reddingboot terug.

„Toon, de lijn!”

Jansen had de riemen reeds ingehaald en het touw genomen. Hij wierp het touw over op het dek, tot twee keeren toe, maar geen der schipbreukelingen greep het.

Durfden zij zich niet los te laten? Of waren ze te verkleumd, te ellendig?

Toen zei Jansen: „Houd de boot dicht aan, en ik zal overspringen!”

„Vader,” zei Sander: „dat is mijn werk!”

Het was het eerste woord sinds dien somberen Zaterdagavond, dat hij tot zijn vader sprak.

Jansen stond daar met de lijn in de hand: weifelend, besluiteloos, wat te doen. Hij wilde iets zeggen, maar het kwam niet over zijn lippen.

„Vooruit!” riep Floor: „er is geen seconde te verliezen. 't Is Sander toevertrouwd — hij is rap als een eekhoorn!”

En met de lijn in de hand sprong Sander op het oogenblik, dat een golf de reddingboot hoog optilde, over op het dek.

„Kijk goed uit!” schreeuwde de vader in groote zorg: „het dek werkt!”

Het was goed, dat Toon waarschuwde. De planken van het dek wrongen door het woedend gebeuk der golven van elkander. Het waren gapingen, die zich openden en sloten.

Sander keek scherp uit. Hij bevestigde de lijn aan een

afgebroken maststomp, en deze lijn was de brug, die de arme schipbreukelingen weer naar de hoogten des levens zou terugvoeren. Nu sprong hij vliegensvlug in een sloependavid en schoor een takel uit, en met een nieuwe lijn gewapend, kwam hij terug.

* * *

Het werd lichter. Over de stormwolken gleed een gouden gloed, en het halve dorp stond aan het strand, in groote spanning te wachten.

De oud-visschers, de veteranen, die ook reddingstochten hadden meegemaakt, werden omringd door menschen, die hen angstig vroegen, wat ze dachten.

Zij lieten niet veel los. Het was een felle Noordwester, en het wrak zat op een heel ongelukkige plek. Dat zeiden ze. En een grijsaard ineen geschrompeld van den ouderdom, zeide: „We moeten het aan den Heere overgeven.”

Roel en Daatje begaven zich ook naar het strand. In het gemeentehuis zagen ze licht, en een baar werd er binnengedragen, terwijl de dokter reeds aanwezig was. Het was een drenkeling, aangespoeld aan het strand; het gelaat was roodopgezet, en de handen waren spierwit; op den arm was een anker afgedrukt.

Rustig waren de gelaatstrekken. Het was, alsof deze jonge man na een harden, vermoeienden strijd in een diepen, weldadigen slaap was verzonken.

Het vinden van een lijk was ras van mond tot mond gegaan, en aller oogen waren in een droeve spanning op dat rampzalige wrak, dat als een oude mand heen en weer sloeg, en op die dappere reddingboot gericht. Slechts nu en dan zag men de boot, als de golven haar omhoog wierpen.

„Ben jij daar ook, Piet?” vroeg Roel.

Het was Piet Jansen; hij had er al meer dan een uur gestaan.

„Is je vader mee, Piet?”

„Vader en Sander.”

Op het anders zoo vroolijke gelaat van den jongen lag een ernstige trek.

„De reddingboot nadert!” werd er ineens van den anderen kant geroepen. Het was de predikant, die, met een sterken verrekijker gewapend, het eerst de ontdekking had gedaan.

Nu zagen de anderen het ook. Daarop verdween het vaartuig weer in de diepte, terwijl het gezicht voor de toeschouwers door hooge wallen van schuimende golven werd afgesneden.

„Wacht maar,” zei Roel: „aanstonds zien we de boot weer!”

En ziel daar rees ze op: triomfantelijk op den kop van een hooge golf, gehuld in een glans van gouden morgengloed.

„Sander zwaait met zijn pet,” riep Piet in een opperste geestdrift: „de tocht is gelukt — hoera!”

Maar de anderen zwegen; zij dachten aan het aangespoelde lijk.

Zoo bereikte de reddingboot den oever; Floor zat aan het roer; kalm en rustig.

„Wij zijn er — gelukkig!” zeide hij.

En meer zeide hij niet.

Eerst stapten de twaalf schipbreukelingen aan land; uit hun oogen sprak een innige dankbaarheid, en alles was reeds in gereedheid gebracht, om hun een liefderijke ontvangst te bereiden. Nu toonde zich het dorp op zijn breedst: in de ontferming van een teeder medelijden.

De vrouwen stonden hun mannen, die zich onder de redders bevonden, op te wachten. Allen waren rustig en bedaard, maar hier en daar schemerde een stille traan.

Roel en Daatje bevonden zich bij de aanlegplaats, en toen

het meisje Sander zag naderen, maakte zij een onwillekeurige beweging, om heen te gaan.

Maar neen! zij overwon die neiging, en met bewogen hart stond zij naast haar broeder, toen Sander naderde.

Roel stak hem de hand toe.

„Ik feliciteer je hartelijk met den goeden afloop, Sander, al zijn niet allen gered.”

„Acht zijn er verdronken,” zei Sander met zachte stem. Er was geen zelfverheffing bij hem te bespeuren, geen roemen op zijn koene daad. Het was dat eenvoudige, edele, zonnige gelaat, dat Daatje zou blijven liefhebben, en eeuwig zou liefhebben. . . .

Zij reikte hem de hand. Er kwam een trek van lichte verwondering op zijn gezicht, maar aanstonds nam hij haar hand. Toen braken de sluizen van haar maagdelijke schuchterheid, en zij zeide: „Ge hebt je als een held gedragen!”

„Roel zou 't zelfde hebben gedaan in mijn plaats,” antwoordde hij op eenvoudigen toon.

Zijn vader riep hem; hij ging. En het meisje zag hem na met een ontroerd gemoed. De korte droom was uit; de ruwe adem der werkelijkheid ging over haar vereenzaamd hart. En zij ging naar huis, om in den donkersten hoek haar smart uit te weenen.

Toon Jansen ging met Sander en Piet ook huiswaarts, en er lag iets plechtigs in Toon's oogen, toen hij onderweg eenige vrienden sprak.

- „Het was een harde karrewei,” sprak hij: „maar de Heere heeft ons geholpen.”

Zijn oog rustte met roerende liefde op Sander, en samen gingen zij huiswaarts, waar Stijntje hen reeds wachtte met de dampende koffie.

De Revolutie-vloed.

Die storm en de reddingboot brachten een groote ontspanning in het huisgezin van Toon Jansen. Sander's kinderhart had gesproken. Neen, de liefde tot zijn ouders was niet dood. Zij was een oogenblik bedolven onder de grauwe asch der revolutie-ideeën, maar de storm had die asch weggeblazen, en Sander was naar de reddingboot geijld, om de plaats van zijn vader in te nemen op dien tocht op leven en dood. Er kon geen krachtiger bewijs van kinderlijke toewijding worden gegeven.

De broeders en zusters zagen met ontzag tegen Sander op. Zij wisten, dat hij weer in blakende gunst stond bij Vader, en Moeder hoopte, dat die stormnacht het eerste ochtendkrieken zou zijn van een nieuw leven.

Sander gaf er aanleiding toe, om zulks te vermoeden. Hij meed in de stad den omgang met Heters, die zulk een noodlottigen invloed had gehad op zijn levensbeschouwing, en hem vroeger had meegetroond naar de revolutionaire vergaderingen.

De Communist was er zelf verbaasd over, en had hem een karakterloozen kerel genoemd, toen het hem ter oore was gekomen, dat Sander een paar keeren met Roel naar een propaganda-vergadering eener Christelijke vakvereniging was geweest.

Doch allengs was het kerkgaan weer verslapt; Sander vond, dat de christelijke vakvereniging geen durf genoeg had, en tot zijn schrik bemerkte Roel, dat Sander het gezelschap weer opzocht van den vuurrooden Heters.

En hij ging bij Heters weer in de leer. . . .

Nu, de Communist was vlug met zijn oordeel, en zag er geen been in, om over het Christendom den staf te breken.

Het Christendom had niets om het lijf, zeide hij tot Sander en de feestdagen, door de Christenheid gevierd, zouden eerst door de Revolutie hun hooge wijding ontvangen.

Daar was het Kerstfeest, het „Vrede op aarde!”

Er was nog nooit vrede geweest. De arme werd vertrapt en de rijke heerschte. Maar de Revolutie zou de gerechtigheid brengen en den waren vrede.

Over het Paaschfeest der toekomst zou de wieslag worden gehoord der zegevierende Internationale; de Opstanding zou worden gevierd van den geest der helden van de daad, die in maffe kerkerholen waren geworpen, en de roode vaan zou zegevierend wapperen boven de hoogste bergtoppen der aarde.

Het zou geschieden zonder gebed, want het gebed was een ijdel droombeeld. Door eigen kracht zou het geschieden, en hemelsche lichten waren niet meer noodig. De Fransche minister van arbeid, Viviani, had het immers zoo vaak gezegd: „Wij hebben den menschelijken geest ontrukkt aan den godsdienst. Wanneer een proletariër, vermoeid van zijn arbeid, de knieën boog, hebben wij hem opgericht, en hem gezegd, dat achter die wolken niets te vinden is dan droombeelden. Gezamenlijk hebben wij in den hemel de lichten gedooft, en zij zullen niet meer ontstoken worden.”

Zoo sprak Heters, en Sander nam, vastberadener dan ooit, zijn plaats in de gelederen der revolutionairen in.

* * *

Na dien ontzaglijken storm keerde de zomer met blijden tred terug. De zee was weer rustig en kalm; de kinderen genoten in de zonnige luchten hun vacantiedagen, en de visschersvrouwen zaten met hun kleintjes in de duinen, in het mulle zand.

Er werd veel geld verdiend met de visscherij, en sommigen, van een spaarzaam aard, brachten het geld naar de

spaarbank, in het besef, dat er andere tijden zouden kunnen komen. Anderen speculeerden in marken, waarin veel, of in kronen, waarin nog meer te verdienen was. En de meesten begonnen boven hun stand te leven.

Zoo was er dan welvaart; maar zij werd gekocht ten koste van dierbare panden, en de rouw werd groot in het dorp: te midden van den blijden jubel, waarmede de zomer de luchten vervulde.

Toen kwam er verandering in de lucht. De zon daalde aan den hemel; de dagen werden korter, en er ging een onzichtbare hand door de bosschen. Het werd niet zoo aanstonds gemerkt, maar de volgende dagen zag men 't wel, dat de bosschen ijler werden en vager. De vloed van groenend loover kromp in; het was de eb, de groote eb der bosschen.

De lucht verduisterde. Zware wolken kwamen opzetten; het waren de herfstwolken. En hevige windvlagen gierden over de velden.

De weerkenners hadden 't wel voorspeld, toen er een paar mistige, nevelige dagen waren geweest.

„Ander weer!” hadden ze gezegd: „uit dien mist komt regen en wind.”

En de regen kwam in zware stortbuien, en de uitgedroogde slooten dronken den regen in. En hevige windvlagen floten door de bosschen.

Toen bedaarde het weer. Men zei, dat het was uitgeraasd. En terwijl de zon weer scheen, spon de herfst zijn luchtige draden over het landschap.

Het gebladerte der wouden had een anderen tint gekregen, een nieuwe pracht van kleuren, nog schooner dan de tinten, die in den zomer het oog verrukten. Ze waren van die teedere schoonheid, die het hart met weemoed vervult. Want zij spreekt in haar broosheid van sterven en vergaan.

Ach, voordat het blad afvalt en onder den voet van den wandelaar wordt vertreden, is het op zijn schoonst, evenals de golf der zee het schoonst is, voordat zij sterft.

Sander Jansen had het honderden keeren gezien, gezeten in de duinen, bij het strand. De golf verheft zich. Haar schuim steigert op: blank en luisterrijk, in duizenden uiteenspattende diademen, fonkelend in het zonnelicht. Dat is haar dood; dan sterft ze, terwijl haar zwanenlied uittrilt over het wijde strand.

* * *

Het is stil in het woud. Slechts een eenzaam wandelaar schrijdt er doorheen; somwijlen blijft hij peinzend staan. En zijn voetstap klinkt zacht, gedempt, zooals het bij een stervenssponde past. Want Sander Jansen begrijpt het, dat hij langs een plechtige stervenssponde voorbij gaat.

Het is nu ruim een jaar geleden, dat hij in het bosch wandelde met Daatje Looijen. Zij hadden elkander ongezocht getroffen: bij den ingang van het bosch. Hij had een vrijen dag, en Daatje had geen haast. En ze waren samen door dit bosch gewandeld.

Het was in den zomer. Hij wist nog de plekjes, waar zij samen hadden stil gestaan.

Toen weerklonk er gejuich. Men hoorde den lach van vroolijke menschen, en in de verte ruischte het lied van een zangkoor, en de vogelen hoog in de kronen van het hoog geboomte antwoordden met blij gejubel.

Alles zong; de bladeren hadden een stem ontvangen, en ze zongen. De wereld zong, zoover de horizonten reikten, en een gouden zonnestraal, die door het dichte loover glipte, kuste het blonde hoofdje van het kind, dat daar zat te spelen bij den stam van een forschen beuk.

Dat is alles voorbij. Maar als Sander scherp luistert, dan

hoort hij toch een lied: heel zacht. Het is het lied der eeuwen, zingend van sterven en vergaan.

Sander hoort het lied. Hij hoorde het Zondag ook. Hij stond bij de ziekesponde van een vriend. Slechts tien dagen ziek geweest. Het was de griep maar, zeiden de bureu; zij begon epidemisch op te treden in het dorp, en de dokters hadden druk werk.

Maar het was geen kwaadaardige ziekte, werd er bijgevoegd. Ze duurde maar acht of veertien dagen; dan moest men nog eenige dagen in huis blijven, en dan was 't klaar.

Er kwamen echter allengs ernstige gevallen voor. Drie jonge menschen stierven er aan, en die vriend van Sander lag te hijgen in een hevige longontsteking. Roel en Daatje zaten er toen Sander binnentrad, en de stervende verzocht Roel een gebed te doen.

„De eeuwigheid is zoo lang!” kreunde hij.

In zijn gezonde dagen was Sander steeds zijn raadsman geweest, maar bij een sterfbed had Sander geen troost. De werkelijkheid van den dood stond daar voor hem: groot en ontzaggelijk, en hij wist geen troost. En hij siddert bij het lied van den dood.

De dood nadert hem in dit bosch en spreekt tot hem.

„O wandelaar,” zegt de dood: „ziet gij dat blad aan den boom? Het is een beeld van uw leven. De windvlaag komt; het is een ademtocht van mij; en het blad valt af. Gij, o sterke jonge man, zijt als dat afvallende blad. . . .”

Sander zette zich op een bank, en hij peinsde totdat zich onverwacht een krachtige hand op zijn schouder legde.

„Hé, maat, wat zit jij daar te suffen?”

Sander keek verrast op.

„Jij hier, Heters?”

„Ik zou jou 't zelfde kunnen vragen. Ik wilde het bosch dwars oversteken, en zag jou daar zitten.”

Heter's gelaat verried een nauwelijks te bedwingen opwinding. Zijn neusvleugels bewogen zich, en zijn handen tastten onrustig in het ijle. Hij bleef vlak voor Sander staan, en hem met een doordringenden blik aanziende, zeide hij: „Heb je 't laatste bulletin al gelezen?”

„Daar zijn er zooveel geweest de laatste dagen; ik weet niet, wat je bedoelt.”

„Ik bedoel de tijding, dat in Oostenrijk de Revolutie is uitgebroken, en op de Duitsche vloot eveneens.”

Sander sprong overeind van de bank.

„Wat zegt ge daar, Heters? In Oostenrijk en Duitschland de Revolutie uitgebroken? Dat is een geweldige tijding, indien ze waar is!”

„Onomstootelijk waar!” zei Heters.

De aderen aan zijn slapen zwollen van opwinding, en zijn oogen schoten vuur, terwijl Sander met driftige stappen op en neer liep. Want het lang en vurig verwachte was dan gekomen — eindelijk! eindelijk! De Revolutie hamerde den hoogen muur omver, en wijde vergezichten van onuitsprekelijk geluk openden zich.

Sander had reeds wekenlang een vaag gevoel gehad, dat er iets geweldigs op til was, en van die lang gestrekte fronten, die als wallen van vuur en staal Europa hadden gedeeld, waren de berichten al ernstiger geworden.

In het Servisch-Bulgaarsche front was een gevaarlijke bres ontstaan, doordien een Bulgaarsche strijdmacht, den oorlog moede, zonder strijd een gewichtig punt had prijsgegeven. De Duitsche voorstelling, dat de Amerikanen wel soldaten, maar geen gedisciplineerde legers konden leveren, was een waan gebleken, en de behaalde voordeelen moesten worden prijsgegeven. De Duitsche muur wankelde. . . .

Bovendien hadden zonderlinge geruchten de ronde gedaan. Men vertelde, dat Keizer Wilhelm wilde aftreden, en

Haase had in den Rijksdag het gevleugelde woord gesproken: „Overal rollen de kronen over de straat.”

Voorts had men in ons land zoo pas de muiterij gehad onder de militairen in de Harskamp, en Wijnkoop had het genoemd „het schitterende wapenfeit van het Bolsjewisme.”

„Nu komt het!” zei Heters: „dit bosch met zijn naakte takken spreekt van den herfst; maar voor de arme slavenkoeli's is het de lente. Het geboomte spruit uit; we zien den rooden bloesem reeds; welkom de blijde lentel!”

Zoo sprak hij, en de geestdrift schitterde uit zijn oogen.

Beiden stonden op, en begaven zich naar de stad. Een troep werkeloozen kwam hen tegemoet. Een paar kameraden waren ontslagen; zij hadden den eisch gesteld, dat die makkers weer in dienst zouden worden genomen, en toen de directeur op vastberaden toon had verklaard, dat er geen denken aan was, waren zij in staking gegaan; terwijl slechts een viertal bejaarde mannen aan den arbeid waren gebleven.

De politie maande den stoet aan, uiteen te gaan, en zij antwoordden met het zingen der Internationale. De Revolutie zat in de lucht, en Sander's longen dronken die lucht in.

„De politie is op onze hand,” zei Heters. En op zegevierendenden toon voegde hij er aan toe: „Het leger ook.”

Dien avond werd er een politieke arbeidersvergadering gehouden in een der grootste zalen van de stad. Reeds een half uur vóór den aanvang was de zaal stampvol, zoodat er in allerijl nog een tweede zaal, in een ander deel der stad, werd genomen, terwijl ook deze zaal vol liep.

De revolutiewind waaide door deze zalen; zijn banieren wapperden over de straat; men zag de uitdagende gezichten der revolutionairen.

Sander woonde een dezer vergaderingen bij. Hij voelde, dat zijn geest werd opgeheven door den rooden vloed; er

was geen tegenstand mogelijk, en hij liet zich drijven op dien vloed.

Het bosch had den dood gepredikt, maar was er een lente mogelijk, zoo herfst en winter niet vooruit gingen?

„Wij leven eeuwig!” riep een der sprekers: „omdat onze idealen eeuwig zijn! De helden en de martelaren, die voor ons beginsel gestorven zijn, blijven leven in hun idealen, die op het punt staan, te triomfeeren. Wij hebben de vage nevelbeelden niet noodig van een hemel, om onze hongerige zielen te voeden. Wij halen den hemel neer naar de aarde, en zullen een rijk stichten, waar vrede en gerechtigheid heerschen!”

Toen de vergadering was afgelopen, hield de menigte nog een indrukwekkenden optocht door de stad, terwijl zij op een der groote pleinen het volk der andere vergadering ontmoetten. Het was het zinnebeeld hunner eenheid en de vlammen der geestdrift sloegen uit in lichte laaie.

Naar zijn kosthuis terugkeerend, ontmoette Sander zijn vriend Roel Looijen, die een samenkomst, belegd door een christelijke vakorganisatie, had bijgewoond.

„Bij de Christelijken ter biechte geweest?” vroeg Sander.

Zijn hoofd was verhit, en er lag iets spottends in zijn gebaren.

„We hebben er Gods Woord gehoord,” antwoordde Roel op ernstigen toon.

Sander trok minachtend de schouders op.

„Godsdienst is privaat-zaak.”

„Zou je dat denken, Sander? Wil ik je eens wat zeggen? De sociaal-democratie loopt op Godloochening uit.”

„Praatjes! Ieder is vrij.”

Maar Roel wilde het nu eens duidelijk zeggen.

„Godsdienst kan geen privaatzaak zijn; hij beheerscht het

leven. En 't Evangelie moet een zuurdeesem zijn, die het geheele deeg doorzuurt."

Uit de verte weerklonk de kreet: „Vrijheid, gelijkheid en broederschap!"

„Dat is ons Evangelie, Roel!" riep Sander op triumfante-lijken toon.

„Gestolen veeren!" antwoordde Roel: „aan 't Evangelie ontstolen!"

„De Fransche Revolutie bracht ze."

„Gestolen, zeg ik je, gestolen! Gestolen en tot een vergif geworden. En waar die kreet heen voert, hebben de moordschavotten van Robespierre aangetoond. En dat kon niet anders, omdat de Fransche Revolutie met haar leus: „Geen God en geen Meester!" den afval van God tot een stelsel heeft verheven. Het beginsel der Fransche Revolutie is uit den Boozel!"

„Het beest uit den afgrond?" vroeg Sander met een nieuwen spotlach.

„Dat denk ik."

„Ge hebt hedenavond vermoedelijk een dweeperige lezing over de Fransche Revolutie aangehoord."

„Wel een lezing, maar van dweeperij kon ik niets bespeuren. En breekt er een nieuwe Revolutie uit, dan volgt ze hetzelfde pad."

„Wacht op onze daden! Wij brengen den heilstaat."

„Jij met je revolutionaire kornuiten? Niet den heilstaat breng jullie, maar den hellestaat."

Het ging hard en scherp tegen elkander. De gemoederen waren fel bewogen; de dag der onvermijdbare botsing naderde, en de gesprekken weerspiegelden de geprikkelde stemming.

„Den hellestaat?" vroeg Sander met een toornig gebaar: „dat zul je me bewijzen."

„En Rusland heeft het reeds bewezen — zie naar Moskou en Petersburg! Daar woedt de hel. En wat is het Sovjet-bestuur anders dan een georganiseerde moordenaarsbende?”

Een boer, met een fiets aan de hand, bleef even staan bij de beiden. Hij had een breed, kleurig gezicht, met rustige trekken. Hij zette de pet vaster op het hoofd, want nu en dan kwam er een onverhoedsche windstoot, en hij was een voorzichtig man. Daarom zette hij de pet vaster.

„Heb ik jou niet op onze vergadering gezien?” vroeg Sander, hem bij het schijnsel van het electrisch booglicht scherper opnemend.

„'t Kan wel, vrind, 't kan wel. Een buurman nam me mee naar de stad; hij wilde ook wel eens een rooden vrijheidskraaiër hooren. Toen ben ik meegegaan. Mijn buurman heeft halverwege de samenkomst de plaats gepoetst, maar ik bleef tot het einde toe.”

„De spreker heeft de zaak prachtig uiteengezet,” zei Sander: „er was geen speld tusschen te krijgen. De arbeidersklas staat op het punt, de macht aan zich te trekken, en dat geschiedt in 't belang van allen.”

De boer begon luidkeels te lachen.

„Ge denkt zeker, dat de boel klaar is, als ge de maatschappij het onderst boven hebt geschopt? Je bent een zonderlinge snijboon — jij! Wij op het platteland moeten niets van die praatjes hebben, hoor!”

„Bah, wat een onzin!”

Het was de stem van Heters, die Sander herkende.

De Communist ging vlak voor den boer staan, met gebalde vuisten, terwijl zijn bloed, dat in de revolutionaire vergadering op kookhitte was gebracht, nog hevig gistte.

Hij riep zoo hard, dat de menschen op straat staan bleven; ze vermoedden een hevige ruzie, en belust op een relletje, schoolden ze samen om de kleine groep.

„Je behoort waarschijnlijk ook tot de O. W.-ers?" zei Heters, zich met uitgerekten hals tot den boer wendend, zoodat deze den heeten adem van den fellen propagandist in 't gezicht voelde. „'t Is een bende kapitalisten en uitzuigers, die ons alles hebben ontstolen: onze huizen; ons brood. Maar nu is 't uit; nu willen wij 't terug hebben. We hebben zoo lang in krotten gewoond; het wordt tijd, dat we ruilen. De rijken naar de hutten, en wij naar de paleizen!"

Het zwarte haar zwierde hem op het hoofd. Er stond een leege handkar, en hij sprong er boven op, om het zaad der Revolutie met driftige hand te strooien.

„Weet jullie 't al, menschen?" riep hij: „de Revolutie is uitgebroken in Duitschland, en zij zal bij Zevenaar warempel niet stoppen. In Rusland begon ze; nu is ze overgewaaid naar Duitschland. Het heele huis Hohenzollern moet er aan. Daar regeeren een keizer plus achttien koningen, groothertogen, hertogen en vorsten; zij gaan er aan — zij gaan er allemaal aan — ik verzeker het jullie! In Boedapest hebben ze Tisza al doodgeschoten. Ken jullie hem niet? 't Was een vuile reactionair, maar hij zal geen kwaad meer doen. Zoo dood als een pier! En de Revolutie zal te Zevenaar niet stoppen — op mijn woord van eer! Zij schuift met een vaart over de grenzen heen, en ze zal ons van de dwingelandij verlossen. Van slaven zullen de arbeiders menschen worden!"

De Communist stond daar op het plein, boven op dien handwagen, en de menschen hoorden toe met open monden, terwijl sommige vrouwen, bevreesd voor bloedige gruwelen, angstig werden.

Er waren een aantal arbeiders bij gekomen. Zij luisterden met innerlijke begeerigheid; zij bezaten immers niets en konden van een Revolutie nooit slechter worden. Het was te beproeven.

Maar een grijsaard, wiens handen beefden van den ouderdom, schokte met zijn schouders.

„Dat is nu eenmaal het lot,” prevelde hij tot zich zelve: „er zullen altoos heeren en knechten zijn. En als de knechten heeren worden, dan ben je er ook nog niet mee klaar.”

Sander luisterde met brandende geestdrift naar Heters' woorden; hij vond, dat de Communist nog nooit zoo wel-sprekend had gesproken. Hij was het met Heters niet in alles eens, want Troelstra en niet Wijnkoop was zijn man, maar het zou kleinzielig en pietluttig zijn, om thans over de geschilpunten te gaan haspelen. En toen Heters een pauze maakte, maakte Sanders er gebruik van, om den Communist te helpen.

„Gij kunt hem gelooven,” riep Sander, op den vorigen propagandist wijzend: „Hij heeft het voorspeld, dat de Revolutie een einde zou maken aan de krankzinnigheid van den oorlog, en 't is uitgekomen ook.”

Nog altijd stond daar de boer, met het pijpje in den mond. Maar nu scheen hij aanstalten te maken om te vertrekken.

„Zeg, baas, wat heb je daar nu op te zeggen?” vroeg Heters op hoogen toon.

„Dit heb ik er op te zeggen,” antwoordde de boer: „dat jullie raddraaiers lang van draad zijt. Wil ik jou eens een goeden raad geven, sinjeur? Ga naar den scheerwinkel, en laat je haar kortwieken, want anders zou 't je kunnen vergaan als Absalom, die met zijn lange haren aan den tak van een eik bleef hangen.”

De licht beweeglijke menigte geraakte uit de spanning en schaterlachte. Slechts uit den vuurrooden hoek klonk een onwelluidend geknor.

„Houd nog even je mond, sinjeur!” ging de boer met onverstoorbare gelijkmoedigheid voort. „Als die haarsnijder jouw tong en passant een beetje wilde kortwieken, zou zulks

evenmin kwaad zijn: noch voor jou noch voor de menscheid."

Het hagelde scheldwoorden van de handkar op den boer, maar hij behield in dat granaatvuur zijn bewonderenswaardig evenwicht.

„Scheld en raas jij maar! Jij en jouw roode kornuiten willen den drenkeling redden, door hem een molensteen om den nek te binden."

„Dat zul je me waar maken!" schreeuwde Heters.

„Moet dat nog bewezen worden? Een kind snapt het. Onze regeering is er pas in geslaagd, in een geregelden toevoer van levensmiddelen te voorzien, en breekt de Revolutie uit, dan ligt dat alles op zijn dooden rug, en kunnen wij Nederlanders dood gaan van den honger ten believe van eenige krankzinnige oproerkraaiers zoo als jij er een bent."

De boer stak zijn houten pijpje in den vestzak, en maakte aanstalten, om op de fiets te stappen.

„We zullen 't jou wel vertellen," brieschte de Communist: „wacht maar! De Revolutie klopt aan de poort, en wij zullen den grendel wegschuiven!"

Toen veranderde er iets in 't gelaat van den boer. Hij trok de wenkbrauwen op, en een dreigende rimpel werd er zichtbaar tusschen zijn oogen.

„Dan zullen wij boeren en plattelanders ook nog wel een woordje mee te praten hebben," antwoordde hij met verheffing van stem. „Ik heb drie zonen, die pas afgezwaaid zijn van 't leger, en zich aanstonds weer zullen melden, als 't noodig is. En ik waag er mijn knoken ook aan; dat zijn er vier. En als de Koningin roept, komen ze bij tien duizenden — versch uit de klei! Oranje boven!"

Hij sprong op de fiets, en verdween snel om den hoek der straat. En Roel Looijen had een gevoel, alsof die gespierde boer in de donkerte van den nacht wegreed, om

alarm te blazen, en de getrouwe Oranjewacht op te roepen tot den strijd voor de heilige rechten der volken!

XI.

Voor Koningin en Vaderland!

De revolutionaire actie in het land werkte onder hoogen druk. Er verscheen een program van eischen, dat aan de Nederlandsche arbeidersklasse werd voorgelegd. Er werd in openbare geschriften verzekerd, dat het stelsel van het militarisme in de centrale landen met daverend geweld in elkaar was gestort, en dat er een einde was gekomen aan het geduld der Nederlandsche soldaten.

Het revolutionaire onweer kwam snel opzetten; men hoorde reeds in de verte het rommelen van den donder.

Mr. Troelstra had het harnas aangetrokken, en verscheen, blakend van een strijdbaar vuur, te Rotterdam op het podium.

„De Nederlandsche soldaten kunnen niet langer worden gepest, behandeld als slaven en beesten,” zoo sprak hij: „Zij gevoelen hun eigen waarde en hebben reeds, terwijl zij nog de wapens dragen, de gehoorzaamheid opgezegd aan de heerschende klasse. Maar wanneer die klasse onder zich ziet wegvallen het steunpunt van het geweld, waarop zij in laatste instantie moet bouwen, dan heeft zij ook in Nederland afgedaan als de heerschende klasse. Vertrouw op u zelf! vertrouw op uw macht! vertrouw op uw eenheid! Verzuimt het oogenblik niet! Grijpt de macht, die u in den schoot wordt geworpen! . . . De arbeidersklasse in Nederland grijpt thans de politieke macht!”

Zoo werd de naakte Revolutie gepredikt, en ze werd met een razenden bijval begroet. Heykoop liep als een rat over het podium, reikte aan Mr. Troelstra de hand en zeide:

„Deze avond, die onze grootsche taak inluidt, zal voor u, Troelstra, onvergetelijk zijn. Ik wensch je de kracht toe, om ons ook in dezen grootschen en zwaren strijd te leiden naar het heerlijke doel. . . .”

Er ging een hooge vloed van geestdrift door de overvolle zaal, en Butselaar van den Bond van Dienstplichtigen verklaarde op de vraag, aan welke zijde het leger zou staan: „Wij zullen ten allen tijde staan achter de moderne arbeidersklasse in Nederland.”

Dat geschiedde op den gedenkwaardigen Maandag 11 November, onder den invloed der ontzaggelijke gebeurtenissen buiten de grenzen. Te München was de Beiersche republiek uitgeroepen, en Kurt Eisner, die drie weken te voren wegens muiterij achter slot en grendel had gezeten, werd het hoofd der republiek. De Duitsche Keizer had als een vluchteling onze grenzen overschreden, en vodderraapsters plunderden het Paleis te Berlijn, om zich te tooien met de zijden gewaden der Keizerin.

De toestand werd door een geprikkelde fantasie nog aangedikt. Van de muiterij in de Harskamp was in de eerste dagbladberichten een hevig bloedbad gemaakt; er werd gesproken van 60 dooden, en thans gingen geruchten rond, dat 50.000 gewapende Duitsche soldaten op onze grenzen gereed stonden, om aan de Nederlandsche arbeidersklasse de staatkundige macht in handen te spelen.

Maar een krachtige terugslag werd gevoeld. De Christelijke en Roomsche vakorganisaties lieten een toon hooren, tintelend van een vastberaden overtuiging en de Regeering verklaarde kloek en krachtig, dat zij besloten had, de rechten en vrijheden van het gansche volk, het gezag en de orde te zullen handhaven. . . .

Er ging een electriche schok door het oranjegezinde volk; het schaarde zich rondom den troon van Oranje; het oude

Wilhelmus daverde door de straten, en het muitende bataljon van de Harskamp behoorde tot de eersten, die aan de Regeering de verzekering gaven van onwrikbare trouw.

* * *

Dirkoom zat daar naast zijn vrouw in de keuken, de bril op, en bezig Doortje iets voor te lezen uit een vergeeld preekenboek. En toen Roel binnentrad, werd de jonge man meer dan ooit getroffen door de kalme gelatenheid en berusting, die het gelaat van den grijsaard teekende.

„Hoe later in den avond, hoe schooner volk!” zei Dirkoom, en er kwam een tinteling van vergenoegen in zijn oogen.

Doortje schonk een kop koffie in, en de beide oudjes bespraken met ongewone levendigheid de crisis. Het was voor hen een gebedszaak geworden, en zij spraken over de zoo donkere toekomst met een blijmoedigheid, die een verwonderlijke tegenstelling vormde met hun nooddriftigheid, hun ouderdom en hun gebrekkigheid.

„Wat beteekent Lenin?” zei Dirkoom: „en Wijnkoop en Troelstra en die geheele revolutionaire bende — wat beteekenen ze, Roel? Zonder den wil van onzen Hemelschen Vader kunnen zij zich roeren noch bewegen. Ik zeg het je, jongen — zoo is het.”

Het lijden van den tegenwoordigen tijd had zijn stempel gedrukt op dit verrimpelde gelaat, maar zooals de zon door de grijze wolken breekt, zoo brak zijn christelijk geloof door alle zorgen en bezwaren heen.

„Ze juichen Troelstra toe, maar wat is die man? 't Is een zwak, broos menschenkind, wiens adem in zijn neusgaten is. Wat voor dezen mensch groot is, dat is klein in Gods oog, en het kleine, het verachte, dat maakt Hij groot op Zijn tijd, opdat Hem alleen de eere zou toekomen en nu en eeuwig!”

Doortje zag met stille bewondering op tot haar man; en

toen hij zweeg, zeide ze: „Mijn man heeft veel gebedswerkzaamheden gehad voor deze zaak!”

En het werd Roel op dit oogenblik zonneklaar, dat het gebed van zoo'n armen, vergeten grijsaard, opgezonden uit zijn armoedige woning, door de geloofskracht, waarmede het door lucht en wolken drong, in staat was het lot van een geheel volk te beslissen.

Dirkoom zat daar in zijn gerafelde jas. Hij nam de tang, en haalde een gloeiend kooltje uit het fornuis, waarboven de waterketel stond te zingen.

„Hier Doortje — een kooltje voor je test! Ge zult koude voeten hebben.”

En de tang weer zorgvuldig aan een spijker ophangend, zeide hij met teedere geestdrift: „God heeft nog Zijn zeven duizend in ons land, die niet voor Baäl knielen.”

Roel sloeg den ouden man op de knie.

„'t Zijn er meer.”

De grijsaard knikte.

„Ik denk het ook — veel meer. Zou je 't ook niet gelooven, Doortje? En de Heere, Die ons volk als een klein eiland te midden van een oceaen van bloed en vuur bewaarde, zal het weer doen.”

„De Nederlandsche Bolsjewiki zeggen, dat de Revolutie te Zevenaer niet zal stoppen.”

Op dit woord van Roel lachte Dirkoom zacht in zichzelf.

„Die stumperds!” zeide hij; „ze zal niet eens Zevenaer bereiken. Ze loopt dood als een doode stroom — wanneer gaat ge weer naar huis, Roel?”

„Vanavond nog.”

„Zoo in de week?” vroeg de grijsaard met eenige verwondering.

„Ik wil afscheid nemen van mijn moeder en zuster, en me melden voor den dienst. Bidden en werken!”

„Is het dät?” vroeg de grijsaard op langzamen toon: „is het dät?”

Een strijdbaar vuur blonk uit Roel's blauwe oogen.

„Dät is het, Dirkoom. Het past mij niet, achter een schutting weg te kruipen, als de vijand nadert. Troelstra heeft gezegd, dat hij zijn leven blijmoedig geeft voor zijn idealen. Mijn blijmoedigheid is niet geringer, en de zaak, waarvoor ik wil vechten, is de zaak van den almachtigen God.”

De geestdrift verheerlijkte zijn gelaat en deelde zich aan de oude menschen mede.

„Kon ik meel! Kon ik meel!” zuchtte Dirkoom ineens. „Vroeger, in mijn jonge jaren, ben ik sterk geweest — is 't niet waar, Moeder?”

„Zoo sterk als een leeuw,” antwoordde Doortje.

„Maar nu ben ik oud.”

Het kwam bijna als een smartkreet van die verdorde lippen.

„Gij kunt voor ons bidden, Dirkoom,” zeide Roel zacht.

„Dat hoop ik te doen,” antwoordde de grijsaard.

Roel keek op de klok. Het werd zijn tijd, en hij stond op van den stoel.

„Tot weerziens dan!” zei Dirkoom.

Zijn stem trilde van ontroering, en hij drukte den jongen man hartelijk de hand.

„Als het Gode belieft!” voegde hij er aan toe; in een diep bewustzijn van onze afhankelijkheid. Want de toekomst was met zeven zegelen gesloten en Roel kon vallen door den kogel van een revolutionair.

„Dag, Dirkoom! Dag Doortje!”

Een laatste handdruk. Roel spoedde de straat op, en Dirkoom bad voor Roel en voor het vaderland.

Een dichte drom van revolutionairen trok Roel voorbij met muziek en gejuich. De roode vaan wapperde boven hun hoofd, en Sander Jansen droeg de vlag....

Roel verhaastte zijn tred, en bereikte de laatste tram naar huis.

* * *

Moeder Looijen zou juist naar bed gaan, toen er werd gebeld, en zij schrok er toch van, toen Roel binnentrad.

„'t Is toch niets kwaads, mijn jongen?”

„Volstrekt niet, Moeder.”

„Gij komt zoo onverwacht.”

„Ik neem dienst bij den Vrijwilligen Landstorm. Vanrucht blijf ik hier, en morgen ga ik in dienst.”

Vrouw Looijen verbleekte van de tijding. Ook dat nog! Zij liet zich verslagen neervallen in een stoel, terwijl ze haar zoon aanzag met een blik vol onzegbaar leed.

Doch Daatje's oogen schitterden.

„Roel heeft gelijk,” zei ze. „Gezag en orde komen in 't gedrang, en de baan moet weer vrij worden gemaakt. Roel wil een handje helpen; dat is niets dan zijn plicht. Ik heb 't u vanmiddag al gezegd, Moeder, dat Roel niet met overelkaar-geslagen armen dat roode gestook zou kunnen aanzien.”

En terwijl de huisvrouw daar zat, het hart gansch ontroerd, ging Daatje voort: „De verloofde van Anne-Mie aarzelde vanmorgen om mee te gaan; ten minste hij hield zich zoo. En weet ge, Moeder, wat Anne-Mie toen tot hem zei? „Jan,” zei ze: „als je niet gaat, dan is het uit met onze veroving.”

„Ach kind!” zei de moeder: „ik mis Vader elken dag meer, en zal ik Roel nu ook moeten afstaan? Het is hard, bijster hard. De zaak is goed, waar 't om gaat, maar ik ben een weduwe.”

Roel zag zijn moeder aan met een blik vol medelijden. Hij had er heimelijk wel voor gevreesd, dat het scheiden haar zwaar zou vallen.

„Wanneer denkt ge te vertrekken, Roel?”

„Morgenochtend met de eerste gelegenheid.”

De moeder barstte in snikken uit.

„Morgenochtend all!”

Daatje sloeg een doek en mantel om, en zij lichtte haar broeder, die het niet begreep, in, dat zij hedennacht zou waken bij vrouw Jansen.

„Is de toestand dan verergerd?” vroeg Roel.

„'t Is heel erg.”

„Kan Stijntje niet waken?”

„Stijntje heeft de griep,” antwoordde het meisje: „kom, Roel, ga even meel!”

Toen vergezelde Roel haar tot het huis van Jansen. Eensklaps bleef het meisje staan. Haar adem ging gejaagd, en haar stem was onvast geworden.

„Roel,” zei ze: „we weten niet, wat er kan gebeuren.”

Hij knikte.

„Ik heb alles overwogen, Zuster. Het kan zijn, dat het mij het leven kost.”

„Het zou vreeselijk zijn,” hernam ze: „maar dat bedoel ik niet. Ik denk aan iets anders — zou Sander . . . zou Sander zich aan de zijde der revolutionairen scharen, als het vechten wordt?”

Roel dacht er aan, hoe Sander daar straks de roode vaan had laten wapperen.

„Dat doet hij vast, Daatje.”

Zij slikte een paar keeren.

„Dan zou het kunnen gebeuren, dat gij beiden . . . o, 't is vreeselijk! . . . met het geladen geweer voor elkander komt te staan.”

„De mogelijkheid is niet buitengesloten,” zei Roel op somberen toon.

„O, spaar zijn leven, Roel! Hij is misleid, schandelijk misleid — spaar zijn leven! Zul je 't doen?”

„Als ik hem redden kan, dan doe ik het, Daatje.”

Maar Roel met zijn nuchtere opvattingen begon de zaak nu weer van den anderen kant te beschouwen. Het was niet eens zeker, dat het vechten zou worden. Daar straks had hij een zaakwaarnemer in de tram gesproken, die gezegd had: „Mij den hals af, als Troelstra weer niet zijn draai neemt!” En andere passagiers: menschen met gezond verstand, waren hem bijgevallen.

„Geen zorgen voor den tijd, Daatje!” zei hij, en hij klopte haar op den schouder.

„Ge hebt gelijk!” hernam ze: „het is alles in goede handen. We zijn er. Ik hoop je morgenochtend nog te zien, Roel — g'en nacht!”

De stem klonk weer moedig en vastberaden, en Roel haastte zich terug naar huis.

Er werden weinig woorden meer gewisseld tusschen Moeder en zoon. Roel zocht zijn slaapplaats op: boven op het dakkamertje. Maar hij kon den slaap niet vatten; er waren op dezen dag ook zooveel tegenstrijdige aandoeningen losgestormd op zijn jong gemoed.

Hij stond op en keek naar buiten. Er hing een zware nevel; plechtig sloeg de dorpsklok met hare twaalf zacht verklinkende slagen het middernachtelijk uur.

Hij hoorde het zachte kraken der zoldertrap. En even later stond zijn moeder voor hem, met een brandende kaars in de hand.

„Moeder — wat is dat? Nog niet naar bed?”

„En gij dan, Roel?”

„Kondt ge uit zorg voor mij niet slapen, Moeder?”

Roel behoefde het niet te vragen; hare roodgekreten oogen verrieden haar droefheid.

„Is het, omdat ik in dienst ga?”

„Ja, dat is het.”

„Wilt ge dan, dat ik thuis blijf?”

„Neen,” zeide ze: „dat wil ik niet. Ik breng het offer, en mag niet anders handelen.”

Maar het was een zwaar offer, en het werd met een bloedend hart gebracht.

„Ik hoop spoedig terug te zijn.”

Ach ja, dat hoopte hij, en hij zei het, om zijn moeder te troosten. Maar zij wist, dat Nederland dicht bij den afgrond stond.

„Kind,” zei ze: „als het ergste eens gebeurde — is er vrede in je ziel?”

Toen zei Roel, dat het vrede was. Christus, zijn Rechter, was zijn Borg. Hij geloofde de vergeving van al zijn zonden.

O, het verkwikte moeder's hart!

Daarop zei ze: „Ga nu naar bed, m'n kind, en ik zal je onderkleeren in orde maken.”

„Dat kan morgen vroeg wel, Moeder!”

Maar zijn moeder wilde er in hare bezorgdheid niet van hooren.

„Ik wil 't liever aanstonds bezorgen.”

Zij opende de kleerenkist, terwijl Roel zich weer naar bed had begeven. Maar hij was klaar wakker, en met een ontroerd gemoed zag hij bij het licht der kaars, hoe hare tranen zacht neerdruppelden op de kleeren, die zij inpakte voor haar jongen.

Toen ging ze heen. Maar een uur later sloop zij op haar teenen de steile trap weer op. Roel echter zag het niet, want hij sliep. Zij drukte hem zacht, heel zacht, opdat hij niet ontwaken zou, een kus op het voorhoofd.

Zij stond daar een heele wijle, met een oneindige teederheid het oog op haar kind gericht. Toen sloop ze weer heel zacht de trap af.

XII.

Op het bureau van den Communist.

„Het kan nu elken dag, elk uur los komen,” zei Heters, even opkijkend van een uitvoerige correspondentie, die voor hem op tafel lag uitgespreid.

Het was een soort communistisch bureau, waar hij zich bevond en waarvan hij de leider was. Er lag een stapel drukwerk op tafel, en Sander nam er een manifest af.

„Moet je dat vod nog lezen?” zei Heters, een pas geschreven brief copiëerend: „ik zeg je, dat het een schunnig vod is!”

Sander gaf er geen antwoord op. Hij zette zich aan de tafel, en las het manifest.

Het ging uit van de Christelijke Sociale Actie. En Sander las: „De revolutiegeest steekt nu dreigend den kop op. In verschillende landen maakt een minderheid van de bevolking zich van de Staatsmacht meester, en dwingt, in strijd met alle wet en recht, de meerderheid des volks, zich naar hare inzichten te voegen. Ook in ons land wordt daarmede door de S. D. A. P. en de „moderne” vakbeweging, die zich thans in haar ware socialistisch-revolutionair karakter vertoont, bedreigd. . . . Alle ordelievenden moeten zich als één man rond om de Regeering scharen. Geen revolutie! Geen opstand! Geen geweld!”

Sander had het manifest uitgelezen. Het was ondertekend door de besturen der vier christelijke werkliedenbonden.

„Nu, wat zeg je er van, Sander? Slaven van het kapita-

lismel Ze beweren, dat het herstel van het economisch leven gepaard moet gaan met diep-ingrijpende sociale hervormingen! Dat is de lijmpot. Maar we laten ons niet meer lijmen; die tijd is voorbij. Troelstra heeft in de Tweede Kamer de staatsmacht opgeëischt voor de arbeidersklasse — heb je 't gelezen? Daar kunnen de heeren van het kapitaal zich de tanden stomp op bijten."

„Maar nu zal de daad er dan ook op moeten volgen," meende Sander met nadruk.

Heters wierp het hoofd met den zwierigen zwarten haarbos met een ruk omhoog.

„Twijfel je nog daaraan? Heeft Troelstra het dan niet zoo duidelijk mogelijk gezegd, dat het historische oogenblik voor de arbeidersklasse is aangebroken, om liefst zonder geweld de staatsmacht aan zich te trekken?"

„Ja, Troelstra. . . . Maar jullie vindt Troelstra toch maar een flauwen kerel," meende Sander.

Heters lachte.

„Laten we geen oude koeien uit den sloot halen, mijn vriend! Troelstra is nu op de Hoogeschool van Wijnkoop, en daar zal hij den noodigen ruggegraat krijgen."

„De zweep van Wijnkoop!" zei Sander.

„Het onmisbaarste instrument van onzen tijd, Sander. Ze zal de logge massa voortdrijven naar het land Kanaän."

„Ik vind het hier koud," meende Sander.

Toen stond Heters op, om de kachel op te stoken.

„Nu zul je wel warm worden."

„'t Is te hopen. Het is hier onder het vriespunt. En die kachel wil niet trekken."

„Dan zal ik je iets geven te lezen, dat je aanstonds als gloeiend lava door de aderen zal bruisen."

Heters zocht onder zijn paperassen.

„Daar heb ik het al."

Het was het manifest der Communisten, onderteevend door het bestuur der S. D. P. in Nederland: D. J. Wijnkoop als Voorzitter bovenaan.

En Sander las:

„De Deutsche Revolutie is losgebarsten; dat wil zeggen de zelfbevrijding van het arbeidende volk, van de massa der menschheid in het hart van Europa. Thans is het aan ons, in het Westen van Europa, aan de kusten der zeeën de golf van de bevrijding der menschheid verder te dragen. . . . De tijd van het privaatbezit, dat den arbeid uitbuit, nadert zijn einde. . . . Soldaten, vormt allerwegen in elke garnizoen-plaats en in elk kamp Soldaten-Raden, zoowel onmiddellijk als tijdens de demobilisatie! . . . Organiseert u! Vormt Arbeidersraden in elke fabriek en elke werkplaats! Annuleert de staatsschulden! Confiskeert de oorlogswinsten! . . . Doet dit! Doet dit nu!”

„Hoe smaakt je dat, Sander?”

Sander sloeg met de vuist op de tafel.

„Waarom gebeurt het dan niet?”

Sander's voortvarendheid deed Heters goed.

„Wij wachten de uitspraak van ons Congres. Hoe die uitspraak zal zijn, weten we nu reeds. Troelstra heesch den stormbal omhoog, en hij wordt niet neergehaald, voordat de storm der Revolutie de vermolmden zuilen dezer maatschappij heeft omvergebonsd.”

De post bracht weer een overstelpenden overvloed van brieven en correspondenties.

„Dank je, post,” zei de Communist. „Goede vriend, ge zijt nu nog een koelie van het kapitalisme, maar de Revolutie zal jou en jouw rampzalige lotgenooten tot vrije mannen maken in een vrijen staat.”

De postbode wist niet, wat er op te antwoorden, en maakte een twijfelachtig gebaar. Hij had het niet te breed; een

vrouw met zes kinderen en het zevende op komst. Maar 't was een pientere vrouw; van zessen klaar; en de wagen rolde, al was het over een hobbeligen weg. En als de Revolutie zegevierde, zou 't ook wel weer wat zijn.

Heters verdiepte zich in de correspondentie, terwijl Sander het jongste nummer van het dagblad „Het Volk” zat te lezen. Hij had vrij genomen, om zich geheel aan de actie te kunnen wijden. De directeur had tot hem gezegd, dat die dagen als verzuimdagen zouden worden berekend, en Sander had geantwoord: „Doe, wat ge niet laten kunt!”

Wat hinderde het hem? Al werden het twintig verzuimdagen, en al moest er het geheele bedrag van het spaarbankboekje aan gelooven — wat gaf het dan nog, waar het ging om de toekomst des volks?

Heters keek op uit zijn brieven. En met de handen driftig door zijn haarbos woelend, zeide hij: „Sander, als de zaak haar beslag krijgt, zullen jij en ik belangrijke posities krijgen.”

En Heters' oogen schitterden bij dat vooruitzicht, want bij den fellen rooden gloed, die zijn hart in vlam zette, bezat hij toch eveneens een groote mate persoonlijke eerzucht.

Doch zijn opmerking viel bij Sander al in een heel slechte aarde. Hij wierp het blad op zij, en een groote ontstemming stond op zijn gelaat te lezen.

„'t Is toch geen baantjesjagerij?” zeide hij op bitteren toon: „we willen toch niet langs de ruggen der arbeiders de hoogste sport bereiken?”

Het ging om het welzijn van het geheele volk. Daarvoor had hij de hitte van den dag en de koude van den nacht verdragen; daarvoor leefde hij in nauwelijks verholen tweespalt met zijn naaste familieleden; daarvoor wezen ze hem met den vinger na in zijn geboortedorp; daarvoor had hij de liefde van het nobelste meisje, dat hij nog ooit had ontmoet,

prijgegeven; en daarvoor had hij een moederhart, zooals er geen trouwer klopte, diep gekrenkt.

Weer sloeg hij met de vuist op de tafel, en zijn oogen vlamden.

„Wij offeren ons voor het volk,” zeide hij: „wat beteekent daarbij ons persoonlijk lot? De vreugdeliederen van een bevrijd volk zullen ons loon zijn, en daarvoor willen we honger en dorst doorstaan.”

Hij riep het; hij schreeuwde het uit.

Heters keek hem met zijn donkere oogen lang en door-dringend aan.

„Ge zijt een idealist en een dweeper,” zei hij op koelen toon. En hij begon het Sander uit te leggen, zooals een onderwijzer het een schooljongen uitlegt, hoe de vork eigenlijk in den steel stak.

„Het volk moet in roering worden gebracht,” zeide hij: „maar wat verstaan we onder het volk? Den éénen keer schijnt het een ziellooze doode machine, die naar welgevallen kan worden geleid, en den anderen keer wordt het geroemd als de kwintessens van alle leven en energie. Maar het volk is zoo min het een als het ander. Het is een mengsel van geschikte en ongeschikte elementen; een orkest van bekwame en onbekwame muzikanten. Ieder mensch heeft zijn eigen belangen, en het is de kunst, ze allen onder één hoed te vangen.”

Sander wist niet, wat hij hoorde. Boven den bruisenden stroom van den communistischen hartstocht vertoonde zich eensklaps het doodnuchtere gelaat van den gewieksten zakenman.

De Communist trok zich van Sander's groote verbazing intusschen weinig aan. Hij begon weer ijverig de ontvangen brieven door te lezen, terwijl Sander de kachel oppoekte. Maar het werd niet warm in het vertrek.

„De kachel wil niet trekken, Heters.”

„Omdat het een kapitalistische kachel is, Sander.”

En de Communist vond zijn kwinkslag zoo aardig, dat hij luidkeels begon te lachen.

* * *

Toen Sander des middags thuis kwam om te eten, lag er een brief op zijn tafel. Het was een schrijven van zijn vader, die hem mededeelde, dat het met zijn moeder aldoor achteruitging, zoodat het ergste stond te vreezen. Hare krachten namen zienderoogen af, en zij verlangde zeer, Sander nog een keer te ontmoeten. Daarom verzocht vader dringend, dat Sander ten spoedigste zou over komen.

Juist kwam Heters bij hem de kamer binnenstuiven.

„Kerel, ik ben blij, je thuis te treffen. Het manifest — je weet wel — moet heden nog de deur uit!”

„Overmorgen is toch de afspraak.”

„Ik heb daar net een spoed-telegram ontvangen, dat het absoluut vandaag moet geschieden. Er zijn duizenden adressen te schrijven — kom je aanstonds na 't eten? Ik weet geen raad, als je niet komt. Dan zou alles in 't honderd loopen — je komt toch?”

Sander stond daar, met den brief van zijn vader in de handen.

„Lees dit schrijven eens!”

„Een particuliere brief? Van je vader? Daar heb ik toch niet mee te maken?”

Maar hij nam den brief toch aan, al was het met een onwillig gebaar, om hem aanstonds weer terug te geven.

„Nee, hoor! dat miserabele schrift kan ik niet ontcijferen.”

De opmerking krenkte Sander toch. Het was het schrift van zijn vader, en goed te lezen.

„Een kind kan 't lezen.”

„Nu ja, we zullen er geen ruzie over maken. Vertel me

maar, wat er in staat, maar een beetje vlug als je blijft, want mijn tijd is erg bezet."

Toen deelde Sander hem den inhoud van den brief mede, en even werd een glimp van medegevoel op Heters' gelaat zichtbaar.

„Ik heb mijn moeder niet gekend; zij is vroeg gestorven. Maar ik begrijp toch, dat jij je moeder graag wilt bezoeken."

Maar toen dacht hij weer aan den berg van adressen, die er geschreven moesten worden, en geen uitstel konden lijden. En morgen lag er ook al weer een reuzenarbeid voor den boeg.

„Eigenlijk kun je in 't geheel niet weg, Sander, maar laten wij 't zoo plooiën, dat je morgenavond naar huis gaat — op één dag zal het toch niet aankomen."

„'t Is hollen of stilstaan," zei Sander ontstemd: „Van morgen was er zoo wat niets te doen."

Wat zou men zeggen? Elk uur wisselde het beeld van de politieke constellatie, en in verband daarmee moesten de maatregelen worden genomen. Men leefde, evengoed als de tegenpartij, van de hand in den tand.

„Kom je aanstonds, Sander?"

„Zoo gauw als ik gegeten heb."

„Mooi — daar komt de juffrouw al aan met de schalen. En ten slotte heb ik je nog prachtig nieuws mede te deelen: wij kunnen onvoorwaardelijk op de bemanning onzer oorlogsvloot rekenen. Lest best!"

Als Sander iets beloofde, dan wist Heters, dat hij zijn woord gestand zou doen, tenzij oorzaken, onafhankelijk van zijn wil, hem zulks beletten. Haastig verorberde Sander zijn middagmaal, en Heters begroette hem met een vriendelijk woord van welkom toen hij het schamele kantoortje binnentrad.

„Ik ben al druk aan den gang, Sander, met het adressen-

schrijven. Een geestdoodend werk, zeg, maar het moet gebeuren. Straks krijgen we gelukkig hulp."

Sander nam een kruk, en zette zich tegenover Heters neer. Er werd weinig meer gesproken, en ijverig schoven de pennen over het papier.

XIII.

Wroegend Zelfverwijt.

„Wat is u laat vanavond!" zei de kostjuffrouw: „ik had het brood maar weer opgeborgen — een glas heete melk?"

„Heel graag."

Sander wierp zich in een grooten stoel; hij was vermoeid van het schrijven.

„Is u niet goed?"

„Een beetje hoofdpijn."

„Drink de melk dan maar gauw op; ze is flink heet. Mijn man zaliger placht in zijn tijd te zeggen, dat er niets zoo goed is voor de hoofdpijn als heete melk — wil u nu het avondbrood hebben?"

„Dat is goed, Juffrouw."

Toen haar man overleed, bleef zij met vier kleine kinderen achter. Hij was een klein ambtenaartje geweest, en het pensioen vormde slechts een schamel bedrag. Toen was deze dappere vrouw niet bij de pakken neergezegen; zij had de handen uit de mouw gestoken, en door het houden van betalende pensiongasten wist ze het hoofd boven water te houden.

Sander kende haren toestand. Haar man was aan tuberculose gestorven: voor een groot deel het gevolg van gebrek aan licht, lucht en versterkend voedsel. In de nieuwe maatschappij zou die man allicht behouden zijn, en zou deze

vrouw uit den vreeselijken tredmolen van het dagelijksch gejacht om een schamel stuk brood verlost worden. En deze gedachten flitsten door zijn vermoeid brein, terwijl hare naastige handen het witte tafellaken spreidden.

„Daar heb ik heusch nog iets vergeten,” zei ze: „er is een brief voor u gekomen. Mij werd verzocht, hem u persoonlijk in handen te geven.”

Zij ijldde de trap af, en kwam hijgend terug.

„Hier is de brief; ik hoop, dat het niets kwaads beduidt.”

Sander bekeek het handschrift; het was van zijn vader. Hij scheurde de enveloppe open, en doorvloog de regels.

„Is het slechte tijding?”

„Mijn moeder wordt minder,” zeide hij.

Hij las den brief voor de tweede maal; zijn gelaat was smartelijk bewogen.

„Ik heb uw moeder één keer ontmoet,” zei de juffrouw: „wat vroeg ze naar het eten! en of je warm genoeg laagt 's nachts! Ze houdt wel heel veel van u!”

Sander had werk, zich goed te houden.

„Ja,” zei hij met nokkende stem: „zij houdt heel veel van me.”

Hij had zich aan de tafel gezet, om te eten. En toen de juffrouw weer in de kamer kwam, vroeg hij haar, wie den brief had gebracht, want hij was niet over de post gekomen.

„Een meisje, een juffrouw bracht hem.”

„Hoe oud was ze?”

„Ik weet niet. Ze was misschien twintig jaar.”

„Noemde zij haar naam niet?”

„Nee, en zij wilde ook niet binnenkomen. Zij zei, dat ze grooten haast had. Ik vermoedde, dat ze een lid van uw familie of een goede kennis was.”

„Was ze van middelbare grootte en had ze een kleurig gezicht?”

„Ja wel. Goed geraten. Een heel knap meisje. Weet u nu, wie ze is?”

„Nu weet ik het,” antwoordde Sander op een toon zoo vol somberheid, dat de gastvrouw hem oplettend aankeek.

„Wordt het erger met de hoofdpijn? Kom, eet nu nog wat!”

Maar Sander kon niet meer eten. Het zat hem als een brok in de keel.

Hij stond op.

„Ik moet aanstonds vertrekken, Juffrouw.”

„Naar huis? De laatste tram is al weg.”

„Ik ga met de fiets.”

En ineens barstte het uit zijn ziel met een hevigheid, dat de juffrouw er van schrok: „O, dat ik mijn moederke nog levend mocht zien!”

Het was een ontroerende klacht, vol van een folterend zelfverwijt, want was hij hedenmiddag, op den eersten brief van zijn vader direct gegaan, dan had hij zijn moeder gewis nog levend ontmoet, terwijl het nu wel eens te laat kon zijn.

„Hoe laat kwam de brief?”

„Laat eens zien — het zal zoo ongeveer vier uur zijn geweest. De kleine Lieze kwam net uit de school.”

En nu was het ruim negen uur. Weer waren er vijf kostbare uren verloren gegaan.

„Waarom heeft u mij den brief niet laten bezorgen?” vroeg hij met een zekere drift.

„Ik wist niet, waar u te vinden. De stad is groot. En ik dacht, dat u, zooals gewoonlijk, te half zeven zoudt thuis komen, om een boterham te eten.”

Haar trof geen schuld; Sander besefte het wel. Hij liet de fiets, die aan de zoldering was geheschen, zakken, en trok een dikken overjas aan, want het was koud.

Hij reikte de gastvrouw met een droevig gebaar de hand.

„Wanneer denkt u terug te zijn?”

„Ik weet het nog niet.”

„'t Is te hopen, dat het nog mee valt met uw moeder — dag Jansen!”

En zij zag hem, staande op den drempel der open huisdeur, nog na onder het licht der lantaarnen, totdat hij in de verte snel als een ijle schaduw verdween.

* * *

Sander had de stad spoedig achter den rug; vóór hem strekte zich in de donkerte van den avond een lange, breede straatweg uit, aan beide zijden omzoomd door hooge, statige iepen en struikgewas.

Het had zooeven gemotregend, maar nu was het weer droog. De struiken echter en de iepen met hun naakte takken waren nog vochtig, en als er een windvlaag door heen ging, dan begonnen ze te druipen. Sander hoorde het zacht getik der druppels; het waren tranen, die op de aarde vielen. Die iepen, die struiken weenden, en het werd Sander al droever om het hart.

Een auto kwam hem tegen in razende vaart, en hij moest de hand voor de oogen houden, om niet verblind te worden door het schitterende licht der lantaarnen.

Hij keek de auto nog even na. Het licht schoot zegevierend vooruit; het overrompelde de hooge iepen in hun eenzaamheid; het wierp zijn schijnsel over het lage, rieten dak der boerenwoningen langs den weg, en krom stoutmoedig op tegen den verweerden dorpstoren, waarin de uilen begonnen te krassen.

Als een visioen was de auto verschenen, en als een visioen verdween ze met haar schitterend licht. O zeker, 't was prachtig, maar 't was namaak, kunstlicht. Het duurde, zoo lang de benzine duurde; was de brandstof op, dan werd het licht weer door de duisternis verzwolgen.

Sander fietste voort in de duisternis. Hij hoorde het geschrei van een kind uit een kleine arbeiderswoning vlak naast den straatweg, en een ander kind begon nu ook te huilen. Daarop was alles weer stil; een nachtvogel steeg op uit de struiken, en roeide op zware wieken langzaam over de toppen der iepen naar het Oosten.

De iepen ruischten sterker in den wind. Zij riepen den vogel terug, maar hij luisterde niet en zette zijn tocht voort naar het Oosten, waar de zon zou opgaan.

Dat was geen kunstlicht; dat was het ware licht; dat was het zinnebeeld van de zon der vrijheid, stralend en zegenend opgaand over een bezwijkende menschheid.

Sander's moeder sprak van een Zon der gerechtigheid. Dat was hun verschil. O bitter jammer, dat het niet anders kon zijn!

Zou hij zijn moeder nog ontmoeten in het land der levenden? Hij wilde haar zeggen, dat al stortte de wereld in puin, zijn liefde tot haar trouw en hecht zou blijven.

Hij bad. Het was een vreemd gebed: „O God mijner moeder,” zuchtte hij: „als Gij bestaat, dan ontferm U over een arm menschenkind, en dat ik mijn moeder nog moge ontmoeten!”

En hij jachtte voort: met vreeze en hope in het hart, om zijn moeder bijtijds te bereiken.

* * *

Er werd een knal gehoord; de band der fiets was gebroken, en Sander stapte af.

„De band kapot?” vroeg de rijksveldwachter, die hem tegenkwam.

„Je treft het goed — je bent vlak bij 't dorp, en om den hoek woont een rijwielhersteller. Hij zal nog wel op zijn.”

Hij was zwaar gewapend, een revolver op zij. Naast hem liep een groote speurhond.

„Heb je geen onraad gemerkt onderweg?”

Sander schudde het hoofd.

„Gisteravond is er iemand aangerand; ze hebben hem half dood geslagen, en van zijn geld beroofd. In geen twintig jaar is hier in de buurt zoo iets gebeurd. Alles de schuld van den wereldoorlog en van de gekke revolutie-leuze: „Eigendom is diefstal”. Nu — je zult het wel vinden — krek den hoek om!”

En de dienaar van het gezag zette zijn tocht voort.

Zijn uitingen gaven Sander toch te denken. Er was in de socialistische kringen zoo breed uitgemeten over de revolutionaire stemming onder de politie, maar hij kon er weinig van merken. Dit was nu de vijfde politie-man, dien hij de laatste dagen had gesproken, en bij allen had hij een min of meer beslist afkeer van de Revolutie ontmoet.

Hij had er met Heters over gesproken, en deze had hem gerustgesteld met de verzekering, dat het broeide bij de politie, maar dat ze eerst nog even de kat uit den boom wilde kijken, want het waren voorzichtige lieden. „Dat brengt het vak zoo mee,” had Heters lachend gezegd, maar Sander begon er toch aan te twifelen.

De winkel van den rijwielhersteller was vlug gevonden. Er brandde een klein licht, maar de deur was op slot, en Sander belde.

Een lange, magere man met een beenig gelaat en scherpen haviksneus opende. Hij keek niet bijster vriendelijk.

„We waren net van plan, naar bed te gaan — wat moet je?” vroeg hij barsch.

Sander liet het wiel zien.

„De buitenband van het voorwiel is kapot, Meester, en ik heb nog een langen tocht.”

Het gelaat van den fietsenman klaarde toch even op. Het karrewetje viel hem mee.

„'t Is een oude breuk," zeide hij: „maar we zullen 't gauw opkalefateren. Een stevige pleister op de wond, en dan houdt het weer. Maar je zult toch spoedig aan een nieuwen band moeten gelooven. — Kom je van de stad? Is er nog nieuws?"

„Het laatste groote nieuws is, dat Troelstra in de Tweede Kamer de staatsmacht voor de arbeidersklasse heeft opgeëischt."

„Ik heb 't gelezen, vrind — 't was een gekke vertooning."

Sander voelde, dat hij warm liep.

„Hoe bedoel je dat?" vroeg hij driftig.

„Dat de regeering toch niet zoo onnoozel zal zijn, om tot die roode armoezaaiers te zeggen: Als je blijft, heeren! We zijn blij, dat ge ons van de taak verlost. Dat kun je denken!"

De meester was toch nieuwsgierig, welk vleesch hij in de kuip had.

„Wat denk jij nou van dien Troelstra?"

„Een groot man," antwoordde Sander op vasten toon: „die in staat is, den wijzer op de wereldklok een heelen ruk vooruit te schuiven."

„Ha ha!" riep de fietsenman, en een schampere lach gleden over zijn scherp gezicht. „Ik ben een beetje ouder dan jij, en heb de spoorwegstaking bijgewoond. De groote Troelstra keek destijds als een scharensliiep, die van 't erf is gejaagd. We dachten aan een treurspel, en 't werd een malle klucht."

„Ze zullen 't dezen keer anders aanpakken. Troelstra is de rechte dokter," antwoordde Sander.

De rijwielhersteller trok de schouders op.

„Hij opereert met een zeis. Zijn mond is beter gedresseerd dan zijn hersenkast. Dat verzeker ik je."

En recht op den man afgaande, vroeg hij: „Behoor jij bij geval tot de rooden?"

„Ik denk het wel," antwoordde Sander met nadruk.

De meester nam hem onder den arbeid van top tot teen op met een strengen blik.

„Tot de Communisten?”

„Dát niet.”

„Nou ja — Communist of Sociaal-Democraat, ze zijn allebei met hetzelfde sop overgoten. David Wijnkoop wil den gemeente-koelie minstens *f* 3000.— salaris bezorgen met premievrij pensioen en vacantie-toeslag. En als de Socialist zoover is, vraagt Wijnkoop *f* 5000.—. De Socialist kan er nooit boven uitkomen. Er mag in dit dorp niet sneller worden gereden dan 16 kilometer per uur. Wat blief? De communistische hersenschimmen hebben een vliegtuigvaart van 200 kilometer.”

De meester zweeg een oogenblik. En dan zijn arbeid ijverig voortzettend, begon hij weer: „Wil ik jou eens wat zeggen, vriendschap? De roode partij, zoowel de communistische als de sociaal-democratische, zal den boel in 't honderd jagen, en dan hard wegloopen.”

Sander werd tot in zijn nieren geprikkeld.

„Heb je wel eens een socialistische vergadering bijgewoond, Meester?”

„Ja wel, hoor — ja well Veertien dagen geleden nog. Er was natuurlijk een donderend applaus, en de geachte spreker, die zijn politieke waarzeggerij uitkraamde, stond daar te hijgen en te zwoegen als een vet konijn op een heeten zomermiddag. Ik vreesde, dat de goede man in den vloed zijner malle redeneering zou verdrinken — gelukkig, dat er in onze brugwachtershuisjes nog dreggen tot redding van drenkelingen aanwezig zijn!”

Hij legde de laatste hand aan de reparatie.

„De roode partij — of 't nu Communisten of Sociaal-Democraten zijn, dat doet er niet toe — bestaat uit huichelaars

en misleiden. Ik vermoed, vrind, dat jij tot de misleiden behoort, want ge maakt een fatsoenlijken indruk."

Sander sloeg de oogen neer. Nu gedacht hij dat droevige oogenblik, toen hij tegenover zijn vader met een stalen voorhoofd de geloovigen op dezelfde manier had ingedeeld.

„Wanneer moet de Revolutie beginnen?"

Er lag een onverholten spot in die woorden.

„Heel spoedig," antwoordde Sander op uitdagenden toon.

„En Troelstra rekent op de hulp van 't leger. Ja, ja, ik heb 't gelezen in de krant. Maar hij zal er van oprisschen. Mijn zoon, die bij de Grenadiers en Jagers dient, was Zondag thuis. Weet je, wat hij zei? Onze handen jeuken, om er op los te gaan, en we zullen niet met los kruit schieten — dat verzeker ik u. Zoo sprak Wim. En ze moeten onze Koningin niet te na komen; dat is Wijnkoop alvast gewaar geworden, toen hij met z'n bende een Amsterdamsche kazerne wilde veroveren. Hier is de fiets, vrindschap, en kon ik den buitenband en den binnenband van jouw hersens kalefateren, dan zou ik 't graag doen, maar vanavond niet, want ik krijg slaap."

Sander betaalde, en op de fiets springend, dacht hij over dat alles na. Die Amsterdamsche historie was inderdaad een leelijk nummer; er had bloed gevloeid; er waren dooden gevallen, en de vraag was niet te onderdrukken, of Troelstra zich niet had vergist in de gemoedsgesteldheid van het leger.

Hij luisterde. Uit de verte, van een zijweg, werden luide kommando-roepen gehoord en de dreunende stap van infanterie. Het was blijkbaar een veldoefening; trompetstooten weerklonken, en het geroffel der trom rolde over de vochtige weilanden.

Nu werd muziek vernomen, en de troep hief het eerste vers van het Wilhelmus aan. Toen het andere vers:

„Mijn schild en mijn betrouwen
Zijt Gij, o God mijn Heer!”

Sander kon niets onderscheiden; zijn oog zag slechts den grijzen nevel, maar uit die vage duisternis klonk het op, sterk en geweldig, met majesteit, zooals een volk zijn psalmlied aanheft, wanneer het eensgezind en vastberaden, in een onverwinnlijk Godsvertrouwen, oprijst in zijn kracht:

„Op U zoo wil ik bouwen,
Verlaat Mij nimmermeer!”

XIV.

Zalig zijn de Dooden, die in den Heere sterven.

Moeder Jansen lag daar in de hooge bedstede van het woonvertrek op haar uiterste, en het was nacht.

Zoeven had Daatje Looijen, die dezen nacht weer waken zou, den huisvader gewekt. Hij zat, het fiere hoofd gebogen, met over elkaar geslagen armen aan het hoofdeinde: in droevig zwijgen.

Het uur van scheiden had geslagen; hij wist het; hij voelde het aan zijn hart. Aanstaande jaar zou hun zilveren huwelijksfeest worden gevierd; Stijntje, die bleek en ziek, een doek om de schouders geslagen, in den hoek van den haard zacht zat te weenen, had er al vele malen over gesproken, maar dwars door die blijde plannen zou de zwarte begrafenisstoet heenschrijden.

Hij, de sterke man, had zich de zwakte van zijn vrouw maar niet kunnen begrijpen. Aldoor was de hope levendig geweest in zijn ziel, dat ze herstellen zou, maar verleden week was er een sterke inzinking gekomen, en men moest blind zijn geweest, dien achteruitgang niet te zien.

Toon Jansen had het ook gezien, en het had hem getrof-

fen als een harde mokerslag op de borst. Hij had er zich tegen verzet met al zijn kracht. Het stille strand en de golven der zee hadden het gehoord, hoe hij het had uitgescreeuwd en uitgesnikt: „Ik kan haar niet missen.”

Na die hevige uitbarstingen was hij rustiger geworden, maar het was niet de rust, die door den vrede Gods doorderd wordt. Het was een doffe berusting, vol innerlijke schrijnende pijn. Het was zijn Gethsemané, maar het ootmoedig en gewillig buigen onder des Heeren kastijdende hand ontbrak er aan. Het graf, dat voor zijn vrouw zou gedolven worden, zou een deel van zijn leven en al zijn vreugde verslinden; te midden van zijn kinderen zou het eenzaam worden op zijn pad. . . .

Doch er kwam uitkomst; er kwam troost. Voor deze vrouw, die zooveel jaren als een zwaar bekommerde had gewandeld, werd het licht, zooals de Profeet spreekt, ten tijde des avonds. Terwijl de aardse tabernakel werd gesloopt, bloeide haar geestelijk leven op in Godverheerlijkende kracht.

De vromen zeiden, dat er een wonder van Gods genade aan haar ziel was geschied, en de predikant verklaarde, dat hij in zijn herderlijken arbeid nog nooit iets dergelijks had beleefd. En hij was toch een man, die van vele ervaringen kon spreken. Hij zeide tot een broeder ouderling, dat hij aan de krankensponde van vrouw Jansen niet gaf, maar ontving, en dat hij er telkens werd versterkt in het allerheiligst geloof.

Floor, de man der reddingboot, had haar ook gesproken, en toen hij huiswaarts keerde, had zijn ziel voor een eigenaardig raadsel gestaan. Maartens, een eikenboom der gerechtigheid, had op zijn sterfbed niets uitgelaten, en met de nachtschuit was hij vertrokken naar het land der ruste, terwijl deze vrouw Jansen, die altoos in de donkerte had ge-

zeten, nu met volle zeilen de goede haven binnenstevende.

En waar de lijderes, te midden van hare benauwdheden, zoovele bemoedigende en troostende woorden had voor de bezoekers — zou haar mond dan met stomheid zijn geslagen tegenover haar man, dien zij zoo innig lief had?

Haar geestelijk oog zag helder en klaar, omdat het zoo heerlijk licht was in haar levensavond, en zij peilde het diepe, stille lijden van haar man. En omdat haar hart zulk een schat van geestelijken troost bezat, deelde zij daarvan uit, om de smart van haar man te lenigen door den balsem Gileads.

Hij was altijd de sterk-geloovige geweest, de man met den fieren, kloeken tred, terwijl zij als een bieze het hoofd had laten hangen. Nu moest de zwakke den sterke schoren, en met haar stervende hand haalde zij hem op uit den diepen put van moedeloosheid. Hij was als verpletterd door het ongeluk, dat hem stond te wachten, maar zij toonde hem aan, dat het hier een reize is door de woestijn, en dat er voor al Gods kinderen een zalig wederzien zal zijn aan het gouden strand der eeuwigheid. Toen boog hij het hoofd en aanbad in het heiligdom. En Toon Jansen sterkte zich in den Heere.

Laat in den avond was de dokter nog geweest. Hij had poeders voorgeschreven, indien vrouw Jansen het weer benauwd mocht krijgen. Het waren vreeselijke benauwdheden; dan schokte het afgemartelde lichaam als in doodsstrijd, en werden de draden, die haar nog bonden aan het aardsche leven, één voor één weggescheurd.

Floor kwam ook nog. Zij lag in een lichte sluimering, en hij sloop op zijn teenen zacht het vertrek in. Toen hij thuis kwam, vroeg zijn vrouw, hoe het ging.

„Nog één klein, zwak ankertje houdt het scheepke," antwoordde hij: „'t zal vannacht wel afloopen."

Ontwakend uit haar sluimering, vroeg ze naar de kinderen.

De jongsten lagen te bed; Daatje haalde ze, en Moeder kuste hen vaarwel. Zij begrepen het niet, en zagen hun moeder zeer verwonderd aan. Zij hadden den dood nog nooit in dit huis ontmoet, en half slaapdrongen gingen ze weer naar bed.

Maar Stijntje, die daar zacht zat te schreien, begreep het wel, en Pieter begreep het ook, toen Moeder hen riep. En toen Moeder den vroolijken Piet vermaande, het altijd dicht bij den Heere te zoeken, ging de jongen naar 't achterhuis, om in een vloed van tranen zijn overkropt gemoed en zijn groote droefheid uit te snikken.

„Toon!" zei ze zacht: „we moeten scheiden — tot weerziens!"

Hij had tegen dit oogenblik opgezien als tegen een hoo-gen, steilen berg, maar nu het oogenblik was gekomen, sterkten hem de vertroosting des Heiligen Geestes.

„Het is maar een kort poosje, dat ik je vooruit ga, liefste man."

„Ja," zeide hij: „maar een kort poosje."

„En al ga ik heen, de Heere blijft!"

„Ja, Amen!" antwoordde hij met plechtige stem.

De gordijnen waren weggeschoven, en zij keek naar de klok.

„Is het half elf, Daatje?"

„Kwart vóór elf, vrouw Jansen."

„Kom eens dicht bij mij, Daatje — heel dicht! Ik dank je uit den grond mijns harten voor al je vriendschap en hulp. Zeg — zul je mijn man en de kinderen niet vergeten, als ik weg ben?"

Zij sprak zoo zacht, dat slechts het meisje die woorden kon verstaan.

„Ik zal ze niet vergeten,” antwoordde Daatje met een ontroerd gemoed.

Moeder Jansen lag daar rustig en stil onder het hagelwitte laken.

„Geen benauwdheid?”

„In 't geheel niet, maar mijn gehemelte is droog.”

Het meisje nam een glas water, en moeder Jansen dronk een teug.

Nu lag ze te luisteren. Er werden buiten voetstappen gehoord, maar zij gingen voorbij. En telkens staarde ze naar de deur.

„Daatje — hoe laat was je in de stad?”

„Om vier uur.”

„En Sander niet gezien?”

„Hij was uit.”

„Ik had nog zoo gaarne afscheid van hem genomen.”

Het klonk als een droeve klacht.

„Maar hij kan nog komen,” fluisterde ze, weer hopen.

„O Daatje, 't is ons kind! Ik had zoo gehoopt — je weet wel, Daatje, wat ik bedoel. . . . Hij heeft een hart van goud.”

Haar adem werd al zachter. Het meisje dacht, dat ze sliiep, maar hare oogen waren open, en op de deur gericht.

Piet zat aan de tafel, een boek voor zich. Maar hij las niet.

Stijntje begaf zich naar de bedstede.

„Vader!” zei ze: „kijk eens even!”

Toon Jansen bukte zich over zijn vrouw.

„Moeder slaapt,” zei hij: „de oogen zijn gesloten.”

Maar hij zag meer. Het gelaat veranderde; de spieren trokken weg. Dat was de dood. . . .

Vrouw Jansen sloeg de oogen weer op.

„Hoe laat is 't?”

„Half twaalf.”

Wonderlijk — de schaduwen des doods weken.

„Man — wij hebben veel voor Sander gebeden, en de Heere zal ons gebed verhooren!”

Zij sprak veel meer — al maar over Sander, den verloren zoon, terwijl haar oogen op de deur gevestigd bleven. Want door die deur moest Sander binnenkomen.

Wéér gingen de schaduwen des doods over haar gelaat, maar het was, alsof het reikhalzend verlangen der moederliefde de schaduwen verjoeg.

Daar ging de deur open met kracht, en een jonge man vloog naar de bedstede.

„Dag, mijn jongen!” zei ze: „ik wist wel, dat ge komen zoudt!”

Sander bukte zich over zijn moeder.

„Mijn allerliefst Moederke!” snikte hij.

Nu was het goed; nu was alles goed.

Zij hief den stervenden arm omhoog, om Sander te omarmen, maar de dood klopte reeds in den arm. Toen nam Daatje in een diepe bewogenheid des harten den arm, en legde hem om Sander's schouder. En in die teedere en innige omarming zonk het leven van moeder Jansen zacht weg in de afgronden des doods. . . .

Er lag een stille wijding op haar gelaat; de aanwezigen voelden de aangrijpende kracht er van. En er heerschte in het eenvoudige vertrek een plechtig zwijgen als in een heiligdom.

De moeder had den kringloop van haar leven voltooid. Zij had behoord tot de stillen in den lande; van den morgen tot den avond had zij gesloofd voor het gezin, en nooit had zij gemurmureerd. Onder duistere luchten was deze pelgrim voortgetrokken, en in den avond was het licht geworden.

„Mijn liefste Moeder!" riep Sander klagend uit: „zie mij nog eenmaal aan!"

Doch het was onmogelijk. Zij was al ver weg, heel ver. Geen mensch, zelfs Sander niet, was in staat, haar nog te beroepen. En wandelend door den duisteren tunnel des doods, zag haar oog reeds het stralende licht van den overkant.

In dit ontzaglijk oogenblik rees Toon Jansen langzaam op. „Moeder is thuis!" zeide hij: „zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven!"

Hij sloot hare oogen, en legde hare vermagerde handen in elkander. Toen nam hij een kaars en stak ze aan. En het schijnsel viel op het gelaat der doode.

Zij scheen te slapen; zoo rustig lag zij daar. En iets als een zachte, vredige glimlach speelde om haar lippen.

„Rust zacht, Drika!" zei Jansen: „totdat de dag komt, en de schaduwen vlieden!"

En hij schoof de gordijnen dicht.

XV.

Het Uchtendkrieken.

Sander zat in het kleine kamertje, belendend aan het woonvertrek: bij de doods-kist, waarin Moeder lag. Het dek-sel der kist stond ter zijde, en Moeder lag daar in het doods-gewaad rustig en vredig op haar slaapstede.

Sander zat aan het voeteinde, den blik op het dierbare gelaat gericht.

De dood had tot hem gesproken in het bosch, dat onder den adem des doods verdorde, maar die stem was ondergegaan in de daverende fanfaren der Revolutie, en nu was de dood hem opnieuw genaderd, en de bliksemstraal was vlak naast hem ingeslagen.

Zijn moeder dood. . . . Haar liefhebbend hart was over de bergen der scheiding hem steeds genaderd, en hij was te laat gekomen, om met haar te spreken. Haar stervenssnik had hij opgevangen en weinig meer, omdat de Revolutie hem dierbaarder was geweest dan zijn moeder. Er ging een droeve sprake uit van deze doodskist, van dit starre lijk, en een bitter zelfverwijt pijnigde zijn ziel.

Het verzuim was onherstelbaar; Moeder was niet meer te bereiken. En hij had haar met zijn revolutionaire begrippen en strevingen op het trouwe hart getrapt.

Daar hing een wandtekst boven Moeder's kist; Stijntje had er hem voor eenige maanden neergehangen. „Mijn juk is zacht, en Mijn last is licht,” zoo stond daar te lezen in zilveren letters op zwarten grond.

Toen Stijntje er mee bezig was den tekst op te hangen, had Sander gevraagd, wie deze woorden had gesproken.

„Hoe kunt ge dat vragen?” had het meisje verbaasd gevraagd: „ge weet toch ook wel, dat de Heiland die woorden heeft gesproken?”

„De Heiland van de vromen!” had hij geantwoord: „maar ik zeg je, dat het juk der Revolutie zachter en haar last lichter is.”

Moeder had die woorden gehoord. Iets als een heilige toorn, gemengd met innerlijke ontferming, had uit haar zachtmoedige oogen geschitterd, en zij had gezegd: „Kind! kind! Aan die godslasterlijke woorden zul je nog met droefenis denken, als ik in de kist lig! Het zal je hard vallen, de verzenen tegen de prikkels te slaan!”

Nu lag ze daar in de kist, en hij dacht aan die woorden, en ze gingen als snerpemde zweepslagen over zijn vermoeide en belaste ziel.

Er werd geklopt aan de deur, en de telegrambesteller trad binnen.

„Er is een telegram voor Sander Jansen — ben ik hier terecht?”

Piet, die zich in het woonvertrek bevond, nam het telegram aan en bracht het aan Sander.

„Hier is een telegram voor je.”

Sander opende den omslag. Het telegram behelsde een verzoek van het Comité van actie, om aanstonds over te komen.

Sander stak het telegram in den zak, en dacht voor den eersten keer rustig na over de beginselen, die den revolutievloed voortstuwden. Die beginselen zeiden, dat de mensch van nature goed was, en dat slechts de treurige, maatschappelijke verhoudingen, waarin zoovele menschen moesten verkommeren, hen slecht maakten.

Maar hoe kwam het dan, dat er onder de gegoeden, die in de gunstigste levensomstandigheden verkeerden, zooveel diep bederf werd gevonden? En predikte de klassenstrijd niet den haat tegen den naaste? Waar was dan de naastenliefde? En moest die bittere klassenstrijd niet tot de grofste zelfzucht leiden?

Die vragen bestormden Sander's jonge ziel.

Zijn oogen stonden star. Het was hem, alsof een blinddoek scheurde. Hij was door een zoeten waan in slaap gewiegd, maar nu ontwaakte hij bij de puinhoopen van zijn idealen; het was een verschrikkelijk ontwaken.

Durfde hij thans zijn woorden handhaven van het zachte juk en den lichten last? Was niet de hoogmoed de wortel der Revolutie? Was het niet een verwaand opsteigeren van het trotsche menschenhart, om te kunnen zeggen: „Is dit niet het groote Babel, dat ik heb gebouwd?”

Dit waren de gedachten, die zijn ziel bestormden, terwijl hij daar zat bij de doods-kist van zijn moeder. Die gedachten hadden nog geen scherpe lijnen aangenomen, maar het was

de schemering van den morgen — den morgen van een nieuwen dag. . . .

In den namiddag kwam een dringend telegram. Hem werd gelast, in forsche taal, aanstonds over te komen. Hij stak het telegram in zijn zak en seinde terug: „Ik zal eerst mijn moeder begraven.”

XVI.

Oranje-Maandag.

Floor Huibertse stond daar, kloek en krachtig, zooals hij in de reddingboot placht te staan: in het oogenblik der glorie, als hij met de geredde schipbreukelingen aan land kwam.

Zoo stond hij daar: aan het Bezuidenhout, met den glans op het gezonde, kleurige gelaat, een fleurigen oranjestrik op de borst, terwijl zijn oogen schitterden van geestdrift en vreugde.

Zijn vrouw stond naast hem.

„Dezen keer ga jij mee, Jaantje,” had hij gezegd.

„Floor — 't is Maandag! En de wasch dan?” had zij geantwoord.

„Al zou de onderste steen boven komen, dezen keer ga je mee. De Koningin wil haar volk ontmoeten, en zij zal 't niet aardig vinden, jou te missen.”

Zoo had Floor gesproken, met een vroolijken glimlach om den stevigen mond, en Jaantje ging eigenlijk dolgraag mee — dat mocht gezegd zijn.

De oranjevreugde doorruischte reeds de stad. De treinen waren stampvol; en Floor zag telkens bekenden, die voorbij kwamen, en reeds naar het Malieveld gingen.

Een paar Friesche jongens, in de militaire uniform, na-

derden gearmd. Het waren boerenjongens, en ze kwamen versch uit de klei, zooals ze lachend zeiden.

„Dag, Huibertse!” riepen ze: „kerel, hoe maak je 't?”

Ze kenden Floor Huibertse uit den tijd der mobilisatie, toen ze in Holland hadden gelegen. Ze waren afgezwaaid bij de demobilisatie, en thans waren ze als vrijwilligers naar Den Haag getrokken.

„Waar kom jullie vandaan?” vroeg Huibertse, en zij antwoordden, dat ze te Leeuwarden op den trein waren gegaan.

Zij hadden heel wat te vertellen, en het loonde de moeite, er naar te luisteren.

Beiden hadden zich des Woensdagsavonds in de Noorderkerk te Leeuwarden bevonden. Nu ja, er waren wel eenige geruchten van een dreigende revolutie, maar aan het ergste dacht men toch niet. Zoo waren zij dan in de Noorderkerk; het was dankuur voor het gewas. En Dr. W. A. van Es leidde de vergadering.

De dienst liep kalm ten einde. Dr. Van Es sprak den zegenwensch uit; het orgel speelde na, en het volk stroomde de kerk uit.

Doch daar in het ruime portaal van den uitgang stond de vierkante gestalte van Ds. J. D. van der Munnik.

Wat moest dat beteekenen? Wat zat daar achter? En de verwondering steeg tot een uiterste verbazing, toen de leeraar telkens een man, die passeerde, aanriep.

„Wat is 't, Dominee?”

„Dat zal ik u straks vertellen; blijf als 't u blijft hier!”

Zoo bleven ongeveer een veertigtal mannen bij den predikant, terwijl de anderen in groote spanning huiswaarts keerden.

Wat was er dan toch eigenlijk aan de hand? Men tastte in het duister. Maar de Dominee zou licht brengen in die duisternis.

Het kerkgebouw was nu ledig, en hij verzocht de aanwezigen, hem te volgen in de kerk. Hij betrad het podium, en in ademlooze spanning luisterden deze mannen, toen hij hun mededeelde, dat de troon van Oranje en het vaderland in dreigend gevaar verkeerden. Hij riep hen in deze plechtige ure met vlammende welsprekendheid op tot de verdediging van Koningin en Vaderland.

De spreker stelde hen voor oogen, wat die verdediging in had; het zou een harde strijd kunnen worden; zij stelden hun leven in de waagschaal.

Hij had aan de rechte plaats geklopt, waar het hart zat van het volk. Er was geen aarzeling; geen weifeling; zij hadden hun leven veil voor het lieve vaderland.

Doch er waren huisvaders onder.

Een oudgediende rees op. Hij had een vrouw en tal van kleine kinderen.

Er lag een groote vraag op zijn lippen.

„Hoe zal het met mijn gezin gaan, als ik val?" vroeg hij.

Toen antwoordde de leeraar: „Op dat punt geen bekommering! Allen, die hun leven wagen in de verdediging der heiligste goederen van het Nederlandsche volk, kunnen er van verzekerd zijn, dat het Vaderland voor hun gezinnen zal zorgen."

Toen waren allen gerustgesteld.

Zoo vertelden die beide Friezen het. De een vulde aan, wat den andere ontschoten was, en de oogen van deze jonge mannen, die vroeger met zulk een onverstoorbare kalmte daarheen wandelden, schitterden thans van een machtig, strijdbaar vuur.

Floor en Jaantje luisterden met innig welbehagen. Het deed hun harte goed; het was de volksziel, die vlam had gevat voor gezag, vrijheid en orde!

Die grijze, pootige leeraar scheen wel eensklaps in een

vechtgeneraal der Afrikaansche Boeren veranderd te zijn. Hij deelde zijn bevelen uit, en nooit had een veldheer over gewilliger krijgsvolk beschikt. Hij had, krachtig gesteund door de militaire autoriteiten, reeds in den namiddag, toen hem een lang alarmtelegram uit Zwolle bereikte, circulaires de Provincie ingestuurd, en onze beide jonge Friezen gingen niet eens naar bed. Zij namen hun fietsen, en jachtten dien nacht de Provincie in, om de vaderlandgetrouwe Burgemeesters te waarschuwen. Er ontstond een edele wedijver onder die veertig mannen, om de verste dorpen der Provincie te bereiken, en Donderdagmiddag te twaalf uur kwamen reeds de eerste vrijwilligers met den trein te Leeuwarden aan. Het was de alarmkreet: „Het Vaderland in gevaar!” die als een elektrische vonk door de steden en de dorpen van Friesland ging, en zij stroomden toe: bij tientallen; bij honderdtallen, onze wakkere verdedigers!

Aan de militaire uitrusting haperde het bij verscheidenen. Sommigen hadden in der haast, om den tijd niet met zoeken te verliezen, een pet opgezet; enkelen waren op klompen.

Wat hinderde het? Het hart klopte hun op de rechte plaats. Het drievoudig snoer: „God, Nederland en Oranje!” klemde op hun trouwe borsten, en als het moest, als het niet anders kon, dan zouden ze niet met los kruit schieten — daar konden de revolutionairen op rekenen!

Zoo waren deze jonge mannen dan te 's-Gravenhage aangekomen, waar de energieke Duymaer van Twist¹⁾ en andere vaderlandlievende mannen de vrijwilligers met blakende geestdrift ontvingen.

¹⁾ We zouden vele namen kunnen noemen, die zich in deze crisis oërvol hebben onderscheiden, doch er aan beginnend, zouden we vreezen, sommigen over te slaan. We willen ons dus slechts bepalen tot nog één naam: het lid der Provinciale Staten van Friesland S. Dijkstra, die met rusteloozen ijver voor de goede zaak te Leeuwarden in het harnas is geweest.

Voor alle deze Friezen en voor alle vrijwilligers, die vastberaden zich schaarden rondom den bedreigden troon eener geliefde Vorstin, zou deze dag met onuitwischbare gouden letteren worden ingeweven in hun leven, en als zij op dezen avond hun liederen zouden aanheffen voor het huis van Dr. A. Kuyper, zou het voor dezen in den dienst van God en van het Vaderland vergrijsden staatsman een glanzende zonnestraal zijn, terwijl zijn avond viel ¹⁾).

* * *

De beide Friezen gingen verder, en Floor en Jaantje stonden daar met stralend gelaat.

„Zoo, Jan,” zei Floor: „ben jij daar ook? Zeg, Aaldert, werd het je te eng in je schoenwinkel? Lieve menschen, daar komen Dirkoom en Doortjemeu zoo waar op hun oude voeten ook nog aangesloft! Hé, Dirkoom — ben je te grootsch om ons in Den Haag g'endag te zeggen?”

„Zoo Floor — ben jij daar?”

„Wis en zeker. En dorst jij je vrouw mee te nemen?”

„Waarom niet? Jij doet het toch ook. En ik ben je voorbeeld maar gevolgd.”

Er ging een blijde glimlach over zijn verrimpeld gelaat, waardoor het geheel werd verheerlijkt, zooals een ruig landschap in den avond wordt verheerlijkt door het licht der scheidende zon.

„Ik kòn niet thuis blijven, Floor. Geen denken aan! Mijn

¹⁾ Toen die Friezen, nog in diezelfde week, te Leeuwarden terugkeerden, werden zij als overwinnaars begroet. In de Noorderkerk, waar Ds. J. D. van der Munnik op den onvergetelijken Woensdagavond in der haast een keurcorps had bijeenvergaderd, sprak hij en nog verscheiden anderen de trouwe vaderlanders toe.

Het was een heerlijke avond. God werd gedankt, en vaderlandlievende liederen klonken op. De Friesche soldaten zouden ook spreken. Zij zouden vertellen van hetgeen zij hadden ervaren in de Residentie-stad. Maar zij konden het niet; zij verklaarden, dat er de taal te arm voor was, om den rijkdom weer te geven van den glorieusen Oranje-Maandag.

grootvader was er bij tegenwoordig, toen Willem I van Oranje na een negentienjarige ballingschap te Scheveningen landde; hij heeft het me dikwijls verteld, en toen de Koning aan land stapte, was er geen oog droog gebleven, zei mijn grootvader. En wij gaan naar het Malieveld, om onze Koningin, de achterkleindochter van Willem I, te zien — kom, Doortje! opdat we niet te laat komen!"

En het oude paar haastte zich, om er bijtijds te zijn.

Floor was lang en groot, en oogde hen na. Het was een verdwijnend geslacht, dat door dit grijze paar werd vertegenwoordigd; het was het verleden.

Toen wendde hij het hoofd naar de andere zijde; daar naderde de toekomst. Het was een compagnie van den Vrijwilligen Landstorm, op volle sterkte, met de muziek voorop. De straat dreunde van hun pas; de Driekleur wapperde boven hun hoofden, en de strijdbare Leeuw in het blazoën hief de klauwen dreigend op tegen de belagers van orde en gezag.

Roel liep in het eerste gelid, op de flank: met een fier gebaar en kloeken tred.

„Dag Floor!" riep hij: „dag Jaantje!"

En hij maakte een zegevierenden zwaai met zijn arm.

Floor wilde antwoorden, maar zijn stem ging verloren in den uitbarstenden jubel, die door de straten daverde.

„Het wordt onze tijd!" zei Floor.

„'t Is nog geen twaalf uur, en we hebben hier zoo'n mooi plekje."

„Niet tegenspreken, vrouwtje!"

En Floor kneep Jaantje in de wangen, alsof ze pas getrouwd waren.

„Malle jongen!" zei zijn vrouw.

Ze had gelijk. Wat mankeerde Floor toch vandaag? Ze waren al vijftien jaren getrouwd.

Wat schortte hem toch? Onnoozele vraag! Het was de geestdrift, de liefde tot Oranje, die als vurige wijn in zijn aderen gloeide. En allen waren door die geestdrift ontvonkt; het was een openbaring der Nederlandsche volksziel, lang getrapt en gesard door misdadige volksmisleiders, maar nu opspringend in haar kracht: geweldig en overwel digend!

Toen Floor en Jaantje het Malieveld bereikten, kwamen ze midden in den bruisenden stroom van de duizenden, die de Koningin wilden huldigen. Een deel van het Malieveld was door touwen afgezet en door vlaggen met de nationale kleuren omzoomd. Daarlangs stelden zich de vereenigingen op met hare banieren. Telkens kwamen er nieuwe vereenigingen bij: uit de richting van het Korte Voorhout en de Prinsessegracht: zingend en juichend, en door de reeds opgestelde vereenigingen met daverend gejubel begroet — de adem der eensgezindheid ging als een frissche zeebries over het wijde veld.

Het was als een wonder. Vreemdelingen, die deze betooging bijwoonden, zagen ze aan met sprakelooze verbazing. Zij begrepen dit volk niet. Het was gemeenlijk zoo nuchter, zoo koel. Het scheen beneden of tenminste buiten de grenzen van het fatsoen te geraten, indien het geestdrift toonde. En thans laaide het Malieveld van geestdrift; wat er sluimerde in het hart van dit merkwaardige volk, brak thans met elementaire kracht door alle sluizen heen, om het aan de Koningin duidelijk te maken, hoe haar troon wortelde in de harten van haar getrouwe volk. . . .

De stroom wilde maar niet eindigen. Het Malieveld trok de bevolking als met magnetische kracht tot zich, en zij kwamen aan: niet in drommen, maar in legers, mannen en vrouwen, in een onberispelijke orde, met volle muziek: het was de zegevierende, onweerstaanbare Oranjevloed, onder

de onverbleekte kleuren onzer geliefde vlag. Het was een golvende zee van hoofden, en overal oranje — overal!

„Wat 'n soldaten!“ zei Jaantje: „het halve Malieveld is er mee bezet!“

Het was een zee van grijze uniformen en képi's; er was een compagnie bij, die man voor man een kleine Driekleur op de pet had gespeld.

„Onze huzaren, vrouw — kijk goed! Barend zal er ook wel bij zijn!“

De huzaren kwamen met een groote oranje-transparant, waarop kort en krachtig stond geschreven: „Weg met de Revolutie!“

Daar naderden de Friezen, de Groningers, de Limburgers; zij zongen hun liederen. Het Zuiden en het Noorden reikten elkander de hand; het Nederlandsche volk van den Dollard tot de Schelde, de bloem der natie was hier vertegenwoordigd, en bij elken nieuwen stroom van bezoekers barstte er een oorverdoovend gejubel los.

Een half uur geleden had Jaantje reeds gezegd: „Het Malieveld is vol — er kan geen mensch meer bij!“ maar Floor had glimlachend geantwoord: „Er gaan vele makke schapen in een hok!“

Een nieuwe vloed van betoogers naderde, en het was schier onbegrijpelijk, maar het gastvrije Malieveld nam ze toch op.

Toen kwam het groote oogenblik.

„Geeft acht!“ bliezen de hoornblazers; het ging als een electrische schok door de vele duizenden. Uit de verte klonk het: „Oranje boven!“ als een donderslag.

„Nu kan ik niet om je denken, vrouw,“ zei Floor: „houd me maar stevig vast aan den arm! Zie je die drie rijtuigen? Dat voorste is het; in die andere rijtuigen zitten de hooge oomes! Kom voort, kom voort!“

In een orkaan van geestdrift stormde het volk naar dat voorste rijtuig, waar de Koningin zat en Prinses Juliana met Prins Hendrik, terwijl het volkslied over het wijde veld bruiste.

Floor zag, hoe Roel de paarden bij den teugel greep; ze werden afgespannen, en deze soldaten, van wie Troelstra had verklaard, dat zij voor de Revolutie waren, trokken het rijtuig hunner geliefde Vorstin. Dat was de zoete wraak voor den hoon, hun aangedaan. Neen, zij lieten hun geliefde Koningin niet vertrappen.

Het volk riep om de Prinses. De Koningin hief haar in haar armen op. Het werd Floor Huibertse, den stoeren, sterken held der zee, te machtig. Hij weende; velen weenden. Ook de Koningin weende — het was het schoonste en heerlijkste en aangrijpendste oogenblik van haar leven.

De eeuwen ontmoetten elkander op dit Malieveld. De geest van Willem den Zwijger sprak; zijn bloed, voor dit volk vergoten, sprak. „Erbarm U over mij en over dit arme volk!” dat was zijn stervenssnik geweest. Dit volk was hier, op dit Malieveld, en God had het gebed verhoord tot op dezen stond!

XVII.

Gelijk een Hert schreeuwt.

De Revolutie was — afgezwaaid. De troon der Koningin stond steviger dan ooit, en de troon van den revolutionairen dictator was door den vloed der nationale geestdrift verzwolgen. Troelstra had zich weer een keer vergist; hij had zich ziek gemeld, en was onder de dekens gekropen.

Het behoorde al weer tot de geschiedenis.

In het huisgezin van Toon Jansen was het stiller gewor-

den. De bezigheid, die de oppassing van eene ernstige zieke medebrengr, had opgehouden. Op een zonnigen Novemberdag was vrouw Jansen naar hare laatste rustplaats gebracht; droevig had de dorpsklok gebeierd, en allen waren bewogen geweest door het zware verlies, dat den huisvader en de kinderen had getroffen.

Sander was weer naar de fabriek gegaan, doch bij den eersten oogopslag merkte hij wel, dat er veel was veranderd. De kameraadschappelijke verhouding tot de leden der moderne vakbeweging was verbroken; hij had zijn lidmaatschap opgezegd, en toen hij voor den eersten keer weer de werkplaats betrad, hoorde hij een hoonend gelach en smalende uitdrukkingen achter zich.

„G'endag, Heters!“ had hij gezegd.

„Zoo, Judas — durf je nog hier te komen?“ had de Communist geantwoord, en zijn oogen hadden gefonkeld van woede.

Sander was door een net van vijandschap omsingeld, en toen er sprake van was, een staking op touw te zetten, en Sander vastberaden had verklaard, er niet aan mee te zullen doen, omdat er naar zijn meening geen redelijke grond voor bestond, was de vijandschap nog bitterder geworden.

Telkens stiet hij op geheime tegenwerking bij zijn arbeid. Zijn werktuigen waren dikwijls zoek, en Roel Looijen, in wien hij een krachtigen steun vond, waarschuwde hem een keer in 't geheim, terdege op zijn hoede te zijn, want er dreigde gevaar.

„Houd Heters in 't oog!“ zei hij: „de man is door de mislukking der Revolutie overspannen geraakt. Hij broeit op iets, en stoekt de anderen tegen je op.“

Het waren smartelijke dagen, vergiftigd door de vijandschap van vele kameraden, en het zou voor Sander in gewone omstandigheden onverdragelijk zijn geweest, als een

verrader behandeld te worden. Maar het innerlijke hartzeer en de dood zijner moeder verdrongen al het andere.

Hij leed; zijn gelaat had de frissche kleur verloren, en was vermagerd. Zijn gastvrouw zei tot hem, dat het niet goed ging, en dat hij te weinig at, maar zijn harteleed begreep zij niet.

Eens ging hij naar het bosch.

Het ruischende loover was verdwenen; de boomen strekten hun naakte, besneeuwde takken droevig omhoog. Het waren geraamten geworden; het sappige bloed, dat hen anders deed schitteren van kracht, had zich teruggetrokken. Zij waren koud en verkleumd, en ze rilden in den killen wind.

Zoo verkleumd was Sander's ziel eveneens. Ze had een afkeer gekregen van het brood, dat het ongeloof hem bood; het was het brood der drogrede, en kon geen hongerige ziel verzadigen. Hij had naar een ideaal gegrepen, en 't was een hersenschim geweest. Hij had zich vermeid in een zoe-ten droom, en zie! er was een verschrikkelijk ontwaken gekomen. En nu was hij armer dan ooit, en zijn spijs was een folterend zelfverwilt.

Sander's last was zwaar, want hij torste dien last alleen. Hij had in Moeder's graf gestaard; diep en duister was het geweest voor zijn brandende oogen, die door geen tranen werden gelaafd.

Zijn vader had naast hem gestaan. Ook diens hart was bitterlijk bedroefd geweest, toen hij in dat graf had gestaard, maar op den bodem van dat graf had hij als door een spiegel de parelen poorten gezien van het nieuwe Jeruzalem, en de duisternis van dien verschrikkelijken kuil was voor zijn oog doorglansd geweest door den gloed van den opstandingsmorgen.

O wonder van Gods genade! Toon Jansen had den Over-

winnaar des doods gezien bij het sombere graf, en sterk door het geloof, had hij de troostrijke schatten bereikt, die door roest noch bederf kunnen worden aangetast.

Doch daar stond Sander niet. Hij voelde zich eenzaam en verlaten: evenals het woud.

Hij keek er dwars doorheen; het had geen geheimen meer, die anders het hart zoo blijde konden verrassen. Daar, tusschen den vierden tak van gindschen beuk, schuilde een vogelnest, maar het lied van het vogelpaar, dat daar nestelde, werd niet meer gehoord, en de vogelen waren gevlucht.

Sander schreed voort en bereikte het groote kerkhof, en staande bij den ingang, zag hij Dirkoom naderen. De oude man droeg een bundel dor hout op den rug, dat hij in het bosch had gesprokkeld.

„Dag, Sander — wou je naar 't kerkhof?”

Er lag in zijn stem een zacht medelijden. Hij legde het hout neer aan den slootkant, en samen betraden zij den doodenakker.

Er waren vele graven. Prachtige grafmonumenten verzezen er, en de schamele arme lag er ook begraven. De mensch had er scherpe tegenstellingen geschapen, maar de sneeuw had geen onderscheid gemaakt. Zij had haar vlokken neergestrooid over rijken en armen, over grijsaards en kinderen: met milde, troostende hand.

Rechts, niet ver van den ingang, verrees een prachtige obelisk ter eere van een fabrikant, die hier was begraven. Hij was de leer toegedaan geweest, dat de arbeid een koopwaar is, en dat de werkgever aan den werknemer geen twintig gulden weekloon behoeft te geven, als een andere arbeidskracht voor vijftien gulden per week gekocht kan worden. En al zou 't een hongerloon worden, waarbij 't geheele gezin van den arbeider te gronde zou gaan, het zou

den man, die hier lag begraven, niet hebben gedeerd. Er waren immers diaconieën, om den arme bij te staan?

Hij was schatrijk geworden, deze werkgever, en in hoogen ouderdom, met schitterende ridderorden getooid, ten grave gedaald. En de roem van dezen man stond in gulden letteren ingebeiteld op het Schotsche graniet der obelisk.

Achter op het kerkhof, in een vergeten hoek, bij de heg lag een arbeider begraven. Een houten paal had bij het graf gestaan, maar hij was vermolmd en afgebroken. Het deed er niet toe; Dirkoom zou de plek zelfs in den avond nog hebben kunnen vinden.

Die was een der arbeiders geweest, die door den rijken fabrikant waren uitgebuit. Door een ijzeren bout was hij in den dienst verpletterd; op slag dood; in de kracht van zijn leven; en een weduwe met zeven kleine kinderen bleef in de kommervolste omstandigheden achter.

Zij belde aan het paleis van den goudkoning aan, en werd met een fooi afgescheept. Dat was alles. Zulke zaken behoorden immers bij de diaconie. En die bewering lag op de lippen van den rijken fabrikant bestorven, omdat hij een afgodendienaar, een dienaar van Mammon was geweest.

Er lagen op dit kerkhof vele Mammondienars begraven, en zij werden niet alleen onder de praalmonumenten gevonden. Men vond ze in alle rangen en standen. Onder een grijzen grafzerk lag het stoffelijk overschot van een man, die bestuurslid en een vurige propagandist eener sociaal-democratische vereeniging was geweest, totdat hem onverwacht een erfenis van ruim dertig duizend gulden in den schoot was gevallen.

Hij bedankte onmiddellijk voor alle functies in zijn partij, en toen hem door zijn partijgenooten met verbazing werd gevraagd, wat hem daartoe bewoog, was zijn antwoord, dat hij nu „binnen" was.

Er waren andere Mammondienaars, die het niet zoover hadden gebracht; ze waren in hun werkmansbuis gestorven. Het was zelfs een feit, dat er op dezen merkwaardigen doodenakker rijken lagen, die God en nooit den Mammon hadden gediend, en dat er armen begraven lagen, die altoos den Mammon en nooit den Heere hadden gediend.

Dirkoom hief het grijze hoofd op, terwijl zijn blik ging over die vele graven.

„Stille rustplaats van Gods dooden!” fluisterde hij zacht.

Hij had de aardsche vreugde opgegeven, om de hemelsche vreugde te bereiken, en de weg erheen leidde over het kerkhof.

Sander zag hem nadenkend aan; het werd licht in die oude, vermoeide oogen, en een weemoedige naijver om het geluk van dezen grijsaard rees op in Sander's ziel. Want deze man vreesde de laatste ure niet; zij was voor hem het geboorteur van het ware leven; hij hoorde over den doodenakker den wicks slag ruischen van het eeuwige leven.

„Hier ligt mijn zoon begraven, Sander. 't Is reeds vele, vele jaren geleden. Binnen veertien dagen gezond en dood. Doortje heeft er vele tranen om geschreid, maar de jongen is thuis, Sander, thuis, in de goede haven — weet je, wat dat zeggen wil, Sander?”

Doch Sander antwoordde niet.

„Dáár ligt een oude vriendin van mijn vrouw begraven. Met een psalmlied op de lippen naar de eeuwigheid gegaan! En bij gindschen treurwilg een ouderling. „De Heere zal voor mijn vrouw en kinderen zorgen,” zei hij op zijn sterfbed. En zijn laatste woord was: „Kom, Heere Jezus — ja, kom haastelijk!”

Er blonk uit Dirkoom's oogen stille geestdrift, die zijn verrimpeld gelaat geheel verheerlijkte.

„Nu ligt hun lichaam in het graf. Maar er zal een vroo-lijk ontwaken komen voor allen, die in God en Christus gerust, zijn ontslapen.”

De grijsaard sprak van de heerlijkheid van Christus met een blijdschap, die uit de geloofsverzekerdheid voortspruit. En de vermoeide ziel van Sander luisterde.

„Gij zijt rijk, Dirkoom.”

„Dat ben ik. En Doortje ook.”

„En ik ben zoo bitter arm,” klaagde Sander.

„'t Is vrije genade, m'n jongen — ach, dat gij die genade aangreept!”

Genade — Sander dacht na over dat woord. Dáár, aan den verren horizon, achter de dorre velden zijner moede-loosheid en de bergen zijner onmetelijke schuld, zag hij een lichtstreep gloren — was dat de genade?

XVIII.

Loof den Heere, mijne Ziel!

Het hoofd zorgvuldig verbonden, kwam Sander een keer thuis. En 't heele dorp wist spoedig, dat Sander een groot ongeluk was overkomen.

In een afgelegen, stillen hoek der werkplaats was hij voorover gevallen in het laaiende vuur, en razend van de pijn, was hij met hevige brandwonden in 't gezicht aanstonds naar de polikliniek vervoerd, om verbonden te worden. Nu was hij dan thuis gekomen, en de dokter zei, dat het wel iets van langen adem zou zijn, al had Sander gezond heelveesch.

„Hoe is dat toch gekomen?" vroeg Daatje aan haar broeder, toen deze des Zaterdagavond uit de tram stapte.

Roel wist er meer van te vertellen, en hij noemde het een ellendige en miserabele geschiedenis.

't Was geen gewoon ongeluk geweest — alles behalve. Het feit, dat Sander het roode vaandel had verlaten, had Heters blijkbaar niet kunnen verzetten, en het had veertien dagen te voren slechts een haar gescheeld, of Sander's voet was onder een zware ijzeren staaf verpletterd geworden. Hij zag 't aankomen, en sprong net nog bijtijds op zijde.

Doch op zoo'n verraderlijken stoot in den rug, die hem voorover deed storten in het vuur — neen, daarop had hij niet kunnen rekenen. Hij kon trouwens niet eens zeggen, wie hem den stoot had toegebracht; hij was een oogenblik verblind geweest door den gloed, en toen hij zijn gezicht terug had, zag hij niemand dan Diederik, die met een zaag in de hand kwam aanhollen.

Diederik was hevig opgewonden, wat hem slechts zelden overkwam. Maar nu was er een reden voor; hij had gezien, van achter een ijzeren scherm, hoe Heters op z'n teenen was aangeslopen, en toen den kameraad onverhoeds van achter bij de schouders had gegrepen, en voorover geduwd.

Onmenschelijk was het, duivelsch, en Diederik voelde zelfverwijt, dat hij zijn aanwezigheid niet had laten merken. Maar wie kon denken, dat Heters iets zoo afschuwelijks in het schild zou voeren!

„Weet je, wie hem dat geleverd heeft, Sander? Dat heeft Heters gedaan, die schurk!"

„Ik dacht het wel," steunde Sander.

Dienzelfden avond stelde de Directeur een streng onderzoek in. Diederik moest op het bureau komen, en al waar-schuwd hem eenige vreesachtige vrienden, Heter's naam

niet te noemen, hij gedroeg zich als een held, en lette niet op den raad, ingegeven door de vrees.

Toen werd Heters ontboden; hij ontkende in 't begin, maar viel door de mand, en de Directeur ontsloeg hem op staanden voet.

Langzaam genas Sander. Hij zat meestentijds op de plek aan het raam, waar Moeder had gezeten, met den blik op de straat. Hij toonde een opmerkelijke lijdzaamheid, die zonderling afstak bij zijn vroegere driftige buien. En slechts als Heters' naam werd genoemd, fonkelde zijn oog.

Hij wandelde in een wereld vol twijfelingen, deze man, die eens had gezegd, dat hij nooit meer veranderen zou in zijn denkwijze. De storm schudde het gebouw, en er was geen nieuw gebouw, waar hij zou kunnen schuilen.

Doch dit alles was voor het oog der huisgenooten verborgen, en zij zagen slechts zijn uiterlijke lijdzaamheid, die als een zwaar masker zijn zielestrijd bedekte.

Hij begon echter veel in den Bijbel te lezen, en hij zei tot Piet: „Stook mijn boeken op! Ze hebben mijn ziel vergiftigd.”

De Morgenster ging op voor zijn oog. En op een keer, dat hij en zijn vader alleen in het vertrek waren, zeide hij: „Vader, ik heb u iets heerlijks te vertellen. Hebt ge even tijd om te luisteren?”

De vader had op zijn knieën om dit oogenblik gesmeekt. „Spreek, mijn jongen, en je vader luistert!”

„Ik zat in de ketenen, Vader, en kon er niet uit komen. Er moest een schakel zijn, die los kon, maar ik kon dien schakel niet vinden. Toen werd het licht voor mijn oogen en ik vond dien schakel. En hij brak als een verzengde vlasdraad, toen mijn vingers hem aanraakten. Toen was ik vrij. Luister, mijn Vader!”

„Ja, mijn jongen, ik luister met gansch mijn ziel.”

„Er had een zware nevel voor mijn oogen gehangen, en daarom zag ik Hem niet.”

Toon Jansen zat daar, de ellebogen op de knieën en het ruige hoofd met de handen gestut. En hij las de woorden van Sander's lippen.

„Hem niet,” herhaalde Toon Jansen: „want de nevel was te zwaar.”

„Maar Hij was toch dicht bij me.”

„O zeker, Sander. Er is geen twijfel aan. Als je de hand had uitgestrekt, dan zou je Hem hebben aangeraakt.”

„Maar ik zat in den nevel en in de boeien.”

„Ja, dat was het.”

„Mijn zonden drukten mij zwaar.”

Toon Jansen zag zijn zoon met groote spanning aan.

„Waarom, Sander?”

„Omdat zij God hebben onteerd.”

„Dat was het licht, mijn jongen, dat door den nevel heenbrak. Het eeuwige licht.”

„Ik brandde van verlangen, mijn schuld in te lossen, en ik kon het niet.”

„Het zou iets bovenmenselijks zijn geweest, Sander. Neen, geen mensch kan het. Ge zat in den nevel.”

„En in de ketenen, Vader.”

Sander zweeg even. Zijn oogen zwierven door het vertrek rond; toen zag hij zijn vader aan met een blik, zooals zijn vader nog nooit had opgemerkt. En een eerbiedige, plechtige siddering scheen door het vertrek te gaan.

„Toen is 't gekomen, Vader.”

„Wat gekomen?”

„De vrijheid.”

„Wanneer?”

„Gisteravond. Stijntje zat voor 't orgel. Gij zat aan de tafel, met een boek voor u, en Roel, die binnen was geko-

men, zei: „Laten we nu zingen Psalm 103 vers 2. Toen week de nevel, Vader, en de ketenen vielen af, en ik was vrij. . . . vrij. . . .”

De laatste woorden klonken als een wonderschoon lied, dat zacht wegsterft.

De stoere Toon Jansen bedekte het gelaat met de handen en weende. En er heerschte een treffend zwijgen tusschen vader en zoon.

Eens hadden ze bittere woorden tegen elkander gesproken: in ditzelfde vertrek. Een klove, diep als de afgrond, gaapte tusschen hen. Het allerhoogste was in het geding: God en de eeuwigheid.

„Wat is de dood?” had Sander gezegd: „dood is dood. De klok staat stil; zij houdt op met tikken, want het uurwerk is afgelopen. Dat is de dood.”

Nu sprak hij anders, want hij wandelde niet meer in den nevel. Hij had de sterke brug gevonden over de klove heen; zoo was hij zijn vader genaderd, en zij hadden elkander bereikt.

„Sander,” vroeg toen zijn vader: „kunt ge Heters vergeven?”

En Sander antwoordde: „Dat kan ik. Kon ik het niet, dan klemde de keten nog. Maar ik kan het, want ik ben vrij.”

Zou Toon Jansen hem zeggen, dat hij nog door verschrikkelijke poorten heen moest? Dat de Christen een zware worsteling heeft met het inwonend bederf zijn leven lang?

O neen! hij zou het niet zeggen. Als het lente is, spreken we immers niet over de ruwe herfstvlagen, en het was lente voor Sander Jansen: een heerlijke lente met geurenden bloesem!

Als Sander niet las, staarde hij naar buiten: naar de boomen, die knoppen dreven, naar de spelende kinderen. De dagen werden langer; de winter ging voorbij.

Hij zag de bureu. De forsche Floor Huibertse, de held van de zee, tikte wel eens tegen 't raam, als hij 't huis passeerde.

„Zoo, jongen — hoe gaat het? Het verband heeft er nu, dunkt me, al lang genoeg op gezeten. Zeg aan den dokter, dat ik 't er af kom halen, hoor, als hij 't niet gauw doet.”

Dan lachte Sander. Want hij voelde zich gezond, en verlangde naar den arbeid.

Daatje kwam ook herhaalde malen voorbij. Het was niets opvallends, want de kruidenier woonde in die richting. Haar bezoeken aan de woning van Toon Jansen hadden echter geheel opgehouden; bij de begrafenis van vrouw Jansen was zij er voor den laatsten keer geweest, om de belangstellenden te bedienen.

Sander had lang nagedacht over zijn vroegere verhouding met dit meisje. Hij had zich afgevraagd, of zij hem dan geheel vergeten was, en of het nooit meer goed kon worden. De hinderpaal van het geloof was toch weggenomen.

Ach, er was een ander struikelblok voor in de plaats gekomen. Hij zou genezen, om voor altoos een deerlijk geschonden gelaat te behouden. Het knappe Daatje zou hem niet meer begeeren — het was voorbij. Hij zou het niet eens van haar willen vergen; zijn liefde zou er zich tegen verzetten.

Maar er was toch strijd geweest in zijn binnenste, voordat hij dit punt had bereikt. Op den weg daarheen was hij door een kil en doornig dal gegaan, en zijn naakte voeten waren gewond door de distelen en de doornen, die er groeiden. Doch weer opklimmend, had hij dit punt bereikt, en hij had het een naam gegeven. „Berusting” had hij deze

hoogte genoemd. En staande op dit punt, had hij geloofd, dat Gods weg altoos de beste is.

* * *

In de gang werd een vlugge stap gehoord. Het was de dokter.

„Goeden middag! Zoo Sander — hoe voel jij je nu? Nog pijn?”

„Heelemaal niet, Dokter!”

„Wij zullen er nu het laatste verband afnemen, vrind, en dan zullen we eens zien, hoe je tronie er uit ziet.”

En met voorzichtige hand nam de geneesheer het verband er af, terwijl de vader en de kinderen in spanning stonden toe te kijken.

„Natuurlijk — er blijven litteekenen! Maar dat betert wel!” troostte de dokter, toen hij de betrokken gezichten zag.

Doch de anderen zeiden niets. En Stijntje sloop zachtjes naar het achterhuis, om haar droefheid uit te snikken, want het zonnige, regelmatige gelaat van Sander was voor altoos hopeloos geschonden.

„Geef mij eens een spiegel, Piet!” zei Sander.

Toen gaf de jongen aan Sander den spiegel.

„Ik heb 't al gezien,” zei hij met een zucht, den spiegel teruggevend.

Eenige oogenblikken staarde Sander met een droeven blik naar buiten. Toen verhelderde dat geschonden gelaat, en met de lijdzaamheid van een martelaar zeide hij: „Wat God doet, dat is wel gedaan!”

* * *

Geen trouwer bezoeker was er geweest dan de predikant. Hij had veel met Sander gebeden en ook met hem gedankt, maar er nooit op aangedrongen, dat Sander belijdenis des geloofs zou doen.

Sander sprak uit zichzelf dien wensch uit; nu was het te kostelijker. Deze trouwe leeraar kon van smartelijke teleurstellingen en bittere ontgoochelingen spreken, maar de verandering, die er met dezen jongen man had plaats gehad, was een blijde, verkwikkende zonnestraal door duistere wolken heen.

Zoo brak die onvergetelijke dag in Sander's leven aan. Het was een stille rustdag; het was lente, en er werden witte bloesems gezien. Zacht ruischte de zee.

Sander zat vooraan; hij was de eenige, die belijdenis zou doen op dezen dag.

Toon Jansen, de ouderling, had het oog in onbegrensde liefde op zijn geliefd kind geslagen, en het klonk in zijn binnenste: „Loof den Heere, mijne ziel, en vergeet geene van Zijne weldaden!”

De toehoorders zouden de preek niet licht vergeten. Deze jonge man, die zoo geestdriftig de Roode Vaan was gevolgd, zwoer nu trouw aan de Kruisbanier.

„Alexander Jansen,” zoo sprak de leeraar met diepe ontroering: „gij zijt mijn roem en mijn vreugde, en dit Woord geef ik u mede op uw tocht naar het hemelsche Zion: „Zijt getrouw tot den dood, en Ik zal u geven de kroon des levens!” Misschien zult ge nog vele poorten der verschrikking door moeten, maar wees verzekerd, dat de gemeente voor u bidt! En de Heiland bidt voor u! Heb dan goeden moed!”

Toen rees de Gemeente op, en zij zong den belijder toe:

„De Heer' zal u steeds gadeslaan,
Opdat Hij in gevaar
Uw ziel voor ramp bewaar!”

En daar in de tiende bank van links, in den hoek, stond

een meisje, dat mee wilde zingen, maar zij kon niet. Tranen verstikten haar stem. Het was Daatje Looijen.

De kerk ging uit, Ouderling Jansen en Sander, zijn zoon, wandelden samen naar huis. Sander voelde een krachtigen slag op zijn schouder. Het was Floor Huibertse.

„Zeg jongen," riep Floor met dreunenden stem: „dat kunnen ze niet zingen in het roode kamp: „De Heer' zal u steeds gadeslaan!"

„Daarvoor zijn ze te arm," antwoordde Sander. En het klonk als een stille triumpfkreet: „God staat aan onze zijde, en wij zijn meer dan overwinnaars!"

XIX.

De Wraak van den Christen.

Sander ging weer naar de stad, naar de fabriek, en de brug passeerend, stond daar Heters, druk redeneerend met eenige werkeloozen.

„Daar komt Sander Jansen aan," zei er een: „wat is dat gelaat vreeselijk geschonden!"

En er lag een snijdend verwijt in die woorden.

Toen verstomde de Communist. Hij had het gelaat van zijn slachtoffer nog niet gezien na die afschuwelijke wraakneming; nu zag hij het, maar als een schuwe hond wendde hij het hoofd af, om over de brugleuning naar het grauwe water te turen. Wroeging en schaamte stonden op zijn aschkleurig gelaat te lezen.

„Dag, menschen!" zei Sander: „dag, Heters!"

De Communist had weer zooveel macht over zich zelve gekregen, om een groet te mompelen.

„Ben je werkeloos?"

„Dat zie je wel," antwoordde Heters met toonlooze stem.

Dit was het zwaarste oogenblik, dat Heters nog ooit had gekend. Hij kromp ineen. Waar dit gelaat zich vertoonde,

zou het deze daad der schande verkondigen, en Heters kon er zich niet eens op beroepen, dat het in de razernij van de drift was geschied. Hij had het gedaan met wreed, koel overleg. Hij had zijn slachtoffer beslopen als een loerende kat, als een roof- en moorddier, en zijn eigen partijgenooten hadden er van gegruwd. Wat had hij laag, erbarmelijk laag gehandeld! Neen, er was geen versooning voor; Sander behoefde hem niet te beschuldigen; dat gelaat was zijn vreeselijke aanklager. Hij had zich willen wreken, maar de wraak was op hem teruggespat, en had hem het brandmerk van een laaghartigen misdadiger op het voorhoofd gebrand.

* * *

Toen Sander de fabriek bereikte, merkte hij aanstonds, dat de stemming onder het werkvolk was omgeslagen. Arbeiders, die hem vroeger met een gramstorig gezicht aankeken, gaven hem de hand, en wenschten hem geluk met zijn genezing, het betreurend, dat zijn gezicht zoo deerlijk geteisterd was. Men had er mee te doen, en sprak er schande van, dat Heters zoo'n lage daad had durven bestaan. Slechts een enkele kwam met de bewering, dat Sander eigenlijk met verraderlijk werk begonnen was, en nu zijn verdiende loon had ontvangen. Maar tegen die enkele stem ging een storm van verontwaardiging op, en velen hadden zich verwonderd, dat Sander de zaak niet bij den strafrechter had aanhangig gemaakt. Er was geen twijfel aan, of Heters zou er gloeiend bij zijn geweest.

Sander werd op het privaatkantoor van den Directeur ontboden, en wat nog nooit was geschied, had thans plaats: de Directeur bood hem zelf een stoel aan.

„Zet je, Jansen, zet je! Een sigaar aansteken?”

En Sander mocht een sigaar nemen uit den sigarenkoker van Mijnheer.

„Heters heeft er je leelijk tusschen gehad. Een vuile schurkenstreek — doortrapt gemeen!”

„'t Ergste is geleden, Meneer.”

„Jawel, maar je bent er je leven goed mee.”

De Directeur deed een haal uit zijn sigaar, en ging lachend voort: „'t Is gelukkig, man, dat je verloofd bent.”

Sander keek zwijgend op zijn vingertoppen; toen zeide hij op rustigen toon: „'t Is af, Meneer.”

„Hoor eens hier,” hernam de Directeur: „ik wil niet onbescheiden zijn, maar ik stel belang in je lot, en overschrijd ik de grenzen, dan zeg je het gerust! Ik wil je namelijk vragen, of je meisje 't heeft afgemaakt, omdat... omdat... nu ja, omdat je gezicht eenige lidteekenen heeft opgelopen?”

Het bloed steeg den jongen man naar de slapen.

„O neen, Meneer — 't was al maanden voor dien tijd af.”

De Directeur wilde niet verder op deze zaak ingaan. Hij besepte, dat ze Sander te pijnlijk was.

Hij trommelde met de vingers op de tafel.

„A propos — jij behoort niet meer bij de rooden?”

„Neen, Meneer.”

„Dat is gelukkig. Wil ik je wat zeggen? Al die vakorganisaties zijn uit den booze. Toen zij opkwamen, was het gedaan met den goeden ouden tijd.”

„Aan dien goeden ouden tijd ontbrak ook wel het een en ander.”

De Directeur trok even de schouders op.

„Volmaakt is 't nooit.”

„Het beginsel, waarop de verhouding tusschen werkgever en werknemer berustte, deugde vroeger niet. De arbeid is geen koopwaar, Meneer.”

De Directeur raakte de voeling kwijt met Sander. Hij was opgevoed in de school van Manchester.

„Ge hebt je nu wel aangesloten bij een christelijke vakorganisatie?”

„Jawel, Meneer.”

„'t Is jammer. Al die organisaties zijn rood; de Christelijke en de Katholieke hebben een christelijk tintje — dat is 't eenige verschil.”

„Het eenige verschil, Meneer? Hoe zou 't in November gelooopen hebben, indien er geen Christelijke en Katholieke vakorganisaties waren geweest?”

Het werd gezegd op kalmen toon maar met allen nadruk, terwijl Sander's oogen den Directeur vastberaden aankijken.

De Directeur had er niet van terug en begon een ander kapittel.

„Ge zult wel hebben gehoord, dat ik dien Heters, dien fielt, op staanden voet heb ontslagen.”

„Ik vernam het.”

„Eén ding verbaast mij eigenlijk.”

„En dat is, Meneer?”

„Dat ge 't niet hebt aangegeven.”

„Ik heb 't overwogen.”

„En toch niet gedaan?”

„Voor een oogenblik vond ik de wraak, het aan te geven, zoet. Doch ik ben er van terug gekomen.”

De Directeur sloeg de asch van zijn sigaar.

„Waarom?”

„De Heere heeft mij zooveel vergeven.”

De Directeur met zijn onstuimig temperament sloeg met de vuist op tafel.

„Een felle rooie ben je geweest — dat is zeker!”

„U weet niet eens, hoe diep ik zonk, Meneer — ik dorst het bestaan van den almachtigen God aan te tasten.”

En Sander's lippen sidderden, toen hij deze vreeselijke aanklacht tegen zich zelve uitsprak.

„Maar Jezus heeft zich over mij ontfermd, en daarom wil ik mijn naaste gaarne vergeven.”

De Directeur rees op en keek door het raam. Het gaf uitzicht op een bloementuin; vlinders fladderden er rond in den milden zonneschijn.

Toen wendde hij zich weer tot Sander.

„Jij zoudt er misschien niets op tegen hebben, dat ik Heters weer in dienst nam?”

„Ik verzoek er om, Meneer.”

„Dat wordt me warempel te machtig!” riep de Directeur, de handen tegen het achterhoofd drukkend. „'t Is een allergevaarlijkst individu. Ik kwam hem gister tegen; zijn oogen stonden zwart van haat.”

„Dat is zijn jammerlijk ongeluk, Meneer.”

„En je wilt hem van dien haat genezen?”

„Ik wil 't beproeven.”

„Waardoor?”

„Door de christelijke liefde.”

„O, beminnelijke dweepzucht!” zei de Directeur. „Ge kent hem niet, man! Heb je hem al gesproken?”

„Vanmorgen.”

„Hij is een verwoede Communist.”

„Hij zit in de ketenen, Meneer.”

„En die ketenen zijn onbreekbaar.”

Sander lichtte het hoofd op. Een zegevierende glans straalde uit die oogen.

„Er behoeft maar één schakel los te gaan, Meneer, en de kracht van de keten is gebroken. — Ik spreek uit eigen ervaring. Mag ik aan Heters de blijde tijding brengen, dat hij weer aan 't werk mag gaan?”

Het was het zegevierende optimisme, dat door het chris-

telijk geloof in zijn ziel was gewekt, en zijn ziel brandde van begeerte, om de geheele wereld te helpen. Hij verfoeide thans den klassenstrijd, omdat zijn geest ademde in hooge sferen. Geen klassenstrijd maar klassenverzoening zou voortaan zijn streven zijn. Vroeger had hij er om gelachen, als Roel voor die klassenverzoening in 't strijdperk was getreden. Thans zag hij daarin een onmisbaren factor, om de kranke maatschappij te genezen.

De Directeur ging peinzend met de hand door het kortgeknipte haar.

„Als ik dien Heters weer aan 't werk zet, dan doe ik het ter wille van jou. Ik zal er met mijn bedrijfsleider over spreken. A propos — voor die zieke dagen krijg je natuurlijk het volle loon uitgekeerd; de doktersrekening is voor mij, en ter bestrijding van extra-uitgaven zal je aanstaanden Zaterdag honderd gulden worden uitgekeerd. Geen dank, Jansen! Dezen namiddag krijg je vrijaf, en ik hoop, dat we nog vele jaren prettig zullen samenwerken!”

„Diederik,” zei Dieuwertje: „kijk eens, wie daar aan komt stappen!”

„Menschen, menschen — dat is Sander. O vrouw, wat is zijn gezicht geschonden!”

„Niets van zeggen, hoor! Zoo Sander, ben je daar weer? Kom binnen! En wel gefeliciteerd, dat ge weer aan 't werk kunt gaan. Hebben je oogen niet geleden?”

„Gelukkig niet.”

„Dat is de hoofdzaak. Het andere komt allemaal terecht. Het begint nog in mijn binnenste te koken, als ik denk aan het serpent, dat jou die kool heeft gestoofd.”

„Hij is ongelukkiger dan ik.”

„'t Zal wel zijn. Maar je had het aan moeten geven. Dat heb ik wel honderdmaal gezegd aan Diederik — is 't niet

waar, man? Zulke booswichten behooren achter slot en grendel."

„Ik kom eens hooren, hoe het met Diederik gaat, ik vernam, dat hij de griep had."

„Best, hoor — morgen gaat hij weer naar 't werk. Kom binnen!"

Wat zag er alles netjes en proper uit! En welk een orde!

„Riek — zet gauw het theewater op! En Sander — nu moet ik je toch eens wat vertellen, mits je mij belooft, dat ge niet aan den haal gaat!"

Er zijn van die vrouwen — en men kan ze in hutten en paleizen aantreffen — die zonneshijn rondom zich verspreiden door hun blijde opgewektheid. Dieuwertje behoorde tot dat gezegende vrouwengilde, en Sander onderging er den invloed van.

„Ik belooft het je — ik zal niet gaan loopen!" zei hij lachend.

„Dan zal ik 't je zeggen — Daatje Looijen komt op bezoek. Ze kan er elk oogenblik zijn; ik had ze eigenlijk al hier verwacht."

Sander zag de huisvrouw aan met een strakken blik. Hij maakte een onwillekeurige beweging om op te staan en te vertrekken, maar hij bedacht zich en bleef zitten. Hij had zijn woord gegeven en wilde het niet breken. Doch op zijn gelaat stond zijn ontsteltenis te lezen.

„Moeder — het water kookt."

„Goed, Riek. Neem dan den mooien theepot, dien ik van je vader op mijn verjaardag kreeg. En doe er een extra schepje thee meer in!"

Dieuwertje zette zich in hare volle glorie voor de tafel, die met een rood gebloemd kleed gedekt was.

„De buitenwacht vertelt, dat Daatje weer verkeerung heeft aangeknoopt," zei Diederik.

„Kletspraat!” antwoordde Dieuwertje: „alles uit den duim gezogen. Ze kan aan elken vinger wel een vrijer krijgen zoo'n knappe deern, maar ze doet het niet. Ze wacht op Sander.”

Het was den jongen man, alsof hij door den grond heen ging, en had een ander 't gezegd, dan zou hij 't allicht voor bitteren spot hebben gehouden. Maar hij kende het oprechte hart dezer vrouw; zij wilde Sander aangenaam zijn, al berustte haar troost op een valschen grond.

Er gleed een schaduw voorbij het raam; het was Daatje, met den kleinen Evert aan de hand.

Als versteend bleef het meisje op den drempel staan; al het bloed was uit haar gelaat geweken. Maar in 't volgende oogenblik had zij haar zelfbeheersching teruggewonnen, en zij reikte den aanwezigen de hand.

Moet het nog worden gezegd, dat zoo'n eerste ontmoeting van vroegere verloofden, zoo waarachtige liefde den draad spon, voor hen iets zeer pijnlijks moet hebben? De gouden draad is gebroken; zij staan bij de puinhoopen van het gebouw, door liefde's handen gebouwd, en een vloed van weemoed, schaamte en bittere ontnuchtering gaat over de ziel. De pas gesloten wonden worden weer opengereten; de aanwezigheid van anderen heeft iets benauwends; hun woorden, hun gebaren worden bespied, en het liefst zouden zij wegvluchten — ver, ver weg, in de stilte der eenzaamheid, met de opengereten wonden. . . .

Sander was de laatste, wien Daatje de hand reikte.

„Dag, Sander!”

„Dag, Daatje!”

Beider handen beefden; toen was 't voorbij. En het moet gezegd zijn, dat Diederik, de baas van het huis, dezen keer de bewondering zijner wakkere gade wekte door den takt, waarmede hij het vaarttuig der huiselijke gezelligheid over

de gevaarlijke zandbanken wist heen te loodsen. Hij zorgde er voor, dat er geen gaping was in de gesprekken, want in die gapingen, als niemand spreekt, liggen de verraderlijke voetangels en klemmen voor een teerbesnaard gemoed.

„Heb je Heters gezien, Sander?” vroeg de huisvrouw.

„En gesproken.”

„Wees voorzichtig met hem — ik waarschuw je.”

„Ik ga straks naar zijn huis.”

Dieuwertje keek er vreemd van op.

„En wat wil je hem dan vertellen?”

„Ik wil hem vragen, wat ik voor hem kan doen. De man is ongelukkig; hij is vermagerd.”

„Dat doet zijn haat; de nijd verteert hem. Waag je niet in het hol van dien leeuw!”

Diederik trok aan zijn pijp met machtige halen.

„Dieuwertje heeft gelijk,” zei hij. „Ik zal dat duivelsche gezicht, toen hij Sander voorover in 't vuur duwde, nooit meer vergeten.”

Sander begon levendiger te worden.

„Hij heeft een vrouw met zes wurmen van kinderen; en ik weet, dat ze gebrek lijden.”

Een buurman trad binnen, en het gesprek nam een andere wending. Men sprak over allerlei onderwerpen: over de kerk en de politiek; over den gelukkigen afloop der misdadige Novemberwoelingen, de buitensporige prijzen der eerste levensbehoefden en den stand der gewassen. En zoo wel Sander als Daatje zeiden er hun meening van.

Maar nu werd het voor Daatje tijd, om te vertrekken.

„Kan 't nog niet een kwartiertje lijden?” vroeg de huisvrouw.

„Nee, werkelijk niet. Ik heb nog heel wat te verrichten in de stad, en Moeder verwacht me niet te laat thuis.”

Even later vertrok Sander.

Vele menschen bleven even staan, als Sander passeerde. Zij wezen elkander naar dat geschonden gezicht. „Hij liever dan ik!” hoorde hij zeggen.

Het was pijnlijk, maar het was zijn kruis. Heters was er voor verantwoordelijk, doch het was geschied onder des Heeren toelating. Daarom kon Sander er in berusten, en als een dapper krijgsknecht van Christus oefende hij zich, om dat kruis blijmoedig te dragen.

Wie stond daar toch aan den overkant voor dien galanteriewinkel vlak bij dien lantaarnpaal?

Hij zag de jonge vrouw op den rug. Net Daatje!

Nu keerde zij zich om — inderdaad! het was zijne vroegere verloofde.

Zij stond er vermoedelijk te wachten op een kennis, die den winkel was ingegaan; een andere verklaring was er moeilijk voor te vinden.

Maar hij had zich toch vergist, en bemerkte tot zijn verwondering, hoe zij de straat overstak en recht op hem aan kwam.

Zij was nog in diepen rouw gekleed; op haar gelaat stond groote zorg te lezen. Maar hare stem klonk vast.

„Ik wou je verzoeken, niet naar Heters te gaan.”

Sander keek het meisje verbaasd aan. Toen zeide hij op langzamen toon: „Toch zal ik gaan!”

„Dat spijt me,” hernam ze zacht. „Vergun me dan, met je mee te mogen gaan!”

Sander keek haar aan met een soort verbijstering. Had hij 't wel goed gehoord?

„Wil je meegaan naar Heters?”

„Dat bedoel ik.”

Wat een vreemd, zonderling verzoek! „Het kan een heftig toneel geven, Daatje.”

„Gij waagt het toch ook?” was haar wedervraag.

Wat moest hij doen? Hij kon haar dat verzoek toch niet weigeren?

Zoo wandelden zij dan zwijgend, naast elkander, naar Heters' woning.

„Wacht even,” zei ze: „ik zal enkele reepjes chocolade koopen voor de kinderen. Men kan het hart der ouders het best winnen door de harten hunner kinderen te veroveren.”

Dat was Daatje weer. Altoos dat kloeke overleg! En Sander vroeg zich met groote verbazing af, hoe dit zonderlinge avontuur zou eindigen.

Het meisje was vlug terug.

„Ik heb je toch niet te lang laten wachten?”

„Toch niet.”

Het leek als in de gelukkige dagen van ouds, en bij die zoete herinneringen perste Sander de lippen op elkander.

Sander belde aan. De deur werd van binnen opengetrokken door middel van een lang touw, dat naar boven liep, en indien het meisje had gehoopt, dat Heters niet thuis zou zijn, dan was het een ijdele hoop geweest. Boven op den overloop vertoonde zich het zwartgebaarde gelaat van den Communist.

De man keek met een loerenden blik naar beneden.

„Ik ben Sander Jansen.”

„Ja — ik herken je wel. Wat moet je?”

Het klonk alles behalve vriendelijk.

„Ik wou je even spreken.”

„Behoort die juffrouw bij jou?”

Dat was al een heel netelige vraag.

„Ik wil ze niet gaarne op straat laten staan.”

„Wat zoek je eigenlijk bij mij?”

De scherpste achterdocht klonk uit die woorden.

„Wees gerust — niets kwaads!”

En Sander klom reeds de trap op, door het meisje dapper gevolgd.

Het was niet de eerste keer, dat Sander deze woning betrad. Hij was er vele malen geweest. Langs het hellende vlak had hij den Communist bereikt.

Maar thans was het anders.

Drie allerliefste kinderen speelden in den hoek van het vertrek met een hobbelpaard.

Er werd geen stoel aangeboden, maar Sander nam er een, en Daatje zette zich tegenover Sander aan de tafel.

„Kom eens hier, broer!” zei Daatje.

Het ventje kwam op haar aan, al maar naar haar handen kijkend.

„Er zit wat in — jawel!” lachte ze. „Hier is een stuk chocolaad voor het kleinste zusje, en hier een voor het andere zusje, en dit stuk is voor jou.”

Heters zat daar in zijn vest, met zenuwachtige handgebaren, bij de tafel.

„Wat zeg je nu, Gerrit?”

„Dank je, Juffrouw.”

En hij holde met een stralend gezicht naar den hoek, om de beide zusjes ook gelukkig te maken.

„Waar is je vrouw?” vroeg Sander.

„Boodschappen halen in den winkel.”

„En je andere kinderen?”

„Naar school.”

Sander keek den Communist vol in 't gezicht, maar deze keek naar den grond.

„Waarom kijk je mij niet aan, Heters?”

Er kwam geen antwoord. Een gloeiend rood overtrok het gelaat van den Communist.

Maar toen Sander de vraag herhaalde, kwam er antwoord.

„Ge bent hier gekomen, om mij te pijnigen,” barstte hij uit met een ruw gebaar.

Nu keek hij zijn vijand aan met zijn zwarte, flikkerende oogen.

Maar het was zijn vijand niet.

Er werden voetstappen gehoord op de trap. Het was de vrouw van Heters. Er lag een lijdende trek op haar betrokken gelaat.

Zij reikte Sander de hand en Daatje ook.

„O, Sander!” riep ze: „wat is je gezicht toch afschuwelijk misvormd!”

Het was er uit, voordat ze er erg in had.

Heters sprong recht op zijn voeten, en zijn vrouw bij de schouders grijpend, riep hij: „Dat is mijn werk, en nu komt hij, om me dat gezicht te laten zien. Dat is zijn wraak. Hij wil, dat ik iets zal voelen van het knagend zelfverwijt, dat volgens de leer der Christenen de verdoemden foltert in de hel.”

De kinderen staakten hun spel; zij keken met groote, verschrikte oogen hun vader aan.

De moeder zuchtte. Ze zei geen woord, en legde de boodschappen neer.

Maar toen sprak ze.

„Is dat waar, Sander? Neen, het is niet waar — ik zie het aan je oogen. Mijn man is er oud van geworden, en ge komt iets beters brengen dan de wraak.”

„Ik heb den Directeur gesproken,” zei hij: „over je man.”

„Over mij?” vroeg Heters, het gelaat naar Sander wendend.

„Over jou. Ik heb goede hoop, dat gij aanstaanden Maandag weer aan 't werk kunt gaan. En we willen voortaan weer trouwe kameraden zijn.”

Toen volgde er een oogenblik van schier ondragelijke

stilte. Het koude zweet brak Heters uit. Het was hem, of de vloer wankelde onder zijn voeten. De wanden bewogen zich, alsof zij van doek waren, door den wind bewogen. Hij duizelde, de sterke man, en greep zich krampachtig vast aan de tafel. Toen barstte hij in tranen uit.

„Hoe kan dat bestaan?” vroeg hij in de verbijstering zijns harten: „hoe kan dat?”

Toen sprak Daatje.

„Dat brengt zijn geloof mee,” zeide ze op kalmen toon, alsof ze zeggen wilde: Die zaak is toch zoo eenvoudig mogelijk. Sander is een Christen geworden en Christenen hebben hun vijanden lief.

O, 't was zoo eenvoudig! Maar voor Heters, die nooit den harteklop van het waarachtige Christendom had beluisterd, was het de openbaring eener nieuwe wereld.

Hij schreed op Sander toe met uitgestrekte hand.

„Wil je me dan de hand der vergiffenis en der verzoening geven, Sander?”

Daatje zag Sander aan. Zij had zijn gelaat nog een keer zoo gezien — in de kerk, toen hij belijdenis deed. Een verheven, hemelsch licht had dat gelaat verheerlijkt, en nu was het weer zoo. Een vloed van vergevensgezindheid ging over die hevige litteekenen en verheerlijkte ze.

„Het valt me gemakkelijk, je te vergeven,” sprak Sander: „het is mijn blijdschap en mijn vreugde!”

XX.

Hereenigd.

Sander en Daatje stonden weer op straat. Hun harten waren bewogen. Op een kruispunt bleef Sander staan.

„Welken kant ga je uit?” vroeg hij.

Zij wees het met de hand aan.

„En ik ga dezen kant — dag, Daatjel!”

Doch zij bleef staan. En haar oogen verrieden haar bitteren tweestrijd. Haar zelfbewustzijn, haar maagdelijke fierheid verboden haar, den eersten stap te doen, maar toen zij staarde in dat zoo droevig geschonden gelaat, sloeg zij in de kracht harer liefde alle hinderpalen neer.

„Sander!” zei ze met een eigenaardige trilling harer stem: „het is lang geleden, dat wij samen wandelden in het bosch — het moet er nu heerlijk zijn.”

„Ik denk het ook. Kan ik er je een plezier mee doen, dan gaan we er heen.”

Hoe kalm zei hij dat! Zoo sprak men tot iemand, met wien men voor den eersten keer kennis maakte! Ach, dat was de toon niet, waarnaar haar eenzaam, minnend harte smachtte.

Zoo wandelden zij samen naar het bosch; het was niet ver; en ieder had zijn eigen gedachten.

De lucht was mild en zuiver; zij was vervuld met den liefelijken reuk van opengaande knoppen, en de beide wandelaars ademden den geur in van witte bloesems. Het was de lente, die zich roerde. Zij was ontwaakt, en had op Gods bevel den zwaren steen weggewenteld van het wintergraf. Nieuwe stroomen van sap drongen door de aderen der boomen; het nieuwe leven klopte in de kruinen der boomen en diep in de aarde, waar geen menschenoog kan doordringen.

Blanke vlinders zwierven op hun teere wieken rond; het lied van den zangvogel werd gehoord in de groenende struiken, en zij stonden stil bij een klare beek, waarvan men de kiezelsteentjes op den bodem zou kunnen tellen.

„Zie,” zei Sander: „hoe groen de velden worden!”

Voor enkele weken waren ze nog dor en kaal, maar de lente was gekomen, en waar zij haar voetstap zette, daar groende het. De dood vluchtte, waar de lente kwam.

Er waren nog eenige dorre plekken, maar zij werden elken

dag kleiner; zienderoogen slonken ze. De lente had den dood omsingeld; in die dorre plekken stond hij in zijn laatste loopgraven, om er te sterven. De dood zou sterven; het leven zou triumfeeren.

Maar ineens veranderde Sander's gelaat, en de geestdrift doofde in zijn oogen.

„Daatje,” zei hij als een mensch, die plotseling ontuchtterd wordt: „ik wil naar huis.”

„Waarom? Is het hier niet een eenig plekje?”

O, dat hij het niet begreep! Moest zij dan alles zeggen? Moesten zijn wonde voeten den weg vol distelen en doornen afloopen tot het laatste punt?

„Daatje! Wij hebben hier vroeger met ons beiden ook een keer gestaan — beseft ge dan niet, dat het voor mij een foltering wordt?”

Zij keek hem diep in de oogen.

„Kan het dan nooit meer goed worden?”

„Neen, nooit!”

Het klonk bijna als een kreet der wanhoop.

„Waarom dan niet, Sander?”

Met een bovenmate smartelijk gebaar wees hij met de hand naar zijn gelaat.

„Daarom niet, Daatje. Ik mag niet en ik zal niet van je vergen, dat je steeds tegen zoo'n geschonden gelaat moet aankijken.”

Dat was het dan. Daarom had hij haar steeds gemeden. Daarom was zijn liefde voor haar geweest als een ommuurde stad, met gesloten poorten. En voor den eersten keer stond dit vastberaden meisje daar besluiteloos voor hem, niet wetend, welken weg zij zou moeten inslaan: hartroerend in haar hulpeloosheid.

„Daatje,” vroeg hij zacht: „heb ik je pijn gedaan?”

Zij knikte droevig met het hoofd, en twee groote tranen biggelden langzaam over haar wangen.

„Waarom heb ik je pijn gedaan?”

„Omdat ge mijn liefde miskent. Denk je werkelijk, dat de waarachtige liefde bezwijkt, als de geliefde haar nadert met een geschonden gelaat? En al waren je handen verschroeid door het vuur en al waren je voeten verschrompeld door het vuur en al was het licht van je oogen gebluscht door het vuur — zou je denken, dat mijn liefde daarvoor terug zou deinzen? Weet je dan niet, dat de liefde sterker is dan het vuur?”

„Mijn liefde verbood mij, het offer van je te vragen.”

Zij zag hem in het geschonden gelaat met een teederheid van ontferming en een innigheid van liefde, die hem ontroerden tot in zijn binnenste.

Zij zag zijn gelaat niet; zij zag slechts die trouwe, blauwe oogen, waarin zijn gansche oprechte geest zich weerspiegelde. Hij boog het hoofd, en zij kuste dat verminkte gelaat, die verschrompelde lippen.

Zoo werd de gouden draad, door de liefde gesponnen, met van vreugde sidderende vingers weer saamgeknoopt. Het moest zoo komen; het kon niet anders; het was de drang der liefde, zooals het de drang van het water is, om van de hoogte neer te storten in de koele diepte.

„Ge zijt me dierbaarder dan ooit,” fluisterde zij: „verstaat ge dat, mijn lieveling? Ik denk, dat ik slechts zelden je geschonden gelaat zal zien, omdat je oogen mij vasthouden. Maar als ik de roode lidteekenen zie, zal ik bedenken, dat ze de heilige merkteekenen zijn van je gulden trouw, mijn held! mijn dierbare schat!”

En zij zag hem aan met oogen, vol vertrouwen, wier blik drong in de geheimste hoeken zijner ziel, terwijl haar hart als een kostbaar boek voor hem lag opengeslagen.

Nu werd hij in zijn innerlijkst bewustzijn verzekerd, dat zij hem zou voeren naar de blijde berghoogten, die hij zonder haar niet zou bereiken. Zij was een Godsgeschenk, dat hij, huiverend van geluk, aanvaardde.

Toen had Sander een heerlijk visioen. Het ideaal van zijn leven was vervuld, en hand in hand met dit dappere meisje zou hij voortschrijden naar het ware land der vrijheid. Tszamen zouden zij bouwen aan het verheuglijke gebouw der maatschappelijke verzoening; geen teleurstelling zou hen ternederslaan, omdat zij sterk zouden zijn door hun liefde en door de kracht van Christus, Die de Eerste was in hun vernieuwd verbond. Zoo zou het goede werk voortschrijden onder den bezielenden adem van het apostolische woord:

„Draagt elkanders lasten!” en zij zouden arbeiden aan het grootsche werk der eeuwen: de komst van Gods Koninkrijk.

„O, mijn kind!” riep Sander in stille geestdrift uit: „aan welk een taak mogen wij arbeiden!”

„Mede-arbeiders Gods!” zeide het meisje zacht.

De avond kwam; nooit hadden ze de lentezon zoo liefelijk zien dalen. Van verre klonk het stemmengegons der stad; nu speelde het klokkenspel van den grooten toren, en de zilveren klanken ruischten over de stad:

„Waar liefde woont, gebiedt de Heer Zijn zegen!”

Zoo verlieten zij het bosch. En zij scheidden. Maar het kon toch geen scheiden worden genoemd, want haar hart bleef bij hem, en zijn hart ging met haar.

Hun wachtte een wereld van geluk en van teleurstellingen; van vreugde, verschrikkingen en troost. Soms zouden ze vermoeid worden; dan zouden ze uitrusten, en samen zich nederzetten aan des Meesters voeten. En dan zouden hun harten weer worden gesterkt voor hun grootsche taak!